

ÖZGÜR ve EŞİT YAŞAMAK

LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKS KİŞİLERE KARŞI
ŞİDDET VE AYRIMCILIKLA MÜCADELE İÇİN
DEVLETLER NE YAPIYOR?

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
İNSAN HAKLARI YÜKSEK KOMİSERLİĞİ

NOT

Bu yayında kullanılan unvanlar ve sunulan bilgiler Birleşmiş Milletler Sekreterliği tarafında herhangi bir ülke, bölge, şehir veya mahallenin ya da yetkili makamlarının yasal statülerine veya bunların sınırlarının ya da sınır bölgelerinin tahditine ilişkin herhangi bir görüş beyanı anlamına gelmez.

Birleşmiş Milletler belgelerinde kullanılan semboller, rakamlarla birleştirilmiş büyük harflerden oluşur. Bu şekilde bir kullanım bir Birleşmiş Milletler belgesine atıfta bulunulduğunu gösterir.

HR/PUB/16/3

© 2016 Birleşmiş Milletler

Tüm dünya çapında hakları saklıdır.

Bu yayın, resmi olmayan bir çeviridir ve tüm sorumluluk Kaos GL'ye aittir.

Kaos GL Derneği

PK 12 Tunus PTT Kavaklıdere - Ankara

Telefon: +90 (545) 340 82 28

Faks: +90 312 230 6277

E-posta: bilgi@kaosgldernegi.org

www.kaosgldernegi.org

www.kaosgl.org

Tasarım: Ceket Medya

Basım: Ayrıntı Basımevi

Ostim Mh 28. Cad., 2284 Sok. İvedik Organize Sanayi Bölgesi 105 / A, Ostim/Ankara

Telefon: 0312 394 55 90

Bu belge Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile çevrilmiştir.

Bu belgenin içeriğinden yalnızca KAOS GEY VE LEZBİYEN ARAŞTIRMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Bu Türkçe yayın, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği izniyle, ücretsiz olarak dağıtılmak üzere KAOS GEY VE LEZBİYEN ARAŞTIRMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ tarafından hazırlanmış ve yayımlanmıştır.

Çeviriden kaynaklanabilecek herhangi bir hatadan

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği sorumlu tutulamaz.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	ix
GİRİŞ.....	1
TANIMLAR	5
METODOLOJİ.....	9
LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKS KİŞİLERE KARŞI ŞİDDET VE AYRIMCILIKLA MÜCADELE İÇİN DEVLETLER NE YAPIYOR?	
1. BİREYLERİ ŞİDDETTEN KORUMAK	13
2. İŞKENCENİN VE ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VEYA AŞAĞILAYICI MUAMELENİN ÖNLENMESİ	29
3. AYRIMCILIĞA İLİŞKİN YASALARIN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI.....	41
4. BİREYLERİN AYRIMCILIKTAN KORUNMASI	49
5. İFADE, ÖRGÜTLENME VE BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜNE SAYGI	69
6. ORTAK KONULAR VE UYGULAMALAR.....	77
SONUÇLAR VE TAVSİYELER.....	99
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DESTEĞİ.....	113
EK I: İLAVE OKUMALAR.....	117
EK II: ÜLKE ÖRNEKLERİNİN REFERANSLARI	121

ÖNSÖZ

ÖNSÖZ

Son yıllarda lezbiyen, gey, biseksüel, trans (LGBT) ve interseks kişilere yönelik cinayet, işkence, keyfi gözaltı ve sağlık, eğitim ve barınma hizmetlerine erişimde yaygın ayrımcılık dahil şiddet ve ayrımcılığın kapsamı ve ölçeği konusunda farkındalık dünya çapında artmıştır.

Birleşmiş Milletler bölgesel ve ulusal insan hakları organları, bu ve ilgili ihlallere yönelik uluslararası standartların uygulanmasında kritik boşluklar tespit etmiş; ayrımcı mevzuatın yürürlükten kaldırılması ve LGBT ve interseks kişileri ayrımcılık, şiddet, işkence ve kötü muameleden korumaya ve ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını güvence altına almaya yönelik çok sayıda tavsiye kararı yayınlamıştır.

Hükümetler de giderek artan bir şekilde mevzuat ve politika önlemleri veya hedef kitleye yönelik sosyal ve eğitim programları aracılığıyla harekete geçmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nde dünyanın tüm bölgelerinden yüzden fazla ülke, BM Evrensel Periyodik İncelemesi'nin ilk iki döngüsünde ortaya çıkan tavsiyelere istinaden cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine bağlı şiddet ve ayrımcılığı sona erdirmek için gönüllü olarak önlemler almayı taahhüt etmiştir.

Buna rağmen, devletlerin bu alanda Birleşmiş Milletler tavsiyelerini uygulamak için attığı veya atmakta olduğu adımlara ilişkin uluslararası düzeyde, göreceli olarak fazla analiz yapılmamıştır. Haziran 2015'te İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğum raporumda, son yıllarda bazı dikkate değer olumlu gelişmelere Devletlerden alınan bilgileri de dahil ederek kısa bir genel bakış sundum. Bu yayının, mevcut somut uygulamaların ve yasalarda geriye kalan boşlukların ve zorlukların daha derinlemesine bir analizi için yanıt verdiği bir talep olduğu açıktır.

Bu çalışmanın sonuçları, ulusal mercilerin ve belediye yetkililerinin, mahkemelerin, parlamentoların ve ulusal ve bölgesel insan hakları kuruluşlarının bu kritik insan hakları sorunuyla mücadele etmeye yönelik sorumluluklarını yerine getirmelerinin sayısız yolu olduğunu bize göstererek umut için zemin sağlamaktadır.

Ancak, ciddi zorluklar hala devam etmektedir. Birçok ülke cesaret verici adımlar atmış olsa da, çoğu durumda bu çabalar, LGBT ve interseks kişilere karşı şiddet ve ayrımcılığın üstesinden gelmek için gerekli olan ortak stratejinin gerisinde kalmıştır. Geylerin ve lezbiyenlerin hakları konusunda tartışmasız en fazla ilerleme kaydeden ülkelerde bile, trans kişilerin haklarının korunmasına çok daha az önem verilmiş, interseks kişilerin haklarının korunması konusuna yönelik çalışmalar ise başlangıçtan ileriye gidememiştir.

Yaptığımız analiz aynı zamanda LGBT ve interseks kişilerin insan hakları konusundaki mevcut durumları hakkında daha fazla veriye ve Devletlerin karşılaştıkları suistimallere yönelik tedbirlerinin etkinliğinin sistematik değerlendirmesine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Bu yayının müzakere için zemin yaratacağından eminim ve Devletlerin, insan hakları kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin, bölgesel kuruluşların ve Birleşmiş Milletler ailesi üyelerinin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı insan hakları ihlallerini sona erdirmek için güçlerini birleştirme çabalarına ve kararlılığına ilham vereceğini umuyorum.

Zeid Ra'ad Al Hussein

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri

Ekim 2016

ÖZET

ÖZET

Son yıllarda, dünyanın dört bir yanındaki ülkelerdeki yerel ve ulusal yetkililer lezbiyen, gey, biseksüel, trans (LGBT) ve interseks kişilere yönelik insan hakları ihlallerini ele almak için geniş kapsamlı önlemler almışlardır. Mevcut çalışma, dünyanın her bölgesinde 65 ülkede tanıtılan bu tür 200'den fazla girişime atıfta bulunmaktadır. Kapsamlı olmamakla birlikte çalışma, olumlu gelişmeleri vurgulayarak ve daha fazla eylem gerektiren alanlara dikkat çekerek politika eğilimlerine genel bir bakış sağlamaktadır.

ANAHTAR BULGULAR

- ▶ Tüm bölgelerden yüzden fazla Birleşmiş Milletler Üyesi Devlet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde şiddet ve ayrımcılıkla mücadele etmeyi taahhüt etmiştir.
- ▶ Bazı Devletler yeni yasalar çıkarmanın yanı sıra LGBT ve interseks kişilerin haklarını korumak ve LGBT ve interseks kişilerin yer aldığı danışma organları oluşturmak için kapsamlı Hükümetlerarası eylem planları benimsemiş ve ve bu zorluklarla ortaklaşa mücadele etmek için sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklık kurmuştur.
- ▶ Homofobik ve transfobik şiddete yanıt olarak Devletler nefret suçları ve nefret söylemi ile mücadele için bir dizi yeni yasa kabul etmiş, kamu liderleri konular hakkında görüşlerini bildirmiş, özel kovuşturma ekipleri kurulmuş, polis memurları ilgili eğitimlerden geçmiş, ihbar yardım hatları kurulmuş, okullarda zorbalıkla mücadele için adımlar atılmış ve gözaltındaki trans kişilerin haklarına saygı gösterilmesine yönelik politikalar benimsenmiştir.
- ▶ LGBT ve interseks kişileri haksız muameleden korumak için Devletler ayrımcılıkla mücadele yasalarını kabul etmiş veya değiştirmiş; eğitim, istihdam ve sağlık hizmetlerinde ayrımcılığı engellemek ve eşcinsel çiftlerin ve çocuklarının haklarını tanımak ve korumak için belirli adımlar atmıştır.
- ▶ Trans yetişkinlerin ve çocukların cinsiyet kimliğini, taciz edici gereklilikler olmaksızın basit bir idari süreç yoluyla kendi kimliklerini belirleme temelinde yasal olarak tanıyan devletler bir elin beş parmağını geçmemektedir. Yalnızca bir Devlet beden uyum uygulamalarına erişim hakkı sağlamakta, yalnızca az sayıda devlet non-binary (ikilik dışı) cinsiyet kimliklerini tanımaktadır.
- ▶ Yalnızca birkaç Devlet LGBT ve interseks çocukların ve yetişkinlerin tıbbi ortamlarda maruz kaldığı sözde "onarım" terapileri ve trans kişilerin zorla kısırlaştırılması ve zorla "tedavisi" dahil olmak üzere istismarını engellemek için adımlar atmış ve trans kişileri hasta olarak gören tıbbi sınıflandırmaları kaldırmıştır.
- ▶ Bazı Devletler, interseks kişilerin haklarını korumak için önlemler almıştır. İki devlet cinsiyet özelliklerine/interseks statüsüne dayalı ayrımcılığı yasaklamış, bunlardan biri interseks çocuklara tıbbi olarak gereksiz cerrahi müdahaleyi de yasaklamıştır.

- ▶ Mahkemeler, LGBT ve interseks örgütlerinin resmi olarak tescil olma ve halka açık etkinlikler ve barışçıl toplantılar düzenleme haklarını onaylamış ve hak ihlalleri nedeniyle LGBT ve interseks kişilere tazminat ödenmesine karar vermiştir.
- ▶ Yerel yetkililer, ayrımcılıkla mücadele yasalarını kabul etmek, nefret suçlarıyla mücadele etmek, yerel yetkilileri eğitmek ve halk eğitimi girişimlerini başlatmak dahil olmak üzere çoğu zaman öncü roller üstlenmiştir.

TÜM BÖLGELERDEN 100'DEN FAZLA ÜLKE, LGBT VE İNTERSEKS KİŞİLERE YÖNELİK ŞİDDET VE AYRIMCILIKLA MÜCADELEYİ AMAÇLAYAN BM TAVSİYELERİNİ KABUL ETMİŞTİR.

BOŞLUK VE ZORLUKLAR

- ▶ Suçlu kabul etme, ayrımcı tutumlar, polis tacizi, toplumsal damgalama, gözaltında ve tıbbi ortamlarda maruz kalınan kötü muamele, koruyucu mevzuatın ve şikayet mekanizmalarının bulunmaması, kolluk kuvvetlerine duyulan güven eksikliği ve yargı aktörlerinin farkındalıktan uzak oluşu failerin hala cezasız kalmasına neden olmakta ve insan hakları ihlalleri mağdurlarının etkili çözüm yollarına ve desteğe erişmesini zorlaştırmaktadır.
- ▶ Rızaya dayalı hemsinli ilişkileri, 73 ülkede kişileri tutuklama, şantaj ve zorbalık risklerine maruz bırakan ve toplumsal damgalamayı, ayrımcılık ve şiddeti besleyen bir suç olarak görülme devam etmektedir. Yalnızca beş Devlet 2011'den bu yana eşcinselliği suç olmaktan çıkarırken, diğer bazı Devletlerde yeni ayrımcı yasalar kabul edilmiş veya önerilmiş, yaptırımlar genişletilmiş ve ifade ve örgütlenme özgürlüğüne ayrımcı kısıtlamalar getirilmiştir.
- ▶ Olumlu gelişmelere rağmen, çoğu ülke LGBT ve interseks kişilere yönelik insan hakları ihlallerini ele alacak kapsamlı politikalarından yoksundur. Bu politikaların mevcut olduğu yerlerde bile çoğu Devlet, etkinliğini ölçmek veya değerlendirmek için ilgili verileri toplamamaktadır.
- ▶ Trans kişilerin maruz kaldığı şiddet ve ayrımcılıkla mücadeleyle yönelik önlemler lezbiyen, gey veya biseksüel kişilerle ilgili sorunları ele almak için benimsenenlerin çok gerisinde kalmaktadır. Eleştirel bir açıdan bakıldığında çoğu Devlet trans kişilerin cinsiyet kimliğini tanımamakta; uluslararası insan hakları standartlarını ihlal eden ve kötüye kullanan ön koşullar dayatmaya devam edenlerin çoğunluğu ve ulusal ve uluslararası tıbbi sınıflandırmalar, trans kişileri hasta ve kimliklerini hastalık olarak kabul etmeye devam etmektedir.
- ▶ Ağır insan hakları ihlallerine rağmen, interseks kişilerin insan haklarını korumaya yönelik çabalar henüz başlangıç aşamasındadır ve sadece birkaç Devlet interseks kişileri şiddet, kötü muamele ve ayrımcılığa karşı korumak için koruyucu önlemler almıştır.
- ▶ Politikalar genel olarak LGBT ve interseks kişilerin çeşitlilik ve çoktüreliliğini hesaba katmakta başarısız olmaktadır. Bu kişilerin birçoğu ten rengi, etnik kökeni, cinsiyeti, dini, yaşı veya göçmen statüsü nedeniyle veya bir engelle yaşamak zorunda olanlar ya da yoksul olanlar ile birlikte, birden fazla ve kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalmaktadır.

■ GİRİŞ

GİRİŞ

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans (LGBT) ve interseks kişilerin¹ insan hakları durumu; cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri ve cinsiyet özelliklerine dayalı olarak bu kişilerin maruz kaldığı, devam eden ciddi ve yaygın ihlaller dünya çapında ciddi bir endişe konusu olmaya devam etmektedir. Sıklıkla cezasız kalan bu ihlaller arasında cinayetler, şiddet içeren saldırılar, işkenceler, keyfi gözaltılar, toplanma ve ifade özgürlüklerinin reddi ve sağlık hizmetlerine, eğitime, istihdama ve barınmaya erişimde ayrımcılık yer almaktadır.

Son yıllarda, bu ve ilgili ihlaller uluslararası düzeyde artan bir ilgi görmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi 2011 yılından bu yana insan hakları, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularında üç karar kabul etmiştir. Eylül 2014'te kabul edilen bu kararlardan birinde, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden "iyi uygulamaları paylaşmak amacıyla"² ilgili şiddet ve ayrımcılık hakkında bir rapor yayınlaması istenmişti. Haziran 2015'te Konsey'e sunulan talep edilen rapor, Hükümetler tarafından tüm bölgelerde atılan birçok olumlu adımı vurgulamış, ancak aynı zamanda LGBT ve interseks kişilere karşı devam eden ve yaygın şiddet, ayrımcılık ve istismara da dikkat çekmişti³.

İnsan haklarını korumaya yönelik gösterilen gerçek çabalar, şiddet ve ayrımcılığın arasında kaybolma eğilimindedir. Bu tür suistimallerin etkili bir şekilde önlenerek ve ele alınarak ortadan kalkması, devletlerin uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yasal yükümlülükleri ve Birleşmiş Milletler'in bu konuda yirmi yıldan fazla bir süredir yapmakta olduğu tavsiyeler doğrultusunda uyumlu ve kapsamlı önlemler almasıyla olacaktır. Bu tavsiyeler, Yüksek Komiserliği'n İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu iki raporda ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (OHCHR) 2012 tarihli Özgür ve Eşit Doğmak: *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği* adlı yayınında özetlenmiştir.⁴

Bölgesel, ulusal ve yerel bağlam önemli ölçüde farklılık gösterse de, bugüne kadar farklı Devletlerin LGBT ve interseks bireylere yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele çabalarından öğrenilecek çok şey var. Mevcut çabaları tespit etmek, incelemek ve bunların Birleşmiş Milletler tavsiyeleri ve uluslararası yasal standartlarla uyumunu gözden geçirmek diğer Devletlere, ulusal insan hakları kurumlarına, sivil toplum kuruluşlarına ve diğer paydaşlara kendi kapsamlı stratejilerini geliştirmelerinde yardımcı olabilecektir.

¹ Bu belge her ne kadar lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks ya da kendilerini başka terimlerle tanımlayan bireylere değinse de, aynı zamanda gerçek veya algılanan cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri ve cinsiyet özellikleri temelinde şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan diğer kişilerle de ilgilidir.

² Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin insan hakları, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin 27/32 sayılı Kararı, 2014.

³ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı olarak bireylere yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin raporu, A/HRC/29/23, 2015.

⁴ 4 OHCHR, Özgür ve Eşit Doğmak: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği (New York: Birleşmiş Milletler, 2012).

Bu çalışma, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine⁵ dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık, şiddet ve diğer insan hakları ihlalleriyle mücadele etmek için dünya çapında atılan somut adımlardan birçok örneği bir araya getirmektedir. Ağırlıklı olarak ulusal ve yerel yönetimler, parlamentolar, yargı ve kolluk kuvvetlerinin yanı sıra İnsan Hakları Kuruluşları⁶ dahil Devletlerin eylemlerine odaklanmaktadır. Konuyla ilgili bulgular toplanırken Devletler, İnsan Hakları Kuruluşları, hükümetlerarası organlar ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere çeşitli kaynaklara danışılmıştır.

Bu çalışmada tespit edilen eksikliklerden biri de yasal ve politik önlemlerin LGBT ve interseks kişilerin insan hakları durumları üzerindeki etkisinin değerlendirilmemesidir. Sonuç olarak, çalışma "umut verici" veya "olumlu" gibi sıfatları, LGBT ve interseks kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddetle mücadele etmeyi amaçlayan önlemleri bu tür önlemlerin pratikte etkinliği hakkında bir yargıda bulunmadan ifade etmek için kullanmaktadır. Devlet önlemlerinin bu alandaki etkisinin daha ayrıntılı bir değerlendirmesi, LGBT ve interseks örgütleri de dahil olmak üzere tüm paydaşlarla işbirliği içinde yürütülmeye devam etmektedir.

Çalışma ayrıca, tavsiyelerin Devletler tarafından uygulanmasına ilişkin sınırlı kaldığı veya hiç uygulanmadığı durumları ve bu tavsiyelerin uygulanmasının önündeki engelleri kapsayan bir takım belirgin eksiklikleri, uygulamaların uluslararası insan hakları standartlarının gerisinde kalabileceği durumlar da dahil olmak üzere vurgulamaktadır.

Rapor, lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilerin yüzleştiği çeşitli gerçekleri ve karşılaştıkları insan hakları ihlallerine vurgu yapmaktadır. Kişileri cinsel yönelim temelinde ayrımcılığa karşı korumak için tasarlanan politikalar ve önlemler genellikle trans kişilerin insan hakları durumlarıyla ilgili olmamakta veya bu kişiler üzerinde etkisiz kalmaktadır. Bu nedenle, cinsiyet kimliğini ve cinsiyet ifadesini özel olarak ele alan önlemler ve politikalar bu kişilerin haklarını korumak için gereklidir. Benzer şekilde, interseks kişiler için özel koruma önlemlerinin alınması bir gerekliliktir. Bu önlemler, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin politikalar tarafından ele alınmayan ve bu kişilerin cinsiyet özelliklerine dayalı olarak maruz kaldıkları şiddet ve ayrımcılıkla mücadele etmelidir.

Çalışma, birçok ülkenin cinsel yönelim temelinde şiddet ve ayrımcılıkla mücadele etmek için en azından bazı adımlar attığını, ancak ülkelerin trans kişileri korumaya yönelik aldıkları tedbirlerin genellikle geride kaldığını göstermektedir. Gerçekten de sadece çok az ülke interseks kişilerin maruz kaldığı ihlalleri ele almak için herhangi bir adım atmıştır. Bunun yanında yalnızca biseksüel kişilere yönelik üretilmiş çok az politika bulunmaktadır.

Yalnızca sınırlı sayıda ülke yaş, cinsiyet, etnik köken, göçmenlik durumu, engellilik, din, ekonomik durumlarına dair ayrımcılığa ve diğer statülerine ilişkin çeşitli ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalan LGBT ve interseks kişilere yönelik çalışmalar yapmakta ve bu da önemli bir boşluk yaratmaya devam etmektedir.

⁵ Üye Devletler, Birleşmiş Milletler kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları, interseks kişilerin ayrımcılığa maruz kalmaları bağlamında ayrımcılığın temelini tanımlamak için "cinsiyet özellikleri" ve "interseks statüsü" gibi farklı terimler kullanır. Bu belge, "interseks statüsü"nü ilgilili Üye Devletler tarafından açıkça kullanıldığı durumlar dışındaki "cinsiyet özelliklerine" atıfta bulunmaktadır.

⁶ Sivil toplum kuruluşları, LGBT ve interseks kişilere yönelik insan hakları ihlallerini önleme ve mücadele etme çabalarında genellikle ön saflarda yer alır. Bununla birlikte, uluslararası insan hakları hukukunda birincil yükümlülük sahipleri olarak Devletlere odaklanan sivil toplum girişimlerinin incelenmesi bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, bu yayında kullanılan metodoloji hakkında bir irdeleme yapılmaktadır. Aşağıdaki beş bölüm, temel insan hakları yükümlülükleri ve buna karşılık gelen Devlet çalışmalarıyla ilgilidir: kişileri şiddetten korumak; işkence ve kötü muamelenin önlenmesi; ayrımcılığı yasaklama ve ayrımcılıkla mücadele; ve ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğüne saygının temin edilmesi. Bazı politika ve yaklaşımlar, bu yükümlülüklerden iki veya daha fazlasını kapsamakta ve kesişen uygulamalarla ilgili özel bir bölümde incelenmektedir. Her durum için Devlet girişimleri daha ayrıntılı vaka çalışmalarıyla gösterilmektedir. Sonuç bölümleri, Devletlere yönelik tavsiyeleri içermekte ve Birleşmiş Milletler'in nasıl destek sağlayabileceğini vurgulamaktadır.

Bu çalışma, tüm ülkelerin Devlet uygulamalarını kapsayan bir beyanat değildir; yalnızca kamuya açık bilgilere ve OHCHR'nin girdi çağrısına verilen yanıtlardan yola çıkılarak varılmış kısmi bir durum tespitidir. Çalışmanın amacı, LGBT ve interseks kişilerin maruz kaldığı sayısız insan hakları ihlaline yönelik tedbirlerin uygulanmasına ilişkin düşünce ve tartışmaları alevlendirmek ve bu önlemlerin etkinliğini ve uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumunu değerlendirme ve iyileştirme çabalarını teşvik etmektir.

LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet, ayrımcılık ve diğer insan hakları ihlalleriyle mücadele etmek için dünya çapında çok daha fazlasının yapılması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK)⁷ ve diğer organların raporları, çok sayıda bölgesel ve ulusal paydaş tarafından bu konuda hazırlanan diğer raporlar ve kılavuz ilkeler ile birlikte bu raporda belirlenen tavsiyelerin ve çıkarılan derslerin lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişiler de dahil olmak üzere herkesin temel insan haklarını ayırım gözetmeksizin korumaya çalışan Devletlere ve diğerlerine yardımcı olacağı umulmaktadır.

⁷ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBT.aspx>

TANIMLAR

TANIMLAR⁸

CİNSİYET KİMLİĞİ

Cinsiyet kimliği, kişinin kendi cinsiyetine ilişkin derinden hissettiği ve deneyimlediği duygularını yansıtır. Herkesin genel kimliğinin bir parçası olan bir cinsiyet kimliği vardır. Bir kişinin cinsiyet kimliği tipik olarak doğumda kendisine atanan cinsiyetle uyumludur. **Trans cinsiyet** (bazen "**trans**" olarak kısaltılır), bir şemsiye terimdir ve transseksüel kişileri, bir başka cinsiyetle özdeşleştirilen kıyafetleri giyen kişileri (transvestisizm; bazen "travestiler" olarak anılır), kendilerini üçüncü cinsiyet olarak tanımlayan kişileri ve görünüşü ve özellikleri cinsiyete göre atipik olarak algılanan ve cinsiyet algıları doğumda kendilerine atanan cinsiyetten farklı olan diğer kişiler gibi çeşitli cinsiyet kimliklerine sahip kişileri tanımlamak için kullanılır. Trans kadınlar kendilerini kadın olarak tanımlarlar, ancak doğduklarında erkek olarak sınıflandırılmışlardır. Trans erkekler kendilerini erkek olarak tanımlarlar ancak doğduklarında kadın olarak sınıflandırılmışlardır. Bazı trans kişiler, vücutlarını cinsiyet kimlikleriyle uyumlu hale getirmek için ameliyat olmak veya hormon almak isteyebilir veya istemeyebilir. Cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve cinsiyet özelliklerinden farklıdır. **Natrans** (Cisgender) cinsiyet algıları, doğuştan gelen cinsiyetiyle eşleşen kişileri tanımlamak için kullanılan bir terimdir.

İNERSEKS/CİNSİYET ÖZELLİKLERİ

İnterseks kişiler, toplumun erkek ya da kadın tanımlarına tam anlamıyla uymayan cinsel anatomi, üreme organları, hormonal kalıplar ve/veya kromozom kalıpları gibi fiziksel veya biyolojik cinsiyet özellikleriyle doğarlar. Bu özellikler doğumda belirgin olabilir veya yaşamın ilerleyen dönemlerinde, genellikle ergenlik döneminde ortaya çıkabilir. İnterseks kişiler herhangi bir cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine sahip olabilir.

CİNSEL YÖNELİM

Cinsel yönelim, bir kişinin diğer insanlara duyduğu fiziksel, romantik ve/veya duygusal çekime atıfta bulunur. Herkesin kimliğinin bir parçası olan cinsel bir yönelimi vardır. **Gey** erkekler ve **lezbiyen** kadınlar, kendileriyle aynı cinsiyetten kişilere ilgi duyarlar. **Heteroseksüel** insanlar, kendilerinden farklı bir cinsiyetten kişilere ilgi duyarlar. **Biseksüel** (bazen "bi" olarak kısaltılır) kişiler, aynı veya farklı cinsiyetten kişilere ilgi duyabilir. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliklerinden farklıdır.

⁸ Birleşmiş Milletler Özgür ve Eşit kampanyası "Sık Sorulan Sorular" ve "İnterseks" bilgi sayfalarından uyarlanmıştır (bkz. Ek I).

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özellikleri aynı şeyler değildir. Her biri tek bir kişinin farklı ve bağımsız yönleridir. İnsanların kendilerini nitelemek üzere seçtikleri terim, isim ve zamir seçimlerine saygı duymak önemlidir.

Bu yayında ağırlıklı olarak lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks terimleri kullanılmakta olsa da ancak yayında vurgu yapılan uygulamaların, eksikliklerin ve zorlukların birçoğu, kendini başka terimlerle özdeşleştiren kişilere karşı cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliklerine dayalı şiddet ve ayrımcılığın ele alınmasıyla da ilgilidir.

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilerin farklı zorluklara maruz kalmalarının dışındaki ortak noktaları, katı ikili cinsiyet ve toplumsal cinsiyet normlarının dışında kaldıkları için genellikle insan hakları ihlallerinin hedefinde olmalarıdır. Bu yayının bu kişilerin durumlarını birlikte ele almasının nedeni budur.

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişiler, yalnızca cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri ve/veya cinsiyet özellikleri nedeniyle insan hakları ihlalleriyle mücadele etmek zorunda kalmayan, aynı zamanda ten rengine, etnik kökene, sekse, cinsiyete, engelliliğe, yaşa, göçmenlik durumuna, aile durumuna, uyuşma, dine, sağlık durumuna, gelir düzeyine ve diğer gerekçelere dayalı şiddet ve ayrımcılığa da maruz kalan, çeşitlilik arz eden bir nüfustur. Bu önemli gerçek, şiddetin ve ayrımcılığın kesişen doğasını birden fazla zeminde dikkate ve ele alan kamu politikalarının detaylandırılmasında kritik öneme sahiptir.

METODOLOJI

METODOLOJİ

Aralık 2014'te, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin 27/32 sayılı kararında talep edilen İnsan Hakları Yüksek Komiserliği raporunun hazırlanması için Devletlere bilgi talep eden bir sözlü nota gönderilmiştir. 28 hükümet, LGBT ve interseks kişilere karşı şiddet ve ayrımcılıkla mücadele için kabul edilen önlemlere istinaden yanıtlar sunmuştur. Bu yanıtların çoğuna, Yüksek Komiserlik tarafından Mayıs 2015'te yayınlanan sonraki raporda atıfta bulunulmuştur.⁹ Bu yanıtlar, bu yayının hazırlanmasında da kullanılmıştır.

Buna ek olarak daha fazla örnek önlem belirlemek ve bunların uygulamadaki eksikliklerini ve zorluklarını tespit etmek için Devletler, Birleşmiş Milletler ortakları, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar, ulusal insan hakları kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları dahil olmak üzere çok çeşitli paydaşlarla temas ve istişarelerle birlikte masa başı araştırmalar yürütülmüştür. Ancak bu rapor Devletlerin uygulama örneklerinin kapsamlı bir incelemesi değildir.

Örnek önlemler, çalışmaya mevcut bilgiler temelinde dahil edilmiştir. Referanslar Ek II'de listelenmiştir. Bu dahil edilme, bu örneklerin Birleşmiş Milletler tarafından onaylandığı veya bunların mutlaka "iyi uygulama" oluşturdukları anlamına gelmez. Önlemlerin eksikliğini tespit edildiği alanlar "boşluklar" olarak nitelendirilmiştir. Mevcut bilgilerin önlemlerin etkili olmadığını ve/veya Birleşmiş Milletler tavsiyelerine uymadığını gösterdiği alanlar, zorluklar ve endişeler olarak nitelendirilmiştir.

Bu rapor, bildirilen görüşlerin ve araştırma yoluyla belirlenen örneklerin gözden geçirilmesine dayanarak bir dizi tavsiyede bulunmaktadır. Bu tavsiyeler, her bir tematik alan için belirlenmiş ve bazı durumlarda boşlukları, zorlukları ve endişeleri ele almak için uyarlanmış umut verici uygulamalardan bazılarının unsurlarının entegre edilmesi sonucunda sunulmaktadır.

Bu raporda sunulan tavsiyelerinden biri de, LGBT ve interseks kişilerle istişare edilerek, karşılaştıkları şiddet ve ayrımcılıkla mücadeleye yönelik tedbirlerin etkisi ve etkinliği hakkında edinilen bilgilerin bu alanda daha fazla kamu politikası gelişimine katkıda bulunmak amacıyla sistematik olarak toplanması ve değerlendirilmesidir.

⁹ Sözlü notaya verilen devlet yanıtlarına şuradan ulaşılabilir: www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/SOGIHR29Replies.aspx

BİREYLERİ ŞİDDETEN KORUMAK

1.1 DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ¹⁰

Birleşmiş Milletler ve diğer insan hakları mekanizmaları LGBT ve interseks kişilere karşı polis memurları ve diğer Devlet görevlilerinin yanı sıra şahıslar, organize gruplar, radikal örgütler ve diğer Devlet dışı aktörler tarafından uygulanan nefrete dayalı şiddeti belgelemiştir. Devlet yetkililerinin, Devlet veya Devlet dışı aktörlerin yol açtığı bu şiddeti soruşturmaması ve cezalandırmaması, Devletin İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 3. maddesinde ve Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 6. ve 9. maddelerinde güvence altına alınan, herkesin yaşam hakkını, özgürlüğünü ve kişi güvenliğini koruma yükümlülüğünün ihlalidir. Gözaltı ortamlarında ve tıbbi tesislerde gerçekleşenler de dahil olmak üzere işkence ve kötü muamele teşkil edebilecek şiddet eylemleri bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

1.2 LİDERLİK, STRATEJİK YAKLAŞIM VE KATILIM

Nefrete dayalı şiddetle mücadele edebilmek için bu tür eylemlerin altında yatan tutumlarla yüzleşmek gerekir. **Yetkililer ve liderler tarafından yapılacak** cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliklerine dayalı **şiddeti kınayan açıklamalar** bunun için bir başlangıç olabilir (bkz. Bölüm 6.7). Bununla beraber, bu tür ifadeler memnuniyetle karşılanırsa da, önlemlerle tamamlanmadıklarında LGBT ve interseks kişilerin dünya çapında maruz kaldığı şiddet akışını durdurmak için yeterli olmamaktadır. Bu tür bir şiddetle mücadele etmek, bir dizi aktörün dahil olduğu, **insan haklarına dayalı ulusal bir stratejiye** ilişkin verilecek **çok yönlü tepkiler** gerektirmektedir. Böyle bir strateji, eylemlerin **derhal soruşturulması** ve **fail olduğu iddia edilen kişilerin kovuşturulması** da dahil olmak üzere, etkili **ceza hukuku** müdahalelerini kolaylaştıran uygun **mevzuatın** kabul edilmesi, mağdurların **destek alması** ve **çare bulmalarının sağlanması** için **şiddeti izleme ve önlemeyi** kapsayan bir çerçevede olmalıdır. Ne yazık ki birçok ülkede bu unsurlar mevcut değildir; çoğunda böyle bir stratejinin eksikliğinin yanı sıra aynı zamanda şiddeti kınama ve şiddetle mücadele konusunda liderlik eksikliği bulunmaktadır. Bazı ülkelerde ise durum daha kötüdür; kamu liderleri nefret söylemleri yoluyla şiddeti teşvik ederken, LGBT kişilerin suçlu olarak görülmesi, dolaylı olarak şiddeti teşvik etmekte ve mağdurları adalet aramaktan caydırmaktadır.¹¹

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişiler ve onları temsil eden kuruluşlar şiddet karşıtı stratejilerin geliştirilmesine ve gözetimine katılmalıdır. Bu, bu tür stratejilerin uygunluğunu kesinleştirmek ve bu stratejilerin etki edeceği topluluklarla karşılıklı **güveni sürdürmek** için önemlidir. Sivil toplumun Güney Afrika'da toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelime dayalı şiddetle ilgili bir ulusal görev ekibinin kurulmasına¹² katılımı ve Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda'daki homofobik ve transfobik nefret suçlarını ele alan kapsamlı bir nefret suçu önleme stratejisi oluşturulması bu konuda dikkate değerdir. Stratejilerin, **çeşitli ayrımcılık biçimleriyle** karşı karşıya kalanlar da dahil olmak üzere, **şiddetin hedef aldığı çeşitli özel grupları özellikle**

¹⁰ LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddetle ilgili uluslararası insan hakları standartları ve Birleşmiş Milletler tavsiyeleri hakkında daha fazla bilgi için lütfen bkz: İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerine dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin Raporu, A/HRC/ 29/23, 2015; ve OHCHR, Özgür ve Eşit Doğmak: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği (New York: Birleşmiş Milletler, 2012).

¹¹ Bkz. A/HRC/29/23.

¹² Ülke örneklerine dair referanslar Ek II'de bulunabilir.

ele alması çok önemlidir. Örneğin, Güney Afrika'daki ulusal stratejinin hedeflerinden biri, siyahi lezbiyen kadınları hedef alan cinsel şiddet kalıpları ve cinayetleriyle mücadele etmektir.

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde şiddeti soruşturma ve kovuşturma eylemleri Bolivya Çokuluslu Devleti'nde olduğu gibi **ulusal insan hakları eylem planlarına da entegre edilebilir**. Trans kadınlar, toplumsal cinsiyete uymayan gençler ve ekonomik olarak ötekileştirilmiş topluluklara mensup LGBT ve interseks kişiler gibi gruplara karşı belirli şiddet kalıpları belgelenmiş olmasına rağmen, bu tür eylem planlarına çoğu zaman dahil edilmemektedir. Araştırma kapsamında trans erkeklere ve interseks kişilere yönelik şiddetle mücadele için Devlet öncülüğünde herhangi bir özel girişim tespit edilmemiştir ve bu durum bir boşluğa işaret etmektedir.

1.3 KAMUOYU BİLİNÇLENDİRME KAMPANYALARI

Nefret suçlarıyla mücadele stratejisinin nihai hedefi önleme olmalıdır. **Nefret suçlarının kabul edilemez olduğuna ilişkin kamuoyu bilgilendirme mesajları** güçlü bir önleme stratejisi oluşturmak için önemli bir temel teşkil edebilir. Örneğin Brezilya'da, kamuoyunda homofobik şiddet ve ayrımcılık konusunda farkındalığı artırmak için "Homofobisiz Brezilya" başlıklı bir kamuoyu bilgilendirme kampanyası başlatılmıştır. Kampanya, Devlet yetkilileri ve sivil toplum temsilcilerinin dahil olduğu, konuyla ilgili bölgesel toplantılar ve çalıştaylar yoluyla bu alanda çalışan kurumların kapasitesini artırmıştır. **Cinsiyet rolleri, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özellikleri hakkında yanlış bilgiler, söylemler ve klişelerle mücadele etmek**, LGBT ve interseks kişilerin maruz kaldığı birçok önyargıyı ortadan kaldırmanın anahtarıdır. Kamunun **doğru bilgiye** erişiminin sağlanması, ayrımcılık temelli istismarların kamu alanına girmesine ve ciddi bir insan hakları sorunu olarak görülmesine yardımcı olur. Belçika'da, Flanders bölgesi hükümeti lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilerin maruz kaldığı sorunlar hakkında farkındalığı artıran bir dizi broşür yayınlamıştır. Broşürlerde yer alan bilgiler LGBT kişilere ve daha geniş bir kitleye yöneliktir ve geniş bir kitle tarafından anlaşılabilir şekilde tasarlanmış bir format ve kelime dağarcığı kullanılarak temel konuların altını çizmiştir.

Ancak, hedef göstermeyle şiddet kalıplarının yaygın olduğu çoğu ülkede farkındalığı artırmak ve nefret suçu ve nefret söylemi ile mücadele etmek için Devlet destekli kamu bilgilendirme çabaları bulunmamaktadır.

LGBT ve interseks kişilerin katıldığı **dayanışma gösterileri** güçlü bir destek sinyali olarak algılanabilir, dikkatleri ayrımcılığa çekebilir ve **nefret şiddeti ve istismara karşı halkın hoşgörüsüz bir yaklaşım sergilemesini teşvik edebilir**. Tayland'da, genç LGBT kişilere yönelik zorbalık ve şiddet konusunda kamuoyunu bilinçlendirmeyi amaçlayan "Okul Gökkuşluğu" kampanyasına çok sayıda okul ve üniversite katılmış, 2.000'den fazla öğrenci ve personel, eğitim kurumlarının, okulların ve diğer toplanma noktalarının çeşitliliği desteklediğini ve homofobi ve transfobiden korunduğunu göstermek için bu alanların etrafına gökkuşakları çizmiştir.

Kamuyu bilgilendirme kampanyalarının **hem kentsel hem de kırsal alanlara** ulaşmasını ve **yerel bağlamda tasarlanmasını** ve mümkün olduğunca geniş bir hedef kitleye ulaşan **ilgili iletişim araçları aracılığıyla yerel dillerde yayılmasını** sağlamak oldukça önemlidir. Kampanyalara

ve politika değişikliklerine halkın yanıt olarak verdiği tutum ve inançların gelişimini izleyerek **kamuyu bilgilendirme çabalarının etkisini ölçmek**, bu kampanya ve politikaların etkinliklerini değerlendirmek adına önemlidir.

Kamuoyu kampanyalarının ayrıca **LGBT ve interseks kişilerin**, özellikle belirli şiddet kalıplarıyla karşılaşabilecek grupların **tüm çeşitliliğini ve kapsamını** ele alması gerekmektedir. **Spesifik olarak transfobiyi hedefleyen Devlet girişimlerine** örnek olarak; Meksika Federal Bölge Hükümeti'nin 2014 yılında **sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde** transfobiyle mücadele için başlattığı kampanya ve Birleşik Krallık'ta sivil toplumun farkındalığı artırmaya ve **transfobik nefret suçlarında eksik beyanla mücadeleye yönelik çabalarının Galler'deki polis güçlerinden ve yerel yetkililerden destek alması** verilebilir. **Sivil toplum girişimlerine verilen devlet desteği**, bu tür çabaların etkisini ve sürdürülebilirliğini artırmak için kritik öneme sahip olabilmektedir. Yerel düzeyde ise **interseks kişilere yönelik şiddet ve kötü muameleye dair çok az sayıda kamuoyu bilinçlendirme faaliyeti** tespit edilmiş olması (bkz. Bölüm 6.10) net bir boşluğa işaret etmektedir.

1.4 KOLLUK KUVVETLERİNE YÖNELİK EĞİTİMLER

LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet ve istismarla etkin bir şekilde mücadele etmek ve önlemek için, **insan haklarına saygıyı** ve LGBT ve interseks kişilerin maruz kaldığı çeşitli sorunlar hakkında farkındalık yaratılmasını kapsayan bir kolluk kuvvetleri sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Buna ek olarak, polis güçleri zulüm veya travma kaynağı olarak değil de koruyucu bir kaynak olarak algılanmadığı sürece şiddet veya istismar mağdurlarının suç ihbarı yapmak için öne atılmaları pek olası değildir.

Birleşmiş Milletler ve bölgesel insan hakları mekanizmaları, kolluk kuvvetlerinin LGBT ve interseks kişilere yönelik olarak; saygısız bir dil kullanmak, aşağılayıcı muamele, ikincil mağduriyet, kısas, sözlü ve fiziksel taciz, insan hakları ihlallerine doğrudan katılmak veya suç ortağı olmak, soruşturma yürütmemek, şikayetleri kaydetmeyi reddetmek ve faillerin korunması gibi eylemlerde bulunduğunu defalarca belgelemiştir. Tüm bunlar, suç olarak görme ve diğer ayrımcı mevzuat ile bir araya geldiğinde kolluk kuvvetlerine güvensizlik duyulması ve eksik beyanda bulunma gibi yeni zorluklara yol açmakta ve bu zorluklar eğitim girişimlerinin şiddetle mücadele için daha geniş bir eylem dizisinin parçası olmasını gerektirmektedir. Ayrıca kolluk kuvvetlerine **güven duyulmasının sağlanması** ve kolluk kuvvetlerine yönelik **hesap verebilirlik konusunda tedbirlerin alınması** da bu konudaki bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hedefe yönelik eğitim programları aracılığıyla kolluk kuvvetleri personeli arasında LGBT ve interseks kişilerle ilgili meselelerin **kabulünü ve idrakını** teşvik etmek, emniyet güçleri ile kolluk kuvveti korumasına ihtiyaç duyan LGBT ve interseks kişiler arasında bir ilişki geliştirmenin merkezinde yer almaktadır. Danimarka'da polis güçleri ve sivil toplum üyeleri, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen 'LGBT Kişilere Karşı Nefret Suçlarının İzlenmesi ve Bu Suçlarla Mücadele' projesinin bir parçası olarak nefret suçu farkındalık eğitimine katılmaya davet edilmiştir. Bu proje, ILGA-Europe tarafından tasarlanan, polis memurları için ulusal bir **nefret suçu kiti ve eğitim**

kılavuzunun geliştirilmesine diğer ulusal girişimlerle birlikte katkıda bulunmuştur.¹³ Bu eğitim araçları, **cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı nefret suçlarına yönelik insan hakları yaklaşımını** benimsemiştir. Eğitim araçlarında bu tür **nefret suçlarını ele almak ve mağdurları hassas ve profesyonel bir şekilde çalışmak için gerek duyulacak polis yönergeleri** yer almıştır.

Kolluk kuvvetlerinin nefret suçunu önlemedeki hayati rolünü kabul etmek suretiyle Bosna-Hersek ve Karadağ dahil olmak üzere birçok Devlet, polis kuvvetleri için hedefe yönelik bilinçlendirme programları geliştirmiştir. Etkili eğitim programları, kolluk kuvvetlerinin istismar mağdurlarının özel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli yetkinlikler kazanmasını sağlayabilmektedir. Uygun politikaların ve hesap verebilirlik mekanizmalarının uygulanmasına ek olarak bu becerilerin kazanılması; polisin ve diğer kolluk görevlilerinin koruyucu bir rol üstlenmesini ve ayrımcılık ve nefrete dayalı şiddetle mücadelede yardımcı olmasını sağlamak için çok daha yararlı olacaktır.

Belçika'da polis güçleri, **trans örgütleri** ve Federal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü **ile işbirliği yaparak trans çalışma grubu kurmuş** ve polis memurlarına, **şikayette bulunma ve polis araması yapma eğitimleri dahil olmak üzere trans kişilerin haklarına saygı gösterilmesi** konusunda eğitim vermiştir.

Ancak **eğitim önlemlerinin etkinliğini ölçmeye yönelik** çabalar hakkında sınırlı veya var olmayan bilgiler potansiyel olarak ciddi bir boşluğa işaret etmektedir.

1.5 GÖZALTINDAKİ BİREYLERİN ŞİDDETEN KORUNMASINA YÖNELİK TEDBİRLER

Gözaltına alınan LGBT ve interseks kişilerin şiddetten korunmasını sağlamak için özel önleyici tedbirlere ihtiyaç vardır. Gözaltına alınan LGBT kişiler üzerine yapılan araştırmalar, bu kişilerin mahpuslar ve cezaevi personeli tarafından aşağılanmaya, istismara, tecavüze ve diğer cinsel ve fiziksel şiddet biçimlerine karşı özellikle savunmasız olduklarını vurgulamıştır. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler ve diğer işkence önleme mekanizmaları, gerçekleşen bazı dehşet verici olayları belgelemiş ve bunları önlemek için özel tavsiyelerde bulunmuştur.¹⁴ Bu tür şiddete karşı alınacak önlemler bir sonraki bölümde tartışılmaktadır.

1.6 EĞİTİMDE ŞİDDET VE ZORBALIĞA YÖNELİK TEDBİRLER¹⁵

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), öğrencilerin gerçek veya algılanan cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine yönelik homofobik ve transfobik şiddetin eğitim, istihdam,

¹³ Richard Poláček ve Joël Le Dérof, ILGA-Europe toolkit for training police officers on tackling LGBTI-phobic crime (Polis memurlarını LGBTI-fobik suçlarla mücadele konusunda eğitmek için geliştirilen ILGA-Europe eğitim kit), Ekim 2011. Bkz: <http://www.ilga-europe.org/resources/ilga-europe-reports-and-other-materials/ilga-europe-toolkit-training-police-officers>.

¹⁴ Bkz. Yüksek Komiserliğin İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık ve şiddete ilişkin raporu (Mayıs 2015) -A/HRC/29/23; Yüksek Komiserliğin İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa ilişkin raporu (Aralık 2011) -A/HRC/19/41.

Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı (Birleşmiş Milletler yayını, Satış No. E.09.JV.4), bölüm. 5; Jean-Jacques Gautier Sempozyumu, Gözaltındaki LGBT kişilerin savunmasızlık durumlarının ele alınması, İşkenceyi Önleme Derneği sonuç raporu, 2015; Uluslararası İşkenceyi Önleme ve Ceza Reformu Derneği, Özgürlüklerinden yoksun bırakılan LGBTI kişilerin: önleyici izleme için bir çerçeve (Londra; Penal Reform International, 2015).

¹⁵ Ayrıca bkz., eğitimde ayrımcılıkla ilgili bölüm 4.5.

sağlık ve refah üzerinde önemli ve uzun vadeli bir etkisi olan dünya çapında yaygın bir olgu olduğunu vurgulamıştır.¹⁶ Bu sorunun üstesinden gelmek; homofobik ve transfobik şiddet dahil olmak üzere eğitim ortamlarında **şiddetin sistematik olarak izlenmesini**, bu tür **şiddeti önlemek ve mücadele etmek için kapsamlı ulusal ve okul politikaları** oluşturmayı, **müfredat ve öğrenme materyallerinin kapsayıcı olmasını sağlamayı**, **öğretmenlere ve diğer personele eğitim ve destek** vermeyi, güvenli ve kapsayıcı okul ortamları sağlamayı, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği/ifadesi ve cinsiyet özellikleri hakkında **nesnel ve doğru bilgilere erişim** sağlamayı ve LGBT ve interseks öğrencilere yönelik şiddet ve zorbalığa yönelik **tedbirlerin etkililiğini ve etkisini değerlendirmeyi** gerektirmektedir.

EĞİTİMDE LGBT VE İNTERSEKS BİREYLERE YÖNELİK ZORBALIK VE AYRIMCILIKLA NASIL MÜCADELE EDİLİR?

- KAPSAMLI MÜFREDAT
- ÖĞRETMEN VE PERSONEL
EĞİTİMLERİ
- GÜVENLİ VE KAPSAYICI OKUL
ORTAMI
- ÖĞRENCİLERE CİNSELLİK, CİNSEL
KİMLİK VE CİNSİYET ÖZELLİKLERİ
HAKKINDA DOĞRU BİLGİ VERİLMESİ

Filipinler’de, **cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde zorbalığın dayanakları**, Zorbalıkla Mücadele Yasası’nın Uygulama Kuralları ve Yönetmelikleri kapsamında yer almaktadır. Yeni Zelanda’da Eğitim Bakanlığı, **cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği/ifadesi temelinde zorbalıkla mücadele etmek için okulda zorbalık karşıtı prosedürleri** içeren kapsamlı bir cinsiyet kılavuzu

¹⁶ Bkz UNESCO, Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği/İfadesine Dayalı Şiddete Eğitimin Verdiği Yanıtlar (2016) <https://en.unesco.org/themes/homophobic-and-transphobic-violence-education>

yayınlamıştır. Kolombiya'da, Bogota Bölgesi Eğitim Bakanlığı ortaokullarda **homofobik zorbalık hakkında bir anket** gerçekleştirmiştir. Birleşik Krallık'ta okulların, homofobik ve transfobik zorbalık dahil olmak üzere **her türlü zorbalığı önlemek için yasal yükümlülüğü** vardır. Birleşik Krallık Hükümeti, okul çağındaki çocuklar ve gençler arasında homofobik, bifobik ve transfobik zorbalıkla mücadeleyle yönelik **farklı yaklaşımların etkinliğini değerlendirmiş** ve bu tür zorbalığı önlemede etkisi kanıtlanmış belirli yaklaşımlara vurgu yapmıştır. Bu değerlendirmenin bulgularından diğer biriyse, transfobik zorbalıkla ilgili çalışmaların azlığı ve bifobik zorbalıkla ilgili spesifik çalışmaların bulunmamasıdır. İrlanda ise, LGBT gençlerin özellikle savunmasız bir grup olduğuna dikkat çeken, **zorbalık karşıtı bir çalışma grubu** kurmuştur.

UNESCO tarafından yürütülen küresel anketin bulguları, çok az ülkenin homofobik ve transfobik şiddeti ele alan eğitim politikalarına sahip olduğunu, personelin genellikle bu tür şiddeti önlemek ve müdahale etmek için gerekli eğitim ve desteğe sahip olmadığını; ve genel olarak zorbalıkla mücadele etmek ve önlemek için bir sisteme sahip olan ülkelerde ise bu tür sistemlerin genellikle homofobik ve transfobik şiddetle başa çıkmak için yetersiz donanıma sahip olduğunu göstermektedir. Çok az sayıda Devlet bu olgu hakkında veri toplamakta ve daha da az sayıda devlet mevcut politikaların etkinliğini değerlendirmektedir. Bunun yanında, bu rapor için yapılan araştırmaya bakıldığında genel olarak, eğitim sektöründe interseks kişilere karşı zorbalıkla mücadeleyle yönelik Devlet girişimleri hakkında bilgi eksikliği bulunduğu görülmektedir.

1.7 NEFRET SUÇU VE NEFRET SÖYLEMİNE YÖNELİK KANUNLAR

Devletler, **nefret suçu ve nefret söylemi, ya da nefret veya şiddete teşvike karşı yasalarla korunacak özellikler** olarak cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerini mevzuatlarına dahil etmelidir.

Malta'da, **diğer gerekçelerin yanı sıra** cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özelliklerini de kapsayan **nefret suçlarıyla ilgili** halihazırda yürürlükte olan yasalar bulunmaktadır. Malta, **cinsiyet özelliklerini** nefret suçuyla bağlantılı olarak ağırlaştırıcı etken olarak **kapsama alan** ilk ülkedir ve bu yüzden de interseks kişilere bu şekilde koruma sağlayan ilk ülke olma özelliğine sahiptir. Ayrıca Malta'da **cinsiyet ifadesinin mevzuata dahil edilmesi** trans kişilerin haklarına tam koruma temin etmektedir. Arnavutluk, Belçika, Şili, Honduras, Bolivya Çokuluslu Devleti, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık ise hem cinsel yönelimi hem de cinsiyet kimliğini korunan kriterler kapsamına alan ve bu tür saiklere dayalı nefreti cezai kararlarda ağırlaştırıcı etken olarak kabul eden yasalar kabul etmiştir. Otuz dokuz Devlet, cinsel yönelimi cezai kararı ağırlaştırıcı etken olarak dahil etmekte ve otuz dört Devlet ise, cinsel yönelime dayalı nefreti teşvike ilişkin yasalar çıkarmıştır.¹⁷

İçtihat hukuku da, mevzuatta özel olarak belirtilmediği bazı yargı alanlarında, LGBT ve interseks kişilere karşı nefret suçu davalarının kovuşturulması için bir temel oluşturabilir. Meksika Yüksek Mahkemesi, geyle karşı şaka amaçlı bile olsa hoşgörüsüzlüğü teşvik etmek, özendirmek ve

¹⁷ Bkz. ILGA: Carroll, A., Devlet Desteği Homofobi 2016: Cinsel yönelim yasalarına ilişkin bir dünya araştırması: kriminalizasyon, koruma ve tanıma (Cenevre; ILGA, Mayıs 2016). Şuradan erişilebilir: http://ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_ENG_WEB_150516.pdf.

meşrulaştırmak üzere kullanılabilir **homofobik ifadelerin ayrımcı ifadeler olarak kabul edilebileceğine** karar vermiştir.

Ülkeler arasında farklılıklar olsa da, **yasalardaki tanımların kapsamlı olması ve ilgili tüm suç eylemlerini içermesi** önemlidir. Örneğin, cinsel yönelime karşı işlenen nefret suçu Birleşik Krallık mevzuatında "mağdur veya başka herhangi bir kişi tarafından, bir kişinin cinsel yönelimine veya algılanan cinsel yönelimine dayalı olarak tamamen veya kısmen bir düşmanlık veya önyargıdan kaynaklandığı algılanan herhangi bir cezai suç" olarak tanımlanmaktadır.

Birleşik Krallık'ta, "mağdur veya başka herhangi bir kişi, trans bir kişiye karşı işlenen suçun tamamen veya kısmen düşmanlık kaynaklı olduğunu veya bu tür bir düşmanlığın suç işlenmeden önce, işlenmesi sırasında veya sonrasında sergilendiğini algırsa", bu suç bir trans nefret suçu olarak tanımlanmaktadır.

Birleşik Krallık'ın yasal çerçevesine göre, bir suçun "nefret" unsuru, diğer birçok ülkede olduğu gibi **mahkum edilmiş kişinin cezalandırılmasında dikkate alınan ağırlaştırıcı etken olarak** sınıflandırılır.

Rapor edilen zorluklar arasında, nefret suçu ve nefret söylemi davalarının kovuşturulmasında nefret unsurunun daha genel olarak ve özellikle cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili olarak gerekli yasal eşliği karşıladığını kanıtlamakla ilgili engeller yer almaktadır. Bazı ülkeler tarafından rapor edilen deneyimler, sonunda karar verilen mahkumiyet oranları düşük olsa da, yasaların varlığının ve kovuşturma çabalarının daha geniş bir toplumsal ve caydırıcı etkiye sahip olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, bu tür zorluklar, karşılıklı olarak birbirini güçlendiren kısır bir ihbar eksikliği döngüsüne ve yasaların etkin bir şekilde uygulanmadığı algısına da yol açabilir.

1.8 SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMA

Yasal çerçeve ne olursa olsun ve yasal çerçevenin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliklerini kapsayan belirli nefret suçu veya nefret söylemi yasalarını içerip içermediğine bakılmaksızın, LGBT ve interseks kişilere ve insan haklarının korunması için çalışan insan hakları savunucularına yönelik saldırı durumlarında, şiddet ve şiddete teşvikle ilgili ceza mevzuatının özenle uygulanmasını sağlamak kritik öneme sahiptir.

Brezilya, Honduras ve Meksika'da, homofobik ve transfobik nefret suçlarının, yasanın tüm kapsamıyla soruşturulmasını ve kovuşturulmasını sağlamak için belirli görevler verilmiş **özel ekipler ve birimler** oluşturulmuş ve **kolluk kuvvetleri buna göre eğitilmiştir**. İrlanda'da homofobi ve transfobi ile ilgili suçları ve şikayetleri ele almak üzere **eğitilmiş irtibat görevlileri** görevlendirilmiştir. Güney Afrika'da Hükümet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı **nefret suçlarının soruşturulmasını ve kovuşturulmasını takip etmek** üzere kolluk kuvvetleri ve sivil toplum örgütlerinden oluşan, **açık ve çözülmemiş davaların çözümüne dair** yetkilere sahip çok paydaşlı bir görev ekibi kurmuştur. (ayrıca bkz. Bölüm 1.12).

Amerika Birleşik Devletleri Kaliforniya eyaleti, **bir LGBT kişiye saldırma veya öldürme halinde kurbanın cinsel yöneliminin veya cinsiyet kimliğinin veya ifadesinin sanıkların**

cezai sorumluluklarını azaltacak sözde bir “provokasyon” olduğunu iddia etmelerini engellemektedir. (Bu, medyada sözde “trans paniği” ya da “gey paniği” gibi kışkırtıcı başlıklarla yansıtılan bir sözde savunma taktiğidir.)

Yetkililerin nefret suçlarını **uygun şekilde sınıflandırmalarını** sağlamak için eğitim almaları çok önemlidir. Eğitim ayrıca, mağdurlar ve tanıklarla **görüşmenin, soruşturma yürütmenin ve kovuşturma üstlenmenin uygun ve saygılı yollarını** da kapsamalıdır. Şiddetin bizzat polis elinden meydana geldiği ve kolluk kuvvetlerine karşı güvensizlik ortamının olduğu ülkelerde, **fail olduğu iddia edilen kişilerin soruşturulması ve kovuşturulması** da dahil olmak üzere **hesap verebilirlik önlemleri**, kurulacak özel birimlerle birleştiğinde, halkın polise koruyucu bir kurum olarak güvenini yeniden inşa edebilir. LGBT ve interseks kişi ve örgütleri, kendilerine özel birimlerin ve şikayet mekanizmalarının varlığından haberdar olmalarını sağlamak da önemlidir. Soruşturma ve kovuşturmanın önündeki engeller, LGBT kişileri suç olarak gören ayrımcı yasaları da içerir, suçlu ihbara engel teşkil eder ve şiddet mağdurlarının saldırıları bildirmeye ve polisten koruma talep etmeye çalışırken taciz, aşağılama, taciz veya tutuklamaya maruz kalacakları ikincil mağduriyet olaylarına yol açabilir.

1.9 ŞİDDET, NEFRET SUÇLARI VE NEFRET SÖYLEMLERİNİN KAYIT EDİLMESİ VE RAPORLANMASI

Devletler, ilgili topluluklar için **güven artırıcı önlemler** almak dahil olmak üzere, bu tür şiddetin **ihbar edilmesini teşvik** etmelidir. Ayrıca, nefret saikli şiddet eylemlerine ilişkin **bölünmüş istatistikleri kayıt altına almak ve yayınlamak için etkili sistemler** kurmalı ve **cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özellikleri** ve yaş, cinsiyet, ırk, göçmenlik durumu ve dini inanç gibi diğer ayrımcılık biçimleri dahil olmak üzere **ilgili özelliklere göre ayrıştırılan istatistikler aracılığıyla kovuşturmalar, mahkumiyetler ve cezalar hakkında veri** derlemelidirler. **Ulusal insan hakları kuruluşları**, LGBT ve interseks kişilere yönelik **nefret suçu ve nefret söylemi kalıplarını yakından izlemeli ve değerlendirmelidir.**

Bu bilgilerin önemine rağmen, çoğu Devlet bu tür verileri derlememektedir. Cinsel yönelime dayalı artan şiddetle ilgili veri toplamakta, ancak yalnızca çok azı bunu cinsiyet kimliğine dayalı şiddet konusunda yapmaktadır. Devletlerin interseks kişilere yönelik şiddet hakkında veri topladığına dair hiçbir örnek tespit edilmemiştir.

Birçok şiddet olayının rapor edilmediğinin farkına varan bazı hükümetler, nefret suçlarının ihbar edilmesi ve farkındalığın artırılmasına yönelik girişimleri desteklemektedir. Örneğin Kanada'nın Quebec hükümeti, kar amacı gütmeyen kuruluş Gai Écoute'a **homofobik eylemleri kayıt altına alması için** destek sağlamıştır. Quebec'teki insanlar bu tür eylemleri bu kuruluşa gizlice bildirebilmekte ve bilgi ve yardım alabilmektedir. İsveç'te, Stockholm Bölge Polis Teşkilatı, LGBT kişilere yönelik olarak homofobik ve transfobik nefret suçu olaylarında yardım kaynaklarını tanımlayan ve nefret suçu **tanımlarını** içeren **bilgi broşürleri** dağıtmıştır. Ayrıca, **nefret suçu konusunda farkındalığı artırmak amaçlı** web sitesinde LGBT kişilere özel bilgiler sunmaktadır.

LGBT ve interseks kişilerin maruz kaldığı şiddet olaylarını somutlaştırmayı amaçlayan, LGBT nüfusuna yönelik anketler, bu tür şiddetle mücadeleyle yönelik stratejilerin etkinliğini ve kapsamını takip etmek için gerçekleştirilmelidir.

Belçika'da LGBT kişileri hedef alan bir dizi şiddet olayına yanıt olarak, Fırsat Eşitliği Üzerine Politika Araştırma Merkezi, **LGBT'lerin maruz kaldığı şiddet deneyimlerini incelemekle** görevlendirilmiştir. Projede, homofobik ve transfobik şiddet üzerine bir dizi anket ve araştırma yapılması öngörülmüş, projenin sonuçları ise **LGBT topluluğu üyeleri için bilgi kitapçıklarının ve kılavuzların oluşturulması** amacıyla kullanılmıştır. Bunlar gibi devlet destekli çabalar, politika belirleyicilerinin daha iyi ve daha hedefe yönelik önleme ve farkındalık girişimlerinde bulunmalarına yardımcı olmak adına hayati öneme sahip bir bilgi kaynağı oluşturabilmektedir. Ne yazık ki, bu tür girişimlerle çok sık karşılaşılmamaktadır ve bunun yanında interseks kişilere yönelik şiddet konusunda Devlet destekli bir araştırma tespit edilmemiştir.

Nefret suçu da dahil olmak üzere, LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddete ilişkin ulusal verilerin genel eksikliği, bazı **bölgesel örgütleri** bu konuda ve alınması gereken önleyici tedbirler konusunda farkında yaratmaya sevk etmiştir. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, 2014 yılında, cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri temelinde kişilere yönelik şiddeti kınayan ve Devletleri bu tür eylemleri önlemeye ve bunlarla mücadele etmeye çağırın bir karar kabul etmiştir¹⁸. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) tarafından yakın zamanda hazırlanan rapora göre, OSCE bölgesindeki 20 üye Devlet, LGBT kişilere yönelik nefret suçları hakkında nefret suçlarının daha geniş kapsamda bildirilmesine dair veri toplamış¹⁹, bunlardan yalnızca on üye devletin trans kişilere karşı işlenen suçlar için özel bir kategoriye sahip olduğu gözlenmiştir.²⁰ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'nun (IACHR), Amerika Kıtası'ndaki LGBT ve interseks kişilerin haklarına ilişkin Raportörü, üye Devletlerden gelen bilgilerin eksikliğini kabul etmiş, LGBT'ye yönelik bir şiddet sicili derlemiş ve ve özel bir rapor yayınlamıştır.²¹ Rapor, eksiksiz olmamakla birlikte, toplanan bilgiler bölgedeki LGBT kişilere, özellikle gey erkek ve genç trans kadınlara yönelik yaygın şiddetin altını çizmiştir. Komisyon, bu uygulamanın interseks kişilere yönelik şiddet vakalarına ilişkin herhangi bir veri sağlamadığını kaydetmiştir. Bunun nedeni, interseks bedenleri "normalleştirmek" için gereksiz tıbbi müdahaleler de dahil olmak üzere bu tür şiddetin, medyada yansıtılmayan veya aileler tarafından kınanmayan Devlet onaylı tıbbi protokollerin sonucu olması ve gizlilik ve damgalamayla örtülmesi, hem suç ihbarı konusundaki bir boşluğun altını çizmekte, hem de interseks kişilere yönelik şiddetle ilgili bilgilerin toplanmasındaki zorlukları ortaya koymaktadır. IACHR, Devletleri LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddetle mücadele etmek için **ulusal veri toplama mekanizmaları ve etkili müdahale stratejileri** oluşturmaya çağırmıştır.

¹⁸ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, Karar 275, 55. Olağan Oturum, 2014.

¹⁹ Bu devletler: Andora; Belçika; Kanada; Hırvatistan; Kıbrıs; Danimarka; Finlandiya; Fransa; Almanya; İzlanda; İrlanda; Letonya; Lihtenştayn; Litvanya; Hollanda; Norveç; Sırbistan, İsveç; Birleşik Krallık; ve ABD. Daha fazla ayrıntı için bkz.: OSCE, OSCE bölgesindeki nefret suçları: olaylar ve tepkiler: 2012 yıllık rapor (Varşova, 2012). Şuradan erişilebilir: http://tandis.odihr.pl/hcr2012/pdf/Hate_Crime_Report_full_version.pdf.

²⁰ Bu devletler: Belçika; Kanada; Finlandiya; Almanya; Letonya; Norveç; Portekiz; Sırbistan; İsveç; ve Birleşik Krallık. Daha fazla ayrıntı için bkz.: OSCE, OSCE bölgesindeki nefret suçları: olaylar ve tepkiler: 2012 yıllık rapor (Varşova, 2012). Şuradan erişilebilir: http://tandis.odihr.pl/hcr2012/pdf/Hate_Crime_Report_full_version.pdf.

²¹ IACHR, "Amerika kıtasında lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilere yönelik şiddete ilişkin rapor", Basın bülteni, Kasım 12, 2015. Şuradan erişilebilir: www.oas.org/en/iachr/media_center/PReleases/2015/143.asp; ve IACHR, LGBTİ Kişilere Yönelik Şiddete Genel Bir Bakış – 1 Ocak 2013 ile 31 Mart 2014 arasında şiddet eylemlerini belgeleyen kayıt (Washington D.C., 17 Aralık 2014). Şuradan erişilebilir: www.oas.org/en/iachr/lgtbi/docs/Annex-Registry-Violence-LGBTI.pdf.

1.10 NEFRET SUÇLARI MAĞDURLARINA YÖNELİK KORUMAVE TAZMİNAT

Cinsel yönelime, cinsiyet kimliğine veya cinsiyet özelliklerine dayalı nefret suçlarının meydana geldiği durumlarda mağdurlar, gerektiğinde **yasal desteğe, uzmanlık gerektiren tıbbi, psikolojik ve diğer hizmetlere, sığınma evlerine ve güvenli evlere** sevk dahil olmak üzere desteğe ve tazminat hakkına erişebilmelidir. Avrupa Komisyonu, hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının, suç mağdurlarının bu tür desteklere erişmelerine yardımcı olma konusundaki **iyi uygulamaların** altını çizen bir rapor finanse etmiş ve aynı zamanda LGBT suç mağdurlarının²² adalete erişiminin önündeki çok sayıda engeli de tanımlamıştır. Rapor, aynı zamanda **desteğin daha çok sivil toplum kuruluşları tarafından sağlandığına** dikkat çekmekte ve **bu tür girişimlere devlet desteğinin önemini** vurgulamaktadır.

1.11 ZULÜMDEN KAÇANLAR İÇİN SİĞİNMA

En az 73 ülke, yetişkinler arasında rızaya dayalı hemcins eylemlerini suç saymakta ve hatta bazıları bu konuda ölüm cezasını devam ettirmektedir.²³ Birçok ülke ayrıca trans kişileri cinsiyet ifadelerine dayanarak suçlu kabul etmektedir. Bu tür yasalar, LGBT kişileri suçlu addeden bir mevzuatın aktif olarak uygulanmadığı Devletlerde bile LGBT kişilere karşı şiddeti teşvik etmektedir. Bu tür yasaların yanı sıra şiddet, tecavüz ve diğer cinsel şiddet biçimleri ve taciz, zorla evlendirme, zorla tıbbi tedavi ve tıbbi ortamlardaki diğer istismar biçimlerinin bir sonucu olarak birçok LGBT ve interseks kişi başka ülkelere sığınmak için kendi ülkelerinden kaçırmaktadır.

²² 22Sığita Rukšėnaitė, LGBT kişilerin korunmasına ilişkin el kitabı: Mağdurlara yardımda iyi uygulamalar, Equal Jus Project, 2011. Şuradan erişilebilir: www.lgl.lt/en/files/Handbook-on-the-protection-of-LGBT-people-ENG-Internet1.pdf.

²³ Suç olarak kabul etme hakkında irdeleme için bkz. bu rapor 3, kısım.

İltica yasaları ve politikaları, kişinin cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri nedeniyle maruz kaldığı zulmü sığınma talebi için geçerli bir temel olarak tanımlıdır ve LGBT ve interseks mültecilere **saygıyla davranılmalıdır**. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Devletlerin bu tür gerekçelerle zulümden kaçan sığınmacılara ulusal **mülteci statüsü verme prosedürlerini** uygulama **standartlarını** belirleyen ayrıntılı bir **kılavuz** yayınlamıştır.²⁴

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks sığınmacılar, mülteci statüsü belirleme süreci boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Zorluklar arasında cinsel yönelimlerini, cinsiyet kimliklerini veya cinsiyet özelliklerini ve iddialarının güvenilirliğini "kanıtlamak" için maruz kaldıkları izinsiz, küçük düşürücü ve uygunsuz kanuni gereklilikler; karar vericinin kültürel veya kişisel önyargıları; veya bir sığınmacının menşe ülkesinin başka bir yerde koruma talep edebileceğini öne süren dahili kaçış alternatifi gibi uygunsuz mülteci hukuku ilkelerinin uygulanması bulunmaktadır. LGBT ve interseks sığınmacılar aynı zamanda mülteci kamplarında ve mülteci merkezlerinde, belirli güvenlik riskleriyle karşı karşıya kalmaktadır. UNHCR kılavuz ilkeleri bu sorunları; iddiaların kalıp yargılar ve kültürel önyargılar tarafından engellenmeden **nesnel ve duyarlı bir şekilde** incelenmesini sağlamak üzere Devletleri sığınma belirleme uygulamalarına, karar verme sürecine dahil olan yetkililere **duyarlılık eğitimi** verilmesi ve **değerlendirme prosedürlerine ilişkin yönergeler** çıkarılması da dahil olmak üzere LGBT ve interseks kişilere duyarlı tedbirleri dahil etmeye davet ederek ele almaktadır.²⁵

Bazı Devletler cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya her ikisini iç sığınma mevzuatlarına dahil etmiştir. Malta, hem cinsel yönelimi hem de cinsiyet kimliğini farklı yasal sebepler olarak iç sığınma mevzuatına dahil etmiştir. Almanya, Güney Afrika ve İsveç, cinsel yönelime dayalı zulmü ulusal mevzuatlarına sığınma gerekçesi olarak dahil etmiştir.

Bazı Devletlerde, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı sığınma talepleriyle ilgili belirli konular, bu tür taleplerin sığınma yetkilileri tarafından etkin bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak amacıyla **topluluklara özel politika belgelerinde veya kılavuz ilkelere** ana hatlarıyla belirtilmiştir. Kanada Göçmenlik ve Mülteci Kurulu'nun savunmasız kişilerle ilgili prosedürlere ilişkin kılavuz ilkeleri, **savunmasız kişilere yönelik kriterlerinde** "cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı zulüm mağdurları"nı kapsar. Birleşik Krallık Sınır Ajansı, çeşitli gerekçelerle sığınma talebinde bulunan gruplar için, sığınma sürecinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı taleplerin nasıl ele alındığına ilişkin ayrıntılı bilgilerin de içinde yer aldığı bir kılavuz dokümanlar **çevrimiçi kütüphanesi** oluşturmuştur. İsveç Göç Kurulu, bir kişinin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı zulme karşı uluslararası koruma talep etme hakkını açıklayan bir **bilgi föyü** hazırlamıştır. Bu tür kılavuz ilkeler, mülteci statüsü belirleme sürecinin en önemli erken aşamalarında takdim edildiğinde, sığınmacının iltica talebini dile getirmesinde ve nihayetinde şiddet ve insan hakları ihlallerine karşı koruma sağlanıp sağlanmadığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir.

²⁴ UNHCR, 1951 Sözleşmesinin 1A(2) Maddesi ve/veya Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü bağlamında Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No. 9: Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri, 23 Ekim 2012, HCR/GIP/12/01, Şuradan erişilebilir: www.refworld.org/docid/50348afc2.html

²⁵ Ibid, paragraf 60

1.12 VAKA ÇALIŞMALARI

GÜNEY AFRIKA: CİNSİYET VE CİNSEL YÖNELİME DAYALI ŞİDDETLE MÜCADELE ULUSAL GÖREV EKİBİ

Apartheid (ırk ayrımcılığı) sonrası Güney Afrika Anayasası, dünyada cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı yasaklayan ilk anayasalardan biridir. Güney Afrika, dünyada hemcins çiftler için evliliği yasallaştıran beşinci ülke olmakla beraber interseks ayrımcılığı önleme mevzuatına cinsiyet tanımını dahil ederek interseks kişilere yönelik ayrımcılığı, tacizi ve nefret söylemini yasaklayan ilk ülkelerden biridir. Ancak, diğer ülkelerde olduğu gibi, mevzuatta LGBT ve interseks kişilerin haklarının tanınması ve korunması, bu hakların hayata geçirilmesi ile aynı anlama gelmemektedir. Ülkenin farklı yerlerinde siyahi lezbiyen kadınlara ve diğer LGBT kişilere yönelik sözde "düzeltici tecavüz"ler ve cinayetlere ilişkin artan ihbarlar sonrasında, yasa ve uygulama arasında köprü oluşturacak stratejik bir çerçeveye duyulan ihtiyaç kabul edilmiştir.

2011 yılında, Güney Afrika Adalet ve Anayasal Kalkınma Bakanı, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele için, **Ulusal Müdahale Stratejisine** öncülük etmek üzere bir **Ulusal Görev Ekibi** (UGE) kurmuştur. Cinsel yönelim, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve diğer temellere dayalı ayrımcılığa karşı eşitlik ve özgürlüğü güvence altına alan ülkenin Anayasa hükümlerinin kılavuzluğunda **UGE**, LGBT ve interseks konularında çalışan **devlet kurumları, kilit kurumlar ve sivil toplum kuruluşları** ile işbirliği yapmaktadır.

UGE'nin kuruluşundan bu yana, Adalet ve Anayasal Kalkınma Bakanlığı ile; Sağlık Bakanlığı, Yüksek Öğretim Başkanlığı, Seyahat ve Turizm Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı gibi diğer devlet daireleri arasındaki işbirliğini artırmak için çaba sarf edilmiştir. Bunun yanında, **il Görev Ekiplerinin** oluşturulması, UGE'nin yerel düzeydeki çalışmalarının geliştirilmesine yardımcı olmuş ve Görev Ekibinin çalışmalarına sivil toplumun katılımını ve temsilini destekleyerek artırmıştır. UGE ayrıca **LGBT kişilere yönelik şiddet ve cinayetlerle ilgili açık ve çözülmemiş davaları takip etmekte** ve bu tür davaların soruşturulması ve kovuşturulmasını sağlamak için kaynak ayırmaktadır. UGE'nin kurulmasından bu yana, inceleme aşamasındaki davaların sayısında önemli bir azalma olmuştur. UGE sayesinde **televizyonda Adalet Bakanı'nın yer aldığı bir kamu hizmeti duyurusu** yayınlanmış ve cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri ne olursa olsun kişilerin Güney Afrika Anayasası uyarınca eşitlik, insan onuru ve özgürlüğün korunmasını teşvik eden bir **topluluk radyo tiyatrosu** yayını yapılmıştır. Bu iki yayının izleyicileri radyo ve televizyonda 30 milyona yakın kişiye ulaşmıştır.

BREZİLYA: LGBT BİREYLERE YÖNELİK ŞİDDETİ BİLDİRMEK İÇİN "DIAL 100" İHBAR HATTI

Dial 100, halkın şiddet, ayrımcılık ve diğer insan hakları ihlallerini bildirmesi için Brezilya İnsan Hakları Sekreterliği (SDH) tarafından sağlanan ve 24 saat hizmet veren bir ihbar yardım hattı hizmetidir. Bu hizmet, 2011 yılında, LGBT kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığın ihbar edilmesi için özel bir yardım hattı modülü kurmuştur. 2012'de SDH, LGBT kişilere yönelik şiddete ilişkin 3.084 ve LGBT nüfusuyla ilgili genel hak ihlallerine ilişkin 9.900'den fazla ihbar almıştır ve önceki yıllara kıyasla bu bir artıştır. İhbarlar ağırlıklı olarak gey erkekler ve lezbiyenlerle ilgili olarak alınmış ve bildirilen

ihbarlar arasında şiddet istatistiklerinde trans nüfusun görünmezliği öne çıkmıştır. Bu da özellikle Brezilya'da özellikle sivil toplum örgütleri tarafından belgelenen trans kadın cinayetlerinin tarzı göz önüne alındığında önemli bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶

2014 Sao Paolo Gey Onur Yürüyüşü sırasında, insan hakları ihlallerini bildirmek için ihbar hattının kullanılması **Brezilya Devlet Başkanı tarafından teşvik edilmiştir**. Bu tür bir girişim, homofobik veya transfobik suçları bildirmek ve bilgi almak için kimliklerini ifşa etmekten veya doğrudan kolluk kuvvetleriyle ilişki kurmaktan çekinen LGBT topluluğu üyeleri için **alternatif, görünür ve erişilebilir bir ortam** sağlamaktadır.

BİRLEŞİK KRALLIK: POLİS KOLEJİ - NEFRET SUÇUNA YÖNELİK İŞLEVSEL KILAVUZ İLKELER

2014 yılında, Birleşik Krallık Polislik Koleji, nefret suçu vakalarına müdahale eden **polis memurları için kılavuz el kitabı** yayınlamıştır. Kılavuz el kitabının amacı, polis gücünün homofobik ve transfobik nefret suçlarına müdahale etme kapasitesi konusunda kamuoyunda güven inşa ederek polis müdahalelerinin genel kalitesini iyileştirmek ve eksik beyanı azaltmaktır. Kılavuz, LGBT kişilere karşı işlenenler de dahil olmak üzere nefret suçları alanındaki hukuk, politika ve uygulamadaki son gelişmeleri yansıtan **mevzuat ve vaka incelemelerini** kapsamaktadır. Her bir vakaya özel bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu kabul eden kılavuz ilkeler, rutin olarak takip edilen nefret suçlarının beş ana unsurunu, yani engelliliğe, ırka, dine, cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine dayalı suçları özetlemektedir. Kılavuz, **hem cinsel yönelime hem de cinsiyet kimliğine göre ayrılmış, kilit terimleri açıklayan, ortak konuların tartışıldığı** ve iyi uygulamaların müdahale eden polis memurları tarafından gerçekleştirilmesini sağlanması yönünde önerilerde bulunan alt bölümleri kapsamaktadır. El kitabı, polis ile nefret suçunun hedef aldığı topluluklar arasında güven inşa etmek amacıyla, **sivil toplum örgütleri** ve bizzat **nefret suçu mağdurları** da dahil olmak üzere bir dizi paydaşla **istişare edilerek** hazırlanmıştır.

²⁶ Bkz., örneğin, Trans Cinayetlerini İzleme Projesi, şuradan erişilebilir: www.transrespect.org/en/research/trans-murder-monitoring/

İŞKENCENİN VE ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VEYA AŞAĞILAYICI MUAMELENİN ÖNLENMESİ

2.1 DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ²⁷

Uluslararası hukuka göre devletlerin herkesi işkenceden ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleden koruma yükümlülüğü vardır. Bu, işkence ve diğer kötü muamele biçimlerini yasaklama ve bu tür fiiller için tazmin sağlama yükümlülüğünü kapsar. İşkence faillerinin soruşturulmaması ve adalete teslim edilmemesi başlı başına uluslararası insan hakları hukukunun ihlalidir. Bu haklar, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 5. maddesi, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 7. maddesi ve BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 2. maddesi ile güvence altına alınmıştır.

2.2 GÖZALTINDAKİ SAVUNMASIZ LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKS BİREYLER

LGBT ve interseks kişilerin cezaevinde, polis soruşturması, idari gözetim altında, göçmenlik ve diğer gözaltı ortamlarında işkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyle maruz kalma riski özellikle endişe vericidir.²⁸ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC), *Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı'nda* LGBT mahpuslardan, karşılaştıkları ayrımcılık, aşağılama, cinsel istismar, tecavüz ve diğer şiddet biçimlerine ve haklarındaki işkence ve kötü muamele ihbarlarına rağmen özel durum ve ihtiyaçları çok az dikkat çeken özellikle savunmasız bir grup olarak bahsetmektedir.²⁹ Uluslararası insan hakları standartları, Devletleri, tüm mahpusların korunmasını ve sosyal entegrasyonlarının etkin yönetimini sağlamakla yükümlü kılmaktadır. Bu amaçla UNODC, cezaevi yetkililerinin ve sosyal yardım hizmetlerinin, cezaevi ve sosyal hizmet personelinin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olmak ve LGBT mahpusların kendi haklarına engelsiz erişimlerini sağlamak için **kapsamlı yönetim politikaları ve stratejileri** geliştirmelerini ve uygulamalarını tavsiye etmektedir. İşkenceyi Önleme Derneği/Uluslararası Ceza Reformu (APT/PRI) ortak raporu, gözaltındaki LGBT kişilerin insan hakları ihlaline ilişkin sekiz risk faktörü ve durumu belirlemiştir: tutuklama ve polis nezareti; polis sorgusu; trans tutukluların tahsisi; üst aramaları; tutuklular arasında şiddet; koruyucu bir önlem olarak tecrit ve hücre hapsi ve hizmetlere ve faydalara erişimde ayrımcılık.³⁰

Bu bağlamlarda suistimalleri önlemek amacıyla etkili sistemlerin kurulması özellikle önemlidir. Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı, cezaevlerinde **istismarın önlenmesine yönelik ulusal standartlarında**; **eğitim ve tarama yöntemlerinde** "lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve toplumsal cinsiyete uymayan mahpusların kendilerine has savunmasızlıklarının" ele alınması çağrısında bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ulusal standartları, cezaevi yetkililerinin bir trans veya interseks mahpusun erkek ya da kadın tesisine yerleştirileceğine karar verirken,

²⁷ Uluslararası insan hakları standartları ve LGBT ve interseks kişilere yönelik işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelelerin önlenmesine ilişkin Birleşmiş Milletler tavsiyeleri hakkında daha fazla bilgi için bkz.: İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerine dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin Raporu, A/HRC/ 29/23, 2015; ve OHCHR, Özgür ve Eşit Doğmak: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği (New York: Birleşmiş Milletler, 2012).

²⁸ Birleşmiş Milletler Özel Raportörü'nün işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza hakkındaki raporu, A/HRC/31/57, Ocak 2016; Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesi Alt Komitesi, Dokuzuncu Yıllık Rapor, CAT/C/57/4, Kısım V, Mart 2016.

²⁹ UNODC, *Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı Serisi* (Birleşmiş Milletler Yayını, Satış No. E.09.IV.4)

³⁰ Bkz. Jean-Jacques Gautier Sempozyumu, Gözaltındaki LGBT kişilerin savunmasızlık durumlarını ele alan işkenceyi Önleme Derneği sonuç raporu, 2015. Şuradan erişilebilir: www.apt.ch/content/files_res/report-jig-symposium-2015-en.pdf;

vakaya göre hareket etmesini ve mahpusun “genital durumu” yerine **kendine atfettiği cinsiyet kimliğini** dikkate alarak duruma göre karar vermesini gerektirmektedir. Trans kadın mahpuslar, genel cezaevi nüfusuyla birlikte barındırıldıklarında orantısız şiddete maruz kaldıklarından en az bir ABD cezaevi tesisinde trans kadınlar için **ayrı bir barınma birimi bulunmaktadır**. Önceleri uluslararası insan hakları standartlarının ihlalinin bunun tek alternatifi, sonunda hücre hapsine varan koruyucu gözaltıydı. Bu koruma tedbirlerinin mağdurların insan hakları üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve kişinin genel cezaevi nüfusundan tecrit edilmesi nedeniyle **diğer faaliyetlerde daha fazla ötekileştirilme veya kısıtlamaya maruz kalmamasını** sağlamak için bu tür girişimleri **dikkatle izlemek** önemlidir. **Şikayet mekanizmaları** gözaltındaki LGBT ve interseks kişilerin de faydalanması için güvenli olmalıdır. mahpusları misillemeye karşı korumak için önlemler alınmalı ve cezaevi yetkilileri, cezasızlıkla mücadele etmek için personel ve diğer mahpuslar tarafından yapılan ihlallerin etkili bir şekilde soruşturulmasını ve kovuşturulmasını sağlamalıdır. **Mahpusları kısısttan korumak için önlemler alınmalı** ve cezaevi yetkilileri, cezasızlıkla mücadele etmek için **personel ve diğer mahpuslar tarafından gerçekleştirilen ihlallerin etkili bir şekilde soruşturulmasını ve kovuşturulmasını** sağlamalıdır.

Gözaltındaki LGBT kişilerin durumuna gösterilen dikkat artmasına rağmen, onları gözaltı ortamlarında şiddetten etkili bir şekilde korumak için gereken uygun ve ayrımcı olmayan tedbirlere ilişkin olarak bu kişileri fiilen tecrit etmeyen veya faaliyetlere katılımlarını ve hizmetlere erişimlerini kısıtlamayan net bir kılavuz ilke yoktur. Başka bir boşluk ise, gözaltındaki interseks kişilerin durumunu çözüme götürmeye yönelik araştırma ve rehberliğin eksikliğidir.

2.3 TRANS MAHPUSLARI KORUMAYA YÖNELİK ÖZEL TEDBİRLER

Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Mandela Kuralları), mahpusların kimliğine ve kendilerini algıladıkları cinsiyete saygı gösterilmesi gerektiğini belirtir.³¹ Bir trans mahpusun insan hakları durumuna ve ihtiyaçlarına değinilmemesi zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele teşkil edebilir.³²

Bu bağlamda, Birleşik Krallık Adalet Bakanlığı, **trans mahpusların** cezaevindeki giyimleri de dahil **haklarını düzenleyen kılavuz ilkeler yayınlamıştır**. Bu ilkeler ayrıca cezaevi personeli için rehberlik ve transların kişisel cinsiyet kimlik ve ifadelerine saygı gösterilmesi konularını da kapsamaktaydı. Ancak ortaya çıkan endişelerin ardından, ilk yayınlanan kılavuz ilkeler şu anda yeniden gözden geçirilmektedir. Trans tutuklulara ilişkin politikaların, **cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasının insan hakları standartlarıyla uyumlu olmasını** ve cinsiyet kimliği veya cinsiyet ifadesi temelinde ayrımcı olmamasını sağlaması çok önemlidir. Cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması için zorla tedavi veya ameliyat, boşanma veya kısırlaştırma gibi **istismarcı gereklilikler** olmamalıdır (bkz. Bölüm 6.1). Bu raporun hazırlanmasında tespit edilen bir boşluk da, bir tutuklunun cinsiyet kimliğini tanınmasında, kendi kendini tanımadığı cinsiyete değil, yasal cinsiyet statüsünü temel alınmasıdır. Bu, kimliklerinin yasal olarak tanınmasını sağlayamayan trans tutukluları çeşitli ihlallere ve güvenlik risklerine maruz bırakmaktadır ve cinsiyet kimlikleri

³¹ Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları) Genel Kurul kararı 70/175, 17 Aralık 2015.

³² Birleşmiş Milletler Özel Raportörü'nün işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza hakkındaki raporu, A/HRC/31/57, Ocak 2016.

(henüz) yasal olarak tanınmamış olsa bile **kendi kimliklerine dayalı olarak** muamele görmeleri gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu durum, yasal tanınmanın insan hakları standartlarını ihlal eden uzun, küçük düşürücü veya suistimal edici adli, idari veya tıbbi süreçler gerektirdiği durumlarda geçerli değildir.

Trans mahpusların durumlarına özel savunmasızlıkları **yerel mahkemelerce** kabul edilmiştir ve bazı yerel mahkemeler cezaevi koşullarının özellikle ağır olduğu düşünülen davalarda **iyileştirici tedbirler** alınmasını önermektedir. Örneğin, İsrail Yüksek Mahkemesi trans mahpusların maruz kaldığı sert cezaevi koşullarını kabul ederek hüküm giymiş bir trans kişinin cezasını on beşten on aya indirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Massachusetts Bölge Mahkemesi, şartlı tahliye olmaksızın ömür boyu hapis cezasına çarptırılan bir trans mahpusun **cinsiyet değiştirme ameliyatı** talebini reddetmenin, o kişinin "zalimce ve olağandışı cezalardan muaf olma hakkını" ihlal ederek "gereksiz ve sebepsiz acıya maruz bırakılması" demek olduğuna karar vermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en büyük cezaevlerden biri olan Cook County Hapishanesi, Cezaevinde Tecavüzü Önleme Politikası uyarınca, mahpusa kendi belirlediği cinsiyete göre kalacak yer tahsisi de dahil olmak üzere, her bir trans mahpusun durumunu vaka bazında gözden geçirmek üzere periyodik olarak toplanan bir **cinsiyet kimliği komitesi** kurmuştur.

2.4 TRANS TUTUKLULAR İÇİN CEZAEVİ ARAMA PROSEDÜRLERİ

Trans tutukluların insan onurunun ve fiziksel ve psikolojik bütünlük haklarının ihlaline karşı gözaltında yapılan aramalar bağlamında özellikle savunmasızdır. Buna yönelik politikalar **insan hakları standartlarıyla uyumlu** olmalıdır ve bu, **cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasını**, tanınma için **istismarcı gerekliliklerin kaldırılmasını**, **cinsiyet ifadesine saygı** gösterilmesini ve bu kişilere karşı davranışın kişinin **kendi kendini tanımlayışına** dayalı olmasını sağlamayı içerir. Bir takım ulusal makamlar, trans tutukluların aranmasına ilişkin olarak cinsiyet kimliğine ve ifadesine

saygı göstermeyi amaçlayan tedbirler benimsemiştir. Bunlar iyi gelişmeler olmakla birlikte, bildirilen vaka örnekleri halen, geçerli insan hakları standartlarının gerisinde kalmaktadır.

Fransa gözaltı merkezleri genel müfettişi, [cinsiyet değiştirme] tedavisi başlar başlamaz, **kişinin onuruna saygı gösterilmesini garanti altına almak** için aramaların **duruma özel bir temkinle** yapılması gerektiğine dair bir kılavuz yayınlamıştır. "Cinsiyet değiştirme sürecinin geri döndürülemezliği ilgili kişiye atanan multidisipliner bir ekip tarafından tıbbi olarak tespit edildiğinde, aramalar kişinin **şahsi statüsünün resmen değişmesini beklemeden**, kişinin kazandığı cinsiyetle aynı cinsiyetten görevliler tarafından hem tutuklunun hem de personelin insan onurunu koruyan koşullarda gerçekleştirilmelidir. Bu tür aramalar, cezaevi yönetimi tarafından konuya **duyarlı** olmak üzere eğitilen memurlar tarafından yapılmalıdır." Şahsi statüsünü resmen değiştirmemiş olanlar da dahil olmak üzere cinsiyet uyumlayıcı tıbbi muamele gören trans tutuklular için olumlu bir adım olsa da, bu politikanın ameliyat veya başka bir tıbbi tedavi gerektirmemesi gerekir: ameliyat olsun ya da olmasın **tüm trans tutuklular kendini tanımlama** temelinde bu politikadan yararlanmalıdır.

Güney Afrika'da, Cape Town polis teşkilatı, **yerel bir sivil toplum kuruluşu ile ortaklaşa olarak**, kanunla ihtilafa düşen trans kişilerin güvenliğini sağlamak için **standart çalışma prosedürleri** geliştirmiştir. Prosedürlerin bir kısmı aramalarla ilgilidir ve "bir trans kişi cinsiyetini yansıtan bir kimlik belgesi taşıyorsa, genital cerrahi müdahale geçirmiş olup olmadığına bakılmadan aynı cinsiyetten bir polis [memur] tarafından aranmayı talep edebilir." Bu, olumlu bir adım olmakla birlikte, özellikle yasal olarak tanınmak için ağır gerekliliklerin olduğu durumlarda, resmi belgelerdeki cinsiyet hanesine bakılmaksızın, tüm trans tutukluların aynı cinsiyetten bir memur tarafından aranmasını talep edebilmesi kritik önem taşımaktadır.

Kanada Islah Servisi, mahpusların aranmasına ilişkin olarak, trans kişilerin **aranmasına yönelik bir protokolü** kapsayan ve mahpusun, **aranacak vücut bölgesine bağlı olarak** bir erkek veya kadın arama görevlisi veya her ikisi arasında seçim yapma hakkı tanıyan bir yönerge yayınlamıştır. Bu, olumlu bir adım olsa da, politika, cinsiyet hoşnutsuzluğunun tıbbi teşhisine (cinsiyet disforisi) dayanmaktadır – halbuki tüm trans tutuklular, tıbbi teşhis, ameliyat veya tedaviye bağlı gereklilikler olmaksızın aramalarla ilgili kendi kimliklerine dayalı olarak bu tür taleplerde bulunabilmelidir.

Bazı Devletler aramalar sırasında trans tutukluların haklarını korumak için olumlu adımlar atmış olsa da, politika ve uygulamaların insan hakları standartlarıyla uyumlu olmasını sağlamak için daha fazla iyileştirmeye ihtiyaç vardır. İyi uygulama, tüm trans tutukluların **insan onuru ve bütünlüğüne** saygı göstermek üzere ve **resmi belgelerde veya tıbbi teşhiste cinsiyetin yasal olarak tanınmasına yönelik ve ameliyat veya tedaviye ilişkin gereklilikler olmaksızın**, arama prosedürlerine dair kararları tutuklunun **kendi belirlediği cinsiyete** dayandırmayı içermelidir.

2.5 LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKS TUTUKLULARIN AYRI YERLERDE TUTULMASI

LGBT ve interseks mahpusların (özellikle trans mahpusların) diğer mahpuslar tarafından abartılı insan hakları ihlallerine maruz bırakılma riskiyle karşı karşıya olduğu endişesiyle ilgili olarak, ayrı yerlerde tutulmanın bazen uygun bir karşı tedbir olabileceği öne sürülmektedir. Ayrı tutulmanın

tecrite yol açması bağlamında, uygulamanın, bu tür tutumlara maruz kalan mahpuslar için daha fazla strese ve acıya neden olmamasını sağlamak için dikkatli olunmalıdır. İşkenceye Dair Özel Raportörü, Devletlerin alacağı "koruyucu tedbirlerin lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilere diğer tutuklulardan **daha kısıtlayıcı koşullar dayatılmamasını**" sağlaması gerektiğini belirtmiştir.³³ Tecritin "zararlı uzun vadeli sonuçları göz önüne alındığında, özellikle de uzatılmış veya süresiz olduğu durumlarda, hücre hapsi uygulaması yalnızca **istisnai hallerde, mümkün olan en kısa süre için ve yeterli usuli güvencelerle gerekçelendirilir**".³⁴

Tutukluların savunmasız oldukları durumlarda koruyucu amaçlarla ayrı tutulmasının gerekçesi meşru olabile de, yalnızca **ilgili tutuklularla mutabakata varılarak ve net bir prosedürle gerçekleştirilmeli ve daha fazla damgalanmaya yol açmamalı veya hizmetlere, tesislere ve eğitime erişimi kısıtlamamalıdır**.

Bazı Devletler, bazıları uluslararası standartların gerisinde kalsa da, trans tutukluların ayrı yerlerde tutulmasına ilişkin tedbirler benimsemiştir. Örneğin, Fransız gözaltı merkezleri genel müfettişi, cezaevi idaresinin tıbbi tedavi boyunca kişinin **fiziksel bütünlüğünün** korunmasını sağlaması gerektiğine dair bir **kılavuz** yayınlamıştır, ancak bu, **kişinin mutlaka hücre hapsine konması gerektiği anlamına gelmemelidir**. Buna göre kişi, [cinsiyet uyumlayıcı ameliyat veya tedavi] ile ilgili olarak herhangi bir türde **baskıya veya zorbalığa maruz bırakılmamalıdır** ve hücreye yerleştirilme talebinde bulunduğu bu, kabul edilmelidir. Bu olumlu bir adım olsa da, **tüm trans tutukluların tıbbi teşhis, ameliyat veya tedavi ya da kendi tanımladıkları cinsiyeti yansıtan resmi belgeler gerekmesizin kendi kimliklerine dayalı özel koruma terbiyelerine erişebilmeleri kritik önem taşımaktadır**.

2.6 ŞİKAYET MEKANİZMALARI

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks tutuklular, iddiaya konu işkence, zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele eylemlerini ihbar etmek için **etkili ve güvenli şikayet mekanizmalarına** erişebilmelidir. Örneğin Nepal'de Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, iddiaya konu işkence veya kötü muamele vakalarında **cezaevlerini ve gözaltı merkezlerini ziyaret etme ve tavsiyelerde bulunma yetkisine** sahiptir. Komisyon, gözaltı tesislerinin izlenmesinin bir öncelik olduğunu ve birkaç kez mahpuslar adına müdahalede bulunan LGBT mahpuslardan **ayrı bir merkez noktası** aracılığıyla şikayetler aldığını belirtti.

BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Alt Komitesi tarafından da vurgulandığı gibi, İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü doğrultusunda oluşturulan **ulusal önleme mekanizmalarının** da gözaltındaki LGBT ve interseks kişilerin durumlarının **anketler, izleme ziyaretleri, rehberlik ve sivil toplum kuruluşları ve yetkililerle diyalog** yoluyla **takip edilmesinde** kritik bir rolü vardır.³⁵

³³ Ibid.

³⁴ Jean-Jacques Gautier Sempozyumu, Gözaltındaki LGBT kişilerin savunmasızlık durumlarını ele alan İşkenceyi Önleme Derneği sonuç raporu, 2015. Şuradan erişilebilir: www.apt.ch/content/files_res/report-jig-symposium-2015-en.pdf

³⁵ Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Alt Komitesi, Dokuzuncu Yıllık Rapor, CAT/C/57/4, Kısım V, Mart 2016. Ayrıca bkz. Jean-Jacques Gautier Sempozyumu, Gözaltındaki LGBT kişilerin savunmasızlık durumlarını ele alan İşkenceyi Önleme Derneği sonuç raporu, 2015. Şuradan erişilebilir www.apt.ch/content/files_res/report-jig-symposium-2015-en.pdf.

2.7 GÖZALTI MERKEZLERİNDEKİ YETKİLİLERİNE VERİLECEK EĞİTİMLER

Ceza infaz kurumlarının ve diğer gözaltı merkezlerinin işleyişiyle ilgili hususlara yönelik olarak, cezaevi personelinin, polis memurlarının ve gözaltı ortamlarındaki diğer ilgili personelin, kötü muameleyi önlemek ve meydana gelmesi durumunda etkin bir şekilde mücadele etmek üzere LGBT ve interseks tutukluların korunması ve bakımı konusunda **özel eğitim** almaları önemlidir.

Diğer ülkelerin yanında Ekvator ve Karadağ, bu tür eğitim programları vermektedir. Özellikle, Ekvador Ulusal Polisi İnsan Hakları Eğitim Kursu'nun eğitim materyalleri, LGBT mahpusların haklarını, ve cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimin insan onurunun saygı duyulması gereken temel yönleri olduğunu açıklamaktadır. **Ulusal İnsan Hakları Kuruluşlarının** da bu konuda üstlenebileceği bir rol vardır; örneğin Nepal Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, polis ve cezaevi personeline yönelik duyarlılık eğitiminin kapsamını genişletmiştir. Bu konudaki kayda değer boşluklar arasında, bildirilen endişelere rağmen, gözaltındaki interseks kişilerin haklarının korunmasına ilişkin yönergelerin ve eğitimlerin bulunmaması yer almaktadır.³⁶

2.8 TIBBİ ORTAMLARDA İŞKENCENİN VE KÖTÜ MUAMELENİN ÖNLENMESİ

Tıbbi ortamlarda işkence, zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelelerin yasaklanması, cinsel yönelimi değiştirmeye yönelik zararlı ve etik olmayan sözde "tedaviler", zorla anal veya genital muayeneler, trans ve interseks kişilerin başka bir şekilde istem dışı kısırlaştırılması ve interseks çocuklara bilgilendirilmiş onam alınmadan tıbben gereksiz cerrahi ve diğer tedaviler uygulanması gibi Devlet ve Devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen bazı uygulamaların yasaklanmasını gerektirir.

2015 yılında Malta tarafından kabul edilen Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası, reşit olmayan interseks kişilerin **bedensel bütünlük ve fiziksel özerklik** haklarını, **bilgilendirilmiş onam alamayacakları ameliyat ve tedavileri, özellikle de sosyal faktörlerle dayatılmış tıbbi müdahaleleri yasaklayarak** koruyan ilk yasadır. Diğer ülkelerdeki **parlamentolar, mahkemeler, biyoetik organları ve bakanlıkların tümü, interseks çocuklara yönelik muamelelerin düzenlenmesine ilişkin** önemli kılavuz ilkeler hazırlamıştır. Avustralya Senatosu'nun bir **soruşturma raporu, interseks çocuklara yönelik tüm gereksiz tıbbi prosedürlerin**, tamamen bilgilendirilmiş onama dayalı olarak kendi kararlarını verebilecekleri bir yaşa gelene kadar **ertelenmesi** çağrısında bulunmuştur. Kolombiya **Anayasa Mahkemesi'nin** içtihatları, bu tür tıbbi müdahaleler yapılmadan önce çocukların rızasının alınmasını gerektirmektedir. İsviçre Ulusal **Biyomedikal Etik Danışma Komisyonu**, interseks kişilerin durumunu ele alan, bu gibi durumlarda **en iyi tıbbi ve yasal uygulamalar için tavsiyelerde bulunan ve kimsenin rızası olmadan geri dönüşü olmayan ameliyat veya tedaviye tabi tutulmamasını** sağlayan bir görüş yayınlamıştır. Görüşte hem İşkenceye Karşı Komite hem de Çocuk Hakları Komitesi tarafından İsviçre'ye sunulan tavsiyelerde atıfta bulunulmuştur. Aralık 2015'te Şili Sağlık Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'ninve Şili'deki çocuk ve sivil toplum kuruluşlarının tavsiyelerine dayanarak interseks çocuklara yönelik geri dönüşü olmayan genital ameliyatlara da dahil olmak üzere **sözde**

³⁶ Bkz. örneğin Richard Muasya v. the Hon. Attorney General, Kenya Yüksek Mahkemesi (2 Aralık 2010).

“normalleştirici” tedavilerin durdurulmasını emreden bir idari talimat yayınlamıştır. Almanya’da bir mahkeme, üreme organları bir cerrah tarafından rızası veya önceden haber verilmeksizin alınan interseks bir kişiye **tazminat ödenmesine** hükmetmiştir.

Devletler, cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması için bir ön koşul olarak **tıbbi teşhis veya müdahale şartlarını kaldırmalı** ve trans kişileri tıbbi prosedürlere girmeye zorlamamalı, mecbur etmemeli veya baskı altına almamalıdır. Arjantin, böyle bir teşhis veya müdahale gerekliliği olmaksızın **kendi kendini tanımlamaya** dayalı bir cinsiyet tanıma yasasını kabul eden ilk Devlettir. Arjantin’de reşit olmayanların da **yasal bir temsilci aracılığıyla kendi belirledikleri cinsiyetlerinin yasal olarak tanınmasını talep etmelerine** izin verilmektedir. **Kendi kendini tanımlamaya** dayalı diğer yasa örnekleri arasında Danimarka, Malta ve İrlanda’da yakın zamanda çıkarılan yasalar yer almaktadır (ayrıca bkz. Bölüm 6.1 ve 6.13). Almanya’da mahkemeler, zorunlu ameliyat ve kısırlaştırma şartlarını, anayasal olarak korunan kendi kaderini tayin etme ve özel hayat haklarıyla bağdaşmadığı için iptal etmiştir. Bu tür prosedürlerin mağduru olan trans kişiler **çareye erişebilmelidir**. İsveç Hükümeti, cinsiyetin yasal olarak tanınması koşulu olarak kısırlaştırmayı gerektiren eski mevzuat nedeniyle kısırlaştırmaya zorlanan trans kişilere **tazminat ödenmesi** için bir yasa önermiştir.

Bazı Devletler, **mevzuat ve kamu politikaları yoluyla** “dönüştürme terapisi” adı verilen **uygulamayı yasaklamak** için adımlar atmıştır. Örneğin Çin, Ekvador ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetleri, bu etik dışı ve zararlı uygulamayı yasa dışı olarak yürüten **merkezleri kapatmak** ve mağdurlara **çare** sağlamak için harekete geçmiştir. Some

LGBT VE İNTERSEKS BİREYLER TIBBİ MÜDAHALE İÇİN ZORLANMAMALI VE MECBUR BIRAKILMAMALIDIR. DEVLETLER İŞE:

Tıbbi olarak bir değeri olmayan zorla anal ve genital muayene uygulaması, Birleşmiş Milletler ve diğer insan hakları mekanizmaları tarafından işkence ve kötü muamele yasağına aykırı olduğu için defalarca kınansa da, yine de, rızaya dayalı hencins ilişkiye girdiği iddiasıyla takip edilen kişilere karşı cezai kovuşturmanın bir parçası olarak bazı ülkelerdeki yetkililer tarafından yürütülmeye devam edilmektedir.³⁷ Yalnızca rızaya dayalı hencins davranış suç olmaktan çıkarılmamalı (bkz. Bölüm 3), aynı zamanda anal ve genital muayene uygulaması **yasaklanmalı** ve **failler yargılanmalı** ve mağdurlara **çare ve destek** sağlanmalıdır. Lübnan'daki de dahil olmak üzere **ulusal tıp dernekleri bu uygulamayı kınamaktadır**.

Ne yazık ki, bu alandaki olumlu gelişmeler çok az sayıda ülkede görülebilmektedir. Çok az ülke interseks çocukların fiziksel bütünlüğünü korumakta ve zamaşaşımı, interseks kişilerin fiziksel bütünlüklerinin ihlali için tazminat talep etmelerini zorlaştırmaktadır. Trans kişilerin cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasına yönelik prosedürleri olan ülkelerin çoğunda, insan hakları standartlarını ihlal eden boşanma, kısırlaştırma veya zorla tedavi/ameliyat gibi hâlâ istismara yönelik gereklilikler bulunmaktadır. Cinsiyeti uyumlayan tedavi için fon sağlamak veya bunlara erişmek için kullanılanlar da dahil olmak üzere patolojikleştirici dil ve tıbbi teşhis kategorileri de kendi kendini tanımlamadan ziyade tıbbi teşhis ve ameliyata/tedaviye dayalı yaklaşımların kalıcılığına katkıda bulunur. Kullanılan dili ve tıbbi teşhis kategorilerini cinsel yönelimin hastalık olarak görüldüğü şekilde biçimlendirmek, cinsiyet uyumlama tedavisine erişim sağlamak için kullanılan dil ve tıbbi teşhis kategorileri de dahil olmak üzere, kendi kendini tanımlamadan ziyade tıbbi teşhis ve ameliyata/tedaviye dayalı yaklaşımların sürmesine katkıda bulunmaktadır. (Ayrıca bkz. Bölüm 4.7).

Mülteci statüsü belirleme işlemleri bağlamında, işkence ve diğer zulüm biçimlerine maruz kalan LGBT ve interseks mağdurların uluslararası koruma prosedürlerine engelsiz erişimleri olmalı ve bu kişilerin iltica yetkilileri tarafından daha fazla zalimane, insanlık dışı veya aşaağılayıcı muameleye maruz kalmamalarını sağlamak için gerekli özen gösterilmelidir. UNHCR Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler, başvuranın cinsel yöneliminin sözde "test edilmesinin" temel insan haklarının ihlali olduğunu ve bu durumun üstlenilmemesi gerektiğini belirtir – bu, hukuk sisteminde onaylanmıştır.³⁸ Gönüllü olarak sağlanan kanıtlar kişisel bir anlatıyı doğrulayabilirken, bu, yasal tanınma için bir gereklilik olamaz.³⁹

Birçok Devlet, bir mültecinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğine dayalı zulüm iddiasının güvenilirliğini tespit etmek için kendi kendini tanımlamaya vurgu yapmıştır. Örneğin İtalya'da, "mevcut" cinsiyet kimliği veya cinsel yönelim, sığınma bağlamında konuyla ilgili kabul edilmektedir. Mahkeme davaları, **yalnızca başvuranın ifadesine dayalı olarak harici kanıtlara ihtiyaç duymadan güven duyulmasını** sağlamıştır. Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan sığınma rehberinde, mülteci statüsü görüşmesinde bulunan LGBT ve interseks sığınmacılar için verilecek kararda, "görüşmenin amacına yönelik olarak bu tür bir [kendi kendini tanımlama], sürecin başlangıç noktasını ve olgu ve koşulların değerlendirilmesinin yapılacağı noktayı oluşturmaktadır." denmektedir.

³⁷ Bkz., İnsan Hakları İzleme Örgütü, Eşcinsellik ile ilgili kovuşturmalarda zorla anal muayene, 2016. Şuradan erişilebilir: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/globalgbtanalexams0716web.pdf.

³⁸ UNHCR, Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No. 9: 1951 Sözleşmesinin 1A(2) Maddesi ve/veya Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü kapsamında Cinsel Yönelim ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine Dayalı Mülteci Statüsü Talepleri, 23 Ekim 2012, HCR/GIP/12/01, Şuradan erişilebilir: www.refworld.org/docid/50348afc2.html.

³⁹ Ibid.

2.10 VAKA ÖRNEKLERİ

MALTA: TOPLUMSAL CİNSİYET KİMLİĞİ, TOPLUMSAL CİNSİYET İFADESİ VE CİNSİYET ÖZELLİKLERİ YASASI

Nisan 2015'te Malta, bir kişinin kendi kimliğini temel alarak cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması için hızlı, şeffaf ve erişilebilir bir prosedür hakkı tanıyan Cinsiyet Kimliği, Toplumsal Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası'nı kabul etmiştir. Yeni prosedür, cinsiyet kimliğini kısıtlayıcı, hastalık addeden tıbbi yorumlarından uzaklaşmakta ve bunun yerine cinsiyet kimliğini bir kişinin içsel ve kişisel cinsiyet deneyimi olarak tanımlamaktadır. Diğer birçok ülkede olduğu gibi psikiyatrik tanı ve tıbbi müdahale gerektirmenin aksine, yalnızca kendi kaderini tayin etme esasına dayanmakta ve böylece kişinin cinsiyet kimliğini yaşamasına ve onuruna, mahremiyetine ve fiziksel bütünlüğüne saygı gösterilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. 18 yaşın altındaki kişiler için, ebeveynler veya yasal vasiler, çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurarak ve çocuğun görüşlerini dikkate alma şartıyla cinsiyetin yasal olarak tanınması başvurusunda bulunabilmektedirler.

Kanun ayrıca, özellikle cinsiyet özelliklerine ilişkin olarak çocukların bedensel bütünlük ve fiziksel özerklik haklarını tanımakta ve korumaktadır. Kişi bu tür bir tedaviyi isteyip istemediğine karar verene kadar ertelenebilecek cinsiyet tayini tedavisini ve reşit olmayanlara ilgili ameliyatları yapmayı yasaklamaktadır. Ayrıca, çocuğun rızası olmadan sosyal faktörlerin neden olduğu tıbbi müdahaleleri de yasaklayarak, bu hakkın uygulanmasına yönelik güvenceleri daha da detaylandırmaktadır. Bu kanun, bu tür ameliyatları aktif olarak düzenleyen ve interseks çocukların haklarını koruyan ilk mevzuattır.

Kanun ayrıca cinsiyet kimliği, toplumsal cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılığı yasaklamakta ve bu üç gerekçeyi nefret suçu ve nefret söylemi mevzuatına ağırlaştırıcı faktörler olarak eklemektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyete ilişkin özel danışmanlık, destek ve tıbbi tedaviye erişim hakkını belirlemekte ve tıbbi en iyi uygulamalar ve insan hakları standartlarına uygun olarak mevcut tıbbi protokollerin gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

KANADA: TRANS MAHPUSLARIN CEZAEVİNE GİRİŞLERİNE, SINIFLANDIRILMALARINA VE YERLEŞTİRİLMELERİNE YÖNELİK ONTARIO POLİTİKASI

Bir trans kadının bir erkek cezaevi tesisine yerleştirilmesinin, onun ayrımcılık, şiddet ve istismara maruz kalma olasılığını büyük ölçüde artıracığını kabul eden Ontario Toplum Güvenliği ve İslah Hizmetleri Bakanlığı, trans mahpusların belirli hassasiyetlerini ele alan bir politika başlatmıştır. Politikanın geliştirilmesi, LGBT personeli ve insan hakları uzmanları, Ontario İnsan Hakları Komisyonu, sivil toplum temsilcileri ve adalet sektöründeki paydaşlar dahil olmak üzere hükümet personelini içeren bir istişare sürecinin sonucudur. Politikanın Mart 2015'te uygulanmasından önce, personele değişikliklere aşina olmaları ve trans topluluğunun karşılaştığı daha geniş sorunlardan haberdar olmalarını sağlamak için kapsamlı eğitim programları verilmiştir.

Politikanın bir parçası olarak, en önemlisi, bir cezaevi tesisine yerleştirme kararının, cinsiyet

değiştirme ameliyatı geçirip geçirmediğine bakılmaksızın kişinin kendi belirlediği cinsiyete dayanması dahil olmak üzere bir dizi değişiklik getirilmiştir. Politika ayrıca, entegrasyon (özellikle savunmasız mahpusların tecrit edilmesini önleme), arama (mahpusun tercih ettiği cinsiyetten bir memur tarafından arama yapılmasına izin verilmesi) ve kimlik tespiti (mahpuslara tercih ettikleri ad ve cinsiyet zamirleriyle hitap etme) dahil olmak üzere cezaevi sisteminin diğer yönlerinde kendi kendini tanımlama ilkesinin uygulanmasını sağlamaktadır.

NEPAL: NEPALE ULUSAL İNSAN HAKLARI KOMİSYONU GÖZALTI TESİSLERİNİN VE CEZAEVLERİNİN İZLENMESİ

Nepal Ulusal İnsan Hakları Komisyonuna (NHRC) 2007 yılında Nepal Geçici Anayasası tarafından anayasal bir organ statüsü verilmiş ve özellikle LGBT ve interseks kişiler de dahil olmak üzere tüm Nepal halkının insan haklarını korumak ve geliştirmekle görevlendirilmiştir. NHRC, sorumluluklarını yerine getirirken, iddia edilen insan hakları ihlallerini özgürce izleyebilmekte ve bir kişiden veya bir mağdur adına sivil toplum kuruluşları gibi üçüncü bir taraftan gelen şikayetler üzerine bağımsız soruşturmalar yürütebilmektedir. Komisyon, soruşturmasının bir parçası olarak herhangi bir cezaevini, gözaltı merkezini veya devlet kurumunu ziyaret edebilmekte ve koşulların uluslararası insan hakları standartlarına uygun hale getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilmektedir.

Bu yetkiyle NHRC, seks işçiliğine dahil oldukları iddiasıyla tutuklanan LGBT kişilerin vakaları da dahil olmak üzere, polis nezaretinde ve gözaltındayken LGBT kişilerin maruz kaldığı bir dizi insan hakları ihlallerini tespit etmiştir. Komisyon, gözaltı tesislerini işleten personel tarafından yasadışı gözaltı, ayrımcılık ve işkenceye varan kötü muamele ile ilgili şikayetler almıştır. LGBT mağduru adına yapılan bu tür bir şikayete verilen yanıt, Komisyonun, Nepal Polisine ciddi bir işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele vakasına karışan güvenlik personelini soruşturması ve kovuşturması için bir emir vermesine neden olmuştur.

AYRIMCILIĞA İLİŞKİN YASALARIN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI

3.1 DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ⁴⁰

Rızaya dayalı hemcins ilişkileri veya cinsiyet kimliğinin ifadesini suç sayan yasalar ve bu tür diğer ayrımcı yasalar bir dizi ayrı, ancak birbiriyle ilişkili insan hakları ihlaline yol açmaktadır. Bu tür yasalar, bir kişinin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 2. maddesinde ve temel uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan ayrımcılığa uğramama hakkını ve Evrensel Bildirge'nin 12. ve 9. maddeleri ile Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 17. ve 9. maddeleri tarafından korunan, mahremiyet ve keyfi gözetim ile ilgili makul olmayan müdahalelere karşı korunma haklarını ihlal eder. Ayrıca, cinsel davranış için ölüm cezası uygulayan yasalar, Evrensel Bildirge'nin 3. maddesi ve Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 6. maddesi ile güvence altına alınan yaşam hakkını ihlal etmektedir. Bu tür yasalar, uygulanmasalar bile, uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki Devlet yükümlülüklerini ihlal eder.

3.2 SUÇ OLMAKTAN ÇIKARMAYA GİDEN YOL

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 1982'deki Dudgeon/Birleşik Krallık davasındaki bulgularından bu yana yoğunlaşan, rızaya dayalı hemcins ilişkilerin suç olmaktan çıkarılmasına yönelik küresel bir eğilim görülmektedir.⁴¹ O zamandan beri ve 2016 yılının ortalarından itibaren 47 ülke, rıza gösteren yetişkinler arasındaki hemcins ilişkiyi suç olmaktan çıkarmak için adımlar atmıştır. Bunlardan en az 22'si bunu **ceza kanunlarının daha geniş bir incelemesinin bir parçası olarak** yapmış, 12'si **özel olarak suç teşkil eden yasaları yürürlükten kaldırmış** ve on tanesi, **yargı organının bulgularının** sonucunda bu değişikliği gerçekleştirmiştir.⁴² Buna rağmen, 2016 yılının ortalarından itibaren 73 Devlet, rıza gösteren yetişkinler arasındaki aynı cinsiyetten davranışları⁴³ suç saymaya devam etmekte ve en az 44 ülke, kadınlar arasındaki aynı cinsiyetten davranışları suç olarak tanımayla devam etmektedir.⁴⁴ Bu alanda suç olmaktan çıkarmayı üstlenen en son ülkelerden bazıları Mozambik, Nauru, Palau, Sao Tome ve Principe Cumhuriyeti ve Seyşeller'dir ve bunların hepsi Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin Evrensel Periyodik İncelemesi sırasında alınan tavsiyeleri takiben ceza kanunlarını revize etmiştir.

⁴⁰ Uluslararası insan hakları standartları ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılık yapan yasaların yürürlükten kaldırılmasına ilişkin Birleşmiş Milletler tavsiyeleri hakkında daha fazla bilgi için lütfen İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerine dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin raporuna bakınız, A/HRC/29/23, 2015 ve OHCHR, Özgür ve Eşit Doğmak: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği (New York: Birleşmiş Milletler, 2012), bölüm 3.

⁴¹ Achim Hildebrandt, "Routes to decriminalization: a comparative analysis of the legalization of same-sex acts" (Suçsuzluğa giden yollar: eşcinsel ilişkilerin yasallaştırılmasına ilişkin karşılaştırmalı analiz), Sexualities, vol. 17, Ocak 2004, s. 230-253.

⁴² Ibid, daha yeni veriler ışığında düzeltildi.

⁴³ ILGA: Carroll, A., Devlet Destekli Homofobi 2016: Cinsel yönelim yasalarına ilişkin bir dünya araştırması: suç olarak görme, koruma ve tanıma (Cebevre; ILGA, Mayıs 2016). Şuradan erişilebilir: http://ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_ENG_WEB_150516.pdf

⁴⁴ Human Dignity Trust, Sessizliği bozma: lezbien ve biseksüel kadınların kriminalize edilmesi ve etkileri, Mayıs 2016). Şuradan erişilebilir: http://www.humandignitytrust.org/uploaded/Library/Other_Material/Breaking_the_Silence-Criminalisation_of_LB_Women_and_its_Impacts-FINAL.pdf.

1982'DEN BERİ...

HEMCİNS İLİŞKİLERİ
SUÇ OLMAKTAN
ÇIKARMIŞTIR

CEZA
YASALARININ
GENİŞ DEĞERLENDİRİLMESİ
YOLUYLA KAPSAMINA
ALMIŞTIR

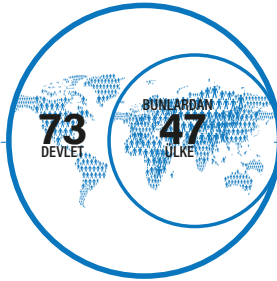
SUÇ OLARAK SAYAN
YASALARI YÜRÜRLÜKTEN
KALDIRMIŞTIR

MAHKEME KARARI
İLE KANUNLARINI
DEĞİŞTİRMİŞTİR

BUGÜN İSE...

HEMCİNS
İLİŞKİLERİ
SUÇ SAYMAKTADIR

LEZBİYEN
İLİŞKİLERİ SUÇ
SAYMAKTADIR

Çoğu durumda mevzuat hemcins ilişkilere açıkça atıfta bulunmamakta, bunun yerine "doğanın düzenine aykırı eylemler" veya "doğaya karşı günahlar" olarak adlandırılan belirsiz referanslar içermektedir. Bu tür terimler, birden fazla yoruma açık olabilir, bu da Devletlerin, **rızaya dayalı hemcins davranışı yasa çerçevesinden çıkarmak için her türlü yasal ve ilgili belirsizliği açık bir inceleme ve ayrımcı hükümleri yürürlükten kaldırma yoluyla** ele almalarını önemli hale getirmektedir. Mozambik, 2014 yılında eski ceza yasasının "doğaya karşı günahları" yasaklayan **sömürge dönemindeki hükümleri kaldıran** yeni bir Ceza Yasasını kabul etmiştir. Benzer şekilde, 2012'de kabul edilen Sao Tome ve Principe Cumhuriyeti ceza kanunu, eski sömürge dönemi ceza kanunundaki "doğanın düzenine aykırı eylemlere" yapılan eski atıfları bırakmıştır ve artık suç olarak sayma konusunda hiçbir hüküm içermemektedir.

TRANS BİREYLERİ SUÇLAMAK VE YARGILAMAK İÇİN KULLANILAN AYRIMCI YASALARIN İPTAL EDİLMESİ

DEVLETLERİN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRMASI GEREKEN YASALAR:

**SÖZDE "KARŞI CİNS
KIYAFETLERİNİ
GİYMENİN" YASALARI VE
TRANS BİREYLERİN
GÖRÜNÜMÜNÜ SUÇ
SAYAN DİĞER YASALAR**

**CİNSEL YÖNELİMLERİNE
BAKILMAKSIZIN TRANS
BİREYLERE DAVA AÇMAK İÇİN
SIKLIKLA KULLANILAN, AYNI
CİNSİYETTEN İLİŞKİLERİ SUÇ
SAYAN YASALAR**

**TRANS BİREYLERE YÖNELİK
TACİZ VE AYRIMCILIK İÇİN
KULLANILAN "KAMU SKANDALI",
"ETİK" VE "AHLAKSIZLIK"
YASALARI VE DİĞER BELİRSİZ
YASALAR**

Trans kişiler ayrıca cinsiyet kimlikleri veya ifadeleri temelinde suçlu sayılma ile karşı karşıya kalmaktadır. En az sekiz ülke sözde "cross-dressing'i (karşı cinsin kıyafetlerini giymeyi)" suç saymaktadır. Daha birçok ülkede, trans kişiler genellikle belirsiz bir şekilde tanımlanmış diğer yasalar⁴⁵ temelinde tutuklanma ve kovuşturmayaya maruz kalmaktadır. **Bu türdeki tüm hükümler yürürlükten kaldırılmalıdır.** Samoa, 2013'te ceza yasasını revize ettiğinde, "fa'afafine'ler" (kendilerini Samoa, Amerikan Samoası ve Samoa diasporasında üçüncü bir cinsiyete sahip veya non-binary bir role sahip olarak tanımlayan kişiler) dahil trans kişileri tutuklamak ve para cezasına çarptırmak için kullanılan "kadın kimliğine bürünme" ile ilgili hükümleri kaldırmıştır. Malezya'daki bir 2014 Temyiz Mahkemesi kararı, Negeri Sembilan'da karşı cinsin kıyafetini giyme yasağının anayasaya aykırı olduğuna karar vermiş, ancak bu karar daha sonra 2015 yılında Federal Mahkeme tarafından usule ilişkin yasal sebeplerle iptal edilmiş ve yeni adli muameleler gerektirmiştir.

İnsanları cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri temelinde suçlu saymak için kullanılan belirsiz hükümlere de **mahkemelerde itiraz edilmiştir.** 2014'te bir davada, Lübnan'daki bir yargıç, sözde "doğal olmayan" ilişkileri cezalandıran yasal bir hükmün hemcins ilişkilere uygulanamayacağına, çünkü bu ilişkilerin "doğal olmayan olmadığına" karar vermiştir. Karar aynı zamanda bir kişinin kendi algısına dayalı olarak cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması hakkını da onaylamıştır.

Bazı Devletler, Birleşmiş Milletler insan hakları organları tarafından ve Evrensel Periyodik İnceleme çerçevesinde bu tür yasaların yürürlükten kaldırılmasına yönelik tavsiyelere yanıt verirken, yasa hemcins ilişkileri suç saymasına rağmen, ilgili hükümlerin yürürlüğe girmemesi gerektiğini savunmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 1994'te de belirttiği gibi, **bir yasanın yürürlüğe girmemesi bir fiili suç olmaktan çıkarmak anlamına gelmese de, yine de insan haklarını ihlal etmektedir.** Böyle bir yasanın varlığı, uygulanmasa bile, hedef alınan grupta caydırıcı bir etki yaratarak ifade veya örgütlenme özgürlüğü gibi diğer hakları kısıtlayabilmektedir. Bu tür yasaları uygulamama politikasına sahip Devletlerde bile, kolluk kuvvetleri tarafından tutuklamalar ve tacizler ile yüksek düzeyde şantaj ve haraç belgelenmiştir. Devletler, uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirebilmek için resmi olarak suç olmaktan çıkarmayı uygulamalıdır.⁴⁶

Devletler ayrıca ayrımcı yasaların gözden geçirilmesini ve yürürlükten kaldırılmasını/değiştirilmesini bir **kamu politikası** meselesi haline getirebilir. Örneğin Nepal'de, **ulusal insan hakları eylem planının** bir amacı da bu tür ayrımcı yasaları tespit etmek ve değiştirmektir.

Suç olmaktan çıkarma konusundaki uygulamaların yavaşlaması ve bu konuda bazı ülkelerde yeni yasaların önerilmesi ve kabul edilmesi gibi kayda değer engeller devam etmektedir. Bu engeller hemcins ilişkiler için daha önce var olmayan cezai yaptırımlar oluşturmak, mevcut yasaların cezalarını artırmak, ya da LGBT kişilerin haklarını korumak için çalışan sivil toplum örgütlerinin ve insan hakları savunucularının çalışmalarını suç sayacak şekilde uygulamalarnak olarak sayılabilir. Bazı ülkeler, ceza kanunlarında yer alan ayrımcı hükümleri kadınlar arasındaki cinsel davranışları

⁴⁵ Transların suçlu sayılması ve kovuşturulması, Trans Respect versus Transphobia, Transgender Europe (2016). Şuradan erişilebilir: <http://transrespect.org/>.

⁴⁶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Toonen v. Australia, Communication No. 488/1992, CCPR/C/50/D/488/1992.

kapsayacak şekilde genişletmiştir. Trans kişileri cinsiyet ifadeleri temelinde suçlu sayan yasalar birçok ülkede yürürlükte kalmaya devam etmektedir. Ayrımcılıkla ilgili olanlar da dahil olmak üzere diğer yasalar da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde insanları ayrımcılığa maruz bırakabilmektedir.

3.3 RIZA YAŞI

Suç olmaktan çıkarmanın sağlandığı yerlerde ayrımcılık yapmamak adına Devletlerin aynı cinsiyetten ve farklı cinsiyetten davranış için **aynı rıza yaşını** kabul etmesi önemlidir. Dünya çapında yüzden fazla ülke, iki davranış için de aynı rıza yaşını belirlemiştir. Bununla birlikte, bazı eyalet ve bölgeler, aynı cinsiyetten kişilerle cinsel ilişki için ayrımcı bir şekilde daha yüksek bir rıza yaşı belirlemiştir.⁴⁷

3.4 GEÇMİŞ SABIKA KAYITLARININ SİLİNMESİ

Uluslararası insan hakları standartlarını ihlal eden yasalara dayanarak mahkum edilen kişiler, uygun tazminat biçimlerine hak kazanırlar. Birleşik Krallık'ın ve Avustralya'nın Victoria eyaletinin, daha önceki suç sayma yasalarını ihlal ettiği tespit edilen kişilerin sabika kayıtlarının silinmesine yönelik girişimleri bu açıdan dikkate değerdir.

3.5 VAKA ÇALIŞMALARI

MOZAMBİK: HEMCİNS İLİŞKİNİN SUÇ SAYILMAKTAN ÇIKARILMASI

2015 yılında Mozambik, Afrika'da sömürge sonrası dönemde hemicins ilişkiyi suç olmaktan çıkaran yirmi birinci ülke olmuştur. Önceki ceza kanunu, "mutat olarak doğaya aykırı ahlaksızlık yapanlara" karşı "güvenlik tedbirleri" uygulanmasına izin veren sömürge döneminden kalma hükümler içeriyordu. Hemicins ilişkilere açıkça atıfta bulunmamakla birlikte, kullanılan muğlak ifadeler, diğer ülkelerde lezbiyen, gey ve biseksüel kişileri suçlu saymak için kullanılan yasal hükümlere benziyordu. Haziran 2015'te Mozambik **yeni ceza kanunu** yürürlüğe girdi ve bu **muğlak hükümler** kaldırıldı ve aynı cinsiyetten kişiler arasındaki ilişkiler suç olmaktan çıkarıldı.

Bu, birçok ülkenin aynı cinsiyetten ilişkileri suç saymaya devam ettiği ve bazı durumlarda son zamanlarda suç olarak saymanın kapsamını ve ilgili cezaları artıran yeni ayrımcı yasaları kabul ettiği bir bölgede önemli bir adım anlamına gelmektedir.

Suç olarak saymaktan çıkarma, insanları şiddetten, ayrımcılıktan ve ilgili ihlallerden korumak için tek başına yeterli olmasa da, ayrımcı mevzuatın kaldırılmasını gerektiren yasal reformlar, güçlü ve olumlu mesajlar gönderir ve daha geniş kurumsal değişikliklerin ve LGBT kişiler ve haklarına saygının kabulüne yönelik toplumsal tutumlara ilişkin bir değişikliğin temelini atabilir.

⁴⁷ ILGA: Carroll, A., Devlet Destekli Homofobi 2016: Cinsel yönelim yasalarına ilişkin bir dünya araştırması: suç olarak görme, koruma ve tanıma (Cebevre; ILGA, Mayıs 2016). Şuradan erişilebilir: http://ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_ENG_WEB_150516.pdf

SAMOA: "CROSS-DRESSING"İN (KARŞI CİNSİN KIYAFETLERİNİ GİYMEK) SUÇ SAYILMaktan ÇIKARILMASI

Samoa'da fa'afafine olarak adlandırılan kişiler genelde doğumda erkek olarak atanan ve efemine ifadeler dahil geniş bir yelpazede cinsiyet ifadelerine sahip olan ve çoğu kişi tarafından üçüncü cinsiyet olarak adlandırılan kişilerdir. Fa'afafine kişiler Samoa toplumu ve kültürünün ayrılmaz parçası olmasına rağmen, 1961 yılında kabul edilen eski ceza kanununda, erkeklerin "kadınları taklit etmesini" özellikle suç sayan ayrımcı bir hüküm (58N) bulunmaktaydı. **Samoa Hukuk Reformu Komisyonu**, 2008 yılında başlayan bir süreçle ceza kanununun yeniden düzenlenmesi çalışmaları kapsamında oturumlar düzenlemiş ve bu kanun hükmü ile ilgili olarak Samoa Fa'afafine Derneği dâhil farklı yerlerden **talepler almıştır**. Komisyon 2010 yılında sunduğu nihai raporunda **bu hükmün feshedilmesini talep etmiştir**. Tavsiye kabul edilmiş ve 2013 tarihli yeni ceza kanununda bu hükme yer verilmemiştir.

AVUSTRALYA: EXPUNGING HISTORICAL HOMOSEXUALITY CONVICTIONS

Avustralya'da, *Toonen/Avustralya davasında* Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'ne sunulan ve ülkenin Tazmanya'daki son sodomi yasasının yürürlükten kaldırılmasıyla sonuçlanan dönüm noktası niteliğindeki şikayetin ardından, hemcins birlikteliği 1994'ten beri ülke çapında suç olmaktan çıkarılmıştır. Artık ülkede cinsel yönelimleri nedeniyle birine karşı ayrımcılık yapmak da yasaktır. Ancak buna rağmen, birçok erkek rızaya dayalı hemcins davranış için geçmişteki mahkumiyetlerin yükünü taşımaktadır. Bir kişinin sicilinde böyle bir mahkumiyet bulunması, iş bulma ve/veya gönüllü çalışma veya sabıka kaydı kontrolü gerektiren herhangi bir faaliyete katılma yeteneği üzerinde olumsuz etkiye sahip olabilmektedir.

2014 tarihli *Hüküm Değişikliğinin* (Tarihsel Eşcinsel Mahkumiyetlerin Kaldırılması Yasası) kabul edilmesiyle birlikte, Victoria eyaleti, Avustralya'da rızaya dayalı hemcins faaliyette bulunmaktan hüküm giymiş kişilerin sabıka kayıtlarından **tarihi ceza mahkumiyetlerini silen** ilk yargı bölgesi olmuştur. Yürürlükteki karar, hemcins birlikteliğinin hiçbir zaman suç olarak sayılmaması gerektiğini kabul etmiştir. Tasarının kabulü aynı zamanda bir dizi değişikliği yürürlüğe sokarak, sözde "adi oğlancılık suçu" ve "eşcinsel amaçlarla gezmek" gibi sömürge dönemi suçlarından hüküm giymiş olabilecekler için tazminat sağlamıştır. Yasa ayrıca, vefat etmiş biri adına hayatta kalan aile üyelerinin veya partnerlerinin mahkumiyet silme başvurusunda bulunabileceklerine ilişkin hükümler de içermektedir.

BİREYLERİN AYRIMCILIKTAN KORUNMASI

4.1 DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ⁴⁸

Herkes; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özellikleri de dâhil, ayrımcılık olmaksızın tüm insan haklarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu hak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2. ve temel uluslararası insan hakları anlaşmalarının ayrımcılık yapılmaması ve kanun önünde eşitlik ve kanunun eşit koruması ile ilgili hükümleri ile korunmaktadır. Ayrıca Evrensel Bildirge'nin 7. maddesi, tüm insanların kanun önünde eşit olduğunu ve kanunun eşit korumasından ayırım gözetilmeksizin yararlanma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.

Önceki bölümde, kişilere cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri temelinde ayrımcılık yapan yasaları gözden geçirme ve yürürlükten kaldırmaya yönelik Devlet uygulamaları tartışıldı. Ayrımcı yasalara ek olarak diğer birçok uygulama, temel uluslararası insan hakları normlarına aykırı olarak LGBT ve interseks kişileri hedef almaktadır. Kişisel, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların bu ihlalleri, Devletlerin hukuk, politika ve uygulama yoluyla uyumlu eylemlerde bulunmalarını gerektirmektedir. Bu tür ayrımcılık, bu raporun diğer bölümlerinde ele alınan şiddet, işkence ve kötü muamele eylemleri ve ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamalarla da yakından ilişkilidir.

4.2 ANAYASAL VE YASAL GÜVENCELER

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerinin anayasanın ayrımcılık yasağı hükümlerine açıkça dahil edilmesi, korumayı bir ülkenin temel hukukuna yerleştirerek ve diğer yasalara, kamu politikalarına ve yetkililerin çalışmalarına rehberlik ederek önemli bir koruyucu tedbirini temsil etmektedir. Fiji Anayasası, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesini korunan yasal sebepler olarak içeren tek anayasadır. Çokuluslu Bolıvyalı Devleti ve Malta Anayasaları hem cinsel yönelimi hem de cinsiyet kimliğini ayrımcılık yasağı olarak açıkça içerirken, Ekvador ve Güney Afrika Anayasaları'nda cinsel yönelimi ayrımcılık yasağına tabidir. Şu anda hiçbir anayasa, cinsiyet özelliklerini ayrımcılık yasağı olarak açıkça içermemektedir.

Anayasal korumanın dışında, yaşamın her alanında **ayrımcılığı yasaklayan güçlü bir ayrımcılık karşıtı yasal çerçeve** özellikle eğitim, sağlık, barınma, sivil yönetim, sosyal hizmetler, istihdam, mal ve hizmetlere erişim, ilişkilerin ve aile hukukunun tanınması, göç ve miras gibi LGBT ve interseks kişilerin ayrımcılığı sıklıkla deneyimlediği temel bağlamları etkili bir şekilde ele alıyorsa koruma sağlayabilir. Böyle bir yasal çerçeve, **cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerini ayrımcılık yasağı gereklileri arasında açıkça içermeli** ve hem kamu hem de özel sektörde uygulanabilir olmalıdır.

⁴⁸ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerine dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin Raporu, A/HRC/ 29/23, 2015; ve OHCHR, Özgür ve Eşit Doğmak: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği (New York: Birleşmiş Milletler, 2012).

Bu tür yasal çerçeveler, **iddia edilen ayrımcı eylemlerin soruşturulması için** etkili tedbirler **mağdurlar için tazminat** ve uygun olduğu şekilde cezai, hukuki ve/veya idari yaptırımlar yoluyla fail olduğu iddia edilen kişiler için **etkili hesap verebilirlik tedbirleri** içermelidir.

Avustralya ve Malta, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özellikleri (veya Avustralya örneğinde interseks statüsü) temelinde ayrımcılığı belirli yasalarla açıkça yasaklamaktadır. Malta yasası ayrıca açıkça cinsiyet ifadesini içermektedir.⁴⁹ Her iki ülkedeki mevzuat, istihdam ve eğitimde ayrımcılığı yasaklamaktadır. Avustralya mevzuatı ayrıca mal ve hizmetleri ve tesisleri, konutları, kamu yönetimini ve diğer alanları da ayrımcılık kapsamına almaktadır.

Çoğu durumda, cinsiyet ifadesiyle ilgili gerekçeleri mevzuatına ekleyen Meksika örneğinde olduğu gibi, daha önceki ayrımcılık karşıtı mevzuatını **genişleterek yasal değişiklikler yoluyla** ek kanuni sebepler olarak mevzuatlara eklenmiştir. Benzer şekilde, **terimlerin tanımları**, ayrımcılık karşıtı mevzuatındaki "cinsiyet" teriminin Güney Afrika'da olduğu gibi interseks'i de içerecek şekilde okunması gerektiğini açıklayan **yasal düzenlemelerle açıkça genişletilebilir. Ulusal mahkemeler**, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin Anayasa tarafından korunan kanuni sebepler olduğunu ve üçüncü cinsiyet kişilerin cinsiyet kimliklerinin resmi olarak tanınması gerektiğini tespit eden Nepal örneğinde olduğu gibi, **mevcut mevzuatı başka kanuni sebepleri de içerecek şekilde** yorumlayabilir.

Mahkemelerden, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili olanlar da dahil olmak üzere, **ayrımcılıkla mücadele mevzuatının kapsamını yorumlamaları** sıklıkla istenmiştir. Örneğin, Almanya'da, adli bir bulgu temelinde, aynı cinsiyetten çiftlerin, farklı cinsiyetten çiftlerle aynı veraset vergisi kurallarından yararlanabilecekleri kabul edilmiş ve Hong Kong Çin'de, ceza yasasındaki hemcins ilişkide erkekler için erkek ve kadın ilişkisinden daha yüksek bir rıza yaşı gerektiren hükümler ayrımcı olarak kabul edilmiştir.

⁴⁹ Bkz. bölüm 2.10, Malta mevzuatı için vaka çalışması

Amerikan Devletleri Örgütü tarafından kabul edilen sözleşme gibi bazı **bölgesel anlaşmalar**, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadeye dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklamaktadır.⁵⁰ Avrupa Birliği gibi bazı **bölgesel kuruluşlar** da istihdam alanında cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı yasaklayarak üye Devletlerinde ulusal mevzuatın gözden geçirilmesine yol açmıştır.⁵¹

Pek çok Devlet istihdamda cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı yasaklasa da, ayrımcılıkla mücadele mevzuatının kapsamının **yaşamın tüm alanlarını** içermesi ve **hem kamu hem de özel aktörler** için geçerli olması kritik öneme sahiptir. Ulusal mevzuatın ayrımcılık yasağı yasasını uygulamakla görevli ulusal organları muhafaza ettiği durumlarda, bu organların ayrıca cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek için **açık bir yetkisi** olmalıdır.

Federe Devletlerdeki yerel kuruluşlar ve **yerel makamlar** da dahil olmak üzere **bazı alt-ulusal kuruluşlar**, ayrımcılığı yasaklayan mevzuat veya idari düzenlemeler benimsemiştir. Örneğin, Filipinler'de Quezon Belediye Meclisi, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı ayrımcılığı yasaklayan kapsamlı bir kararname kabul etmiştir.

Bu alandaki ilerleme kayda değer olmasına rağmen hala kısmidir, tam eşitliği içermemektedir ve önemli boşluklar devam etmektedir. To date, discrimination on the basis of sexual orientation in employment has been prohibited

Bugüne kadar, istihdamda cinsel yönelim temelinde ayrımcılık 67 Devlet tarafından yasaklanmıştır.⁵² Daha az sayıda Devlet, mal ve hizmetlerin sağlanması da dahil olmak üzere diğer alanlarda ayrımcılığı yasaklamıştır. Bazı mevzuatlar özel sektörü kapsamamakta, ulusal bir kurum veya kurumu şikayetleri almak ve bunlara göre hareket etmek veya insan haklarını teşvik eden faaliyetleri kolaylaştırmak veya kamuoyunu bu konuda eğitmek için görevlendirmemektedir. Cinsiyet kimliği ve ifadesi temelinde ayrımcılığın yasaklanması önemli ölçüde geride kalmaktadır: sadece 20 Devlet, ayrımcılığa karşı ulusal yasal hükümlere trans kimlikleri açıkça dahil etmiştir.⁵³ Bugüne kadar sadece üç Devlet, Avustralya, Malta ve Güney Afrika, önemli boşluklara işaret ederek cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklamıştır.

4.3 AYRIMCILIK KARŞITI EYLEM PLANLARI VE STRATEJİLERİ

Toplumun tüm kesimlerinde ayrımcılıkla mücadele çabalarını destekleyen anayasal ve yasal çerçevelerin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılıkla mücadele için Birleşmiş Milletler ve bölgesel insan hakları kuruluşlarının ilgili tavsiyelerinin uygulanması dahil belirli somut tedbirleri içeren dayanıklı **ulusal programlarla** tamamlanması gerekmektedir.

⁵⁰ Her türlü ayrımcılığa ve toleranssızlığa karşı İnter-Amerikan Sözleşme (A-69), 2013 (tarihsiz: yayımlandığı tarihte henüz yürürlüğe girmemiştir.)

⁵¹ Avrupa Birliği, İstihdamda Cinsiyetler Arası Eşitlik Çerçeve Direktifi 2000/78/EC

⁵² ILGA: Carroll, A., Devlet Destekli Homofobi 2016: Cinsel yönelim yasalarna ilişkin bir dünya araştırması: suç olarak görme, koruma ve tanıma (Cebevre; ILGA, Mayıs 2016). Şuradan erişilebilir: http://ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_ENG_WEB_150516.pdf

⁵³ Transgender Europe, 2016, "Trans Respect versus Transfobi" verilerine dayanmaktadır. Şuradan erişilebilir: <http://transrespect.org/>.

Örnekler arasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılıkla mücadele için belirli tedbirler ve hedefler belirleyen Brezilya'nın 2010 ulusal insan hakları eylem planı (NHRAP) bulunmaktadır. Nepal'in 2014 ulusal insan hakları eylem planı ayrımcı yasaları gözden geçirmek ve değiştirmek için özel önlemler, olumsuz söylenceler ve klişelerle mücadele için farkındalık artırma programları ve üçüncü cinsiyet kişilerin cinsiyet kimliğini resmi olarak tanımaya yönelik önlemler içermektedir. Çokuluslu Bolivya Devleti'nin 2014 ulusal insan hakları eylem planı da benzer şekilde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde saiklenen şiddet eylemlerini soruşturmak, kovuşturmak ve transların cinsiyet kimliğini tanımak için adımlar atmak için özel eylemler içermektedir. Ayrıca, Moldova Cumhuriyeti'nin 2008 ulusal insan hakları eylem planı yasal reformlar için tedbirleri ve kolluk kuvvetleri ve yargı makamlarına yönelik eğitimleri kapsamaktadır.

Ulusal insan hakları kurumlarına ek olarak (bkz. Bölüm 6.4), diğer Devlet kurumları cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin ayrımcılıkla mücadele stratejilerinin uygulanmasında kilit rol oynayabilir.

Örneğin, Küba'da, Ulusal Cinsel Eğitim Merkezi (CEENSEX), cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılıkla mücadele için çok sayıda girişime öncülük etmektedir.

İlgili önlemleri ulusal insan hakları eylem planlarına dahil etmenin yanı sıra Devletler, özellikle **LGBT ve interseks kişilerin insan haklarına odaklanan Hükümetler arası stratejiler** de benimseyebilirler – (örneğin Karadağ, Norveç, Güney Afrika ve Birleşik Krallık Hükümetleri tarafından benimsenen yaklaşımlar gibi).

Ayrımcılık yaşağı düzenlemeleri ve politika çerçeveleri **belediye düzeyinde** de olabilir ve bunlar ulusal politikaların oluşturulması için güçlü bir temel teşkil edebilir (Bkz. Bölüm 6.10).

Yukarıdaki örnekler bu konuda bir ilerlemeye işaret etse de, yalnızca sınırlı sayıda Devlet ulusal insan hakları eylem planlarında cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek özel tedbirler almış veya bu amaca yönelik başka özel planlar veya stratejiler benimsemiştir. Ayrıca, bu tür planlar çoğu zaman bu yasal sebeplerin bazılarında yöneliktir. Özellikle, bu tür girişimlerin yalnızca sınırlı bir kısmı interseks kişilerin insan haklarıyla ilgilenir, çeşitli ayrımcılık türlerini ele alır veya ilerlemeyi izlemek için net çerçevelere sahiptir.

4.4 PREVENTION OF DISCRIMINATION IN EMPLOYMENT

Çalışma hakkı, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 6. maddesinde, "herkesin özgürce seçtiği veya kabul ettiği işle geçimini sağlama fırsatına sahip olması" ve Devletlerin "bu hakkı korumak için uygun adımları atması" şartıyla yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Sözleşme'nin "...cinsel yönelim temelinde istihdama erişimde ve istihdamı sürdürmede ayrımcılığı yasakladığını"⁵⁴ ve Devletlerin ayrımcılık yapmama ilkesinin herkes için, özellikle dezavantajlı gruplar ve kişilere yönelik çalışma hakkı için geçerli olmasını sağlamakla yükümlü olduğunu açıklığa kavuşturmuştur.⁵⁵

⁵⁴ Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, General Yorum No. 18 (çalışma hakkı), paragraf. 12(b)(1).

⁵⁵ Ibid, paragraf 23.

Uluslararası Çalışma Örgütü, çeşitli ülkelerde cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılığın yanı sıra Hükümetlerin bu ayrımcılıkla mücadele etme çabalarını belgelemiştir.⁵⁶

**İSTİHDAMDA
CİNSEL YÖNELİME
DAYALI AYIRIMCILIĞI
YASAKLAMIŞTIR.**

**CİNSİYET KİMLİĞİ/
İFADESİNE DAYALI
AYIRIMCILIĞI
YASAKLAMIŞTIR**

**İNTERSEKS BİREYLERİ
AYIRIMCIKTAN
KORUMAKTADIR.**

Devletler, çalışma hakkıyla ilgili olarak cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ile cinsiyet özelliklerine dayalı **ayrımcılığı açıkça yasaklamalıdır**. Şimdiye kadar, 67 Devlet, ülkesinin tüm bölgelerinde cinsel yönelime ilişkin ayrımcılığı yasaklamıştır.⁵⁷ Bunlar, Botswana ve Samoa örneğinde olduğu gibi cinsel yönelimin hukuki sebebinin açıkça mevzuata eklemek yoluyla istihdamı düzenleyen **mevcut mevzuatta yapılan yasal değişikliklerle** veya Mauritius örneğinde olduğu gibi ayrımcılıkla ilgili yeni mevzuata entegrasyon yoluyla gerçekleşmiştir.

Yalnızca 20 Devlet cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi⁵⁸ temelinde ayrımcılığı açıkça yasaklamıştır. Ukrayna'da değiştirilen iş kanunu, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde istihdam ayrımcılığını yasaklamaktadır. Malta ise, Anayasası ve istihdam mevzuatındaki açık bir madde aracılığıyla cinsiyet kimliği ve cinsiyet tayini temelinde ayrımcılığı yasaklamaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, Avustralya, Malta ve Güney Afrika, cinsiyet özelliklerine (veya interseks statüsüne) dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklayan üç ülkedir. Quezon Şehri'nde (Filipinler) cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili olarak veya Buenos Aires'te cinsel yönelimle ilgili olarak bazı Devletlerde, **alt ulusal kuruluşlar** ayrıca kişileri istihdamda ayrımcılığa karşı korumak için özel yasalar çıkarmış veya başka önlemler benimsemiştir.

⁵⁶ Uluslararası Çalışma Örgütü, Cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim: iş dünyasında hakların, çeşitliliğin ve eşitliğin desteklenmesi, ILO'nun PRIDE Projesinin sonuçları, Briefing notu, 16 Mayıs 2016. Şuradan erişilebilir http://www.ilo.org/gender/Informationresources/Publications/WCMS_481575/lang-en/index.htm.

⁵⁷ ILGA: Carroll, A., Devlet Destekli Homofobi 2016: Cinsel yönelim yasalarına ilişkin bir dünya araştırması: suç olarak görme, koruma ve tanıma (Cebevre; ILGA, Mayıs 2016). Şuradan erişilebilir: http://ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_ENG_WEB_150516.pdf.

⁵⁸ transgender Europe, 2016, "Trans Respect versus Transfobi" verilerine dayanmaktadır. Şuradan erişilebilir: <http://transrespect.org/>. Cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığın yasaklanması, bu Devletlerin tümünde istihdamı kapsamamaktadır.

DEVLETLER:

İstihdam ayrımcılığıyla başa çıkmak için yasal önlemler tek başına yeterli değildir: Devletler, **farkındalık artırma önlemleri, hesap verebilirlik önlemleri ve ayrımcılığın temel nedenlerini ve etkilerini ele almak için önlemler** dahil olmak üzere başka girişimlerde bulunmalıdır.

Yeni Zelanda'da İş, Yenilik ve İstihdam Bakanlığı, Yeni Zelanda İnsan Hakları Komisyonu ile ortaklaşa olarak, **işyerinde trans kişilere karşı ayrımcılıkla mücadele konusunda, yasal haklar ve istihdam hakları** ve trans kişilerin karşılaşılabileceği ilgili işyeri sorunları **hakkında tavsiyeler sunan bir kitapçık** yayınlamıştır.

Uruguay'da, Sosyal Kalkınma Bakanlığı'nda ve "Uruguay Trabaja" programı kapsamında **trans adaylar için özel bir çağrı** da dahil olmak üzere, istihdam ayrımcılığıyla mücadele etmek ve ötekileştirilmiş trans kişileri **işgücüne yerleştirmek konusunda iyileştirmelerde bulunmak** için çeşitli önlemler alınmıştır (bkz. Bölüm 4.9).

Bu gelişmelere rağmen hala bu konuda eksiklikler bulunmaktadır. İstihdamda cinsel yönelim temelinde ayrımcılığa karşı koruma sağlama konusunda ilerleme kaydedilmiş olsa da, bu tür mevzuatlar azınlıkta kalan sayıda Devlet tarafından kabul edilmiştir. Bu Devletler, korumayı cinsiyet kimliği ve ifadesi ile cinsiyet özelliklerini içerecek şekilde genişletmelidir. Temel nedenleri de dahil olmak üzere uygulamada istihdam ayrımcılığıyla mücadeleye yönelik politikalar, LGBT ve interseks kişilere karşı istihdam ayrımcılığını da ele almalıdır.

4.5 EĞİTİMDE AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ

Eğitimde ayrımcılığı önlemeye yönelik eylemler, okullarda ve diğer eğitim ortamlarında şiddet ve zorbalıkla mücadele etmek için gerekli eylemlerle doğrudan bağlantılıdır (bkz. Bölüm 1.6).

Eğitim hakkı ve eğitimde ayrımcılığa uğramama, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. ve 13. maddelerinde yer almaktadır. Bununla birlikte öğrenciler sıklıkla, fiili veya algılanan cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya ifadeleri veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmaktadır. Bu tür istismarlar, personel veya diğer öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilmekte ve okullarda, üniversitelerde ve diğer eğitim kurumlarında ve çevrelerinde gerçekleşebilmektedir. Devletler bu uygulamaları, hedeflenen ayrımcılık ve zorbalık karşıtı yasa ve politikaların yanı sıra ayrımcı ve önyargılı tutumlarla mücadele etmeyi ve çeşitlilik ve kabul değerlerini aşılamaı amaçlayan uyumlu programlar aracılığıyla ele almalıdır.

Ayrımcılıkla mücadele yasaları ve politikaları eğitim sektörünü kapsamlı ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği/ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılığın yasaklanmasını içermelidir. Eğitimde ayrımcılık karşıtı kapsamlı eylem planları ayrıca LGBT ve interseks kişilere karşı ayrımcılıkla açıkça mücadele etmelidir. Mevzuata ek olarak, zararlı kalıpyargı ve tutumlarla mücadele etmek önemlidir: ulusal müfredata çeşitlilik ve LGBT ve interseks kişiler hakkında olumlayıcı mesajların açık bir şekilde dahil edilmesi, öğretmenlere ve eğitim sektörü personeline yeterli eğitimin sağlanması ve LGBT ve interseks öğrencilere karşı da dahil olmak üzere ayrımcılık düzeylerinin izlenmesi bunlar arasında sayılabilir.⁵⁹

Çin'in Tayvan Eyaleti, **okul müfredatındaki toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını ele alan ve eğitim sektöründe cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılığı yasaklayan** bir yasayı kabul etmiştir. Namibya'da, Yaşam Becerileri Müfredatı, **farklı cinsellikler hakkında öğrenmeyi ve tartışmayı** kapsamaktadır. İsveç, eğitim sektöründe ve diğer sektörlerde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı yasaklayan bir **ayrımcılık karşıtı yasayı** kabul etmiştir. Yasa ayrıca **okulların**, cinsel yönelimden bağımsız olarak eşit hak ve fırsatları teşvik etmek ve cinsel yönelime dayalı tacizle mücadele etmek için belirli önlemleri içeren **eşit muamele planlarını benimsemelerini şart koşmaktadır**. Malta, okullardaki **trans ve interseks öğrencilerin durumunu özel olarak ele alan** bir politika benimsemiştir ve bu, interseks öğrencilerin durumunu ele alan bu rapor için araştırma yoluyla belirlenen tek ulusal eğitim sektöründe ayrımcılıkla mücadele politikasıdır. Avustralya'da, bazı ilk ve orta öğretim derecelerini elde etmek için öğrencilerin **cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği/ifadesini kapsayan bir ders almaları** gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Eğitim Bakanlığı, **öğrencinin kendi belirlediği cinsiyet, isim ve zamirlerin kullanımı, mahremiyet ve tuvaletlere ve cinsiyete göre ayrılmış diğer etkinliklere ve öğrencinin kendi belirlediği cinsiyete uygun tesislere erişimi** dahil olmak üzere trans öğrencilerin **cinsiyet kimliğine saygı gösterilmesi konusunda okullara yönelik yönergeler** yayınlamıştır.

⁵⁹ See also UNESCO, Eğitim Sektörünün Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği/İfadesine Dayalı Şiddete Tepkileri (2016) <https://en.unesco.org/themes/homophobic-and-transphobic-violence-education>

DEVLETLER:

**LGBT VE İTERSEKS
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK
AAYRIMCILIĞI YASAKLAMALI**

**OKULLARDA VE MÜFREDATTA
LGBT VE İTERSEKS BİREYLER
HAKKINDA BİLGİLER VERMELİ**

**ZORBALIKLA MÜCADELEDE
ETKİLİ POLİTİKALAR YÜRÜRLÜĞE
KOYMALI**

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde eğitimde ayrımcılık ve şiddetle özel olarak mücadele eden yasalar koyan ülkeler küçük bir azınlığı oluşturmaktadır. Ayrıca, yürürlükte olan bu tür yasalar ve politikaların önemli bir kısmı cinsiyet kimliği/ifadesine dayalı ayrımcılığı özel olarak ele almamaktadır. Yalnızca bir ülke, eğitimde interseks kişilere karşı ayrımcılığı ele alan bir eğitim sektörü politikası benimsemiştir.

4.6 SAĞLIK HİZMETLERİNE ERIŞİMDE AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişiler sağlık hizmetlerine erişimde belirli engellerle karşılaşmaktadır. Bu, özellikle yasaların hemcins ilişkileri suç saydığı, toplumsal cinsiyete uymayan kişileri cezalandırdığı ya da transların, cinsiyet kimliklerinin yasal olarak tanınmasına erişimlerinin olmadığı ülkelerdeki LGBT kişiler için geçerlidir. Çoğu ülkede, tıbbi ortamlarda yüksek düzeyde damgalama ve ayrımcılık mevcuttur. Bu, sağlık personeli tarafından bakıma reddedilmesi, aşağılayıcı muamele ve taciz ile sonuçlanabilmekte ve LGBT ve interseks kişilerin sağlık hizmetlerine erişmesini ve tıbbi yardım aramasını engelleyebilmektedir. Ayrıca, LGBT ve interseks topluluklarının özel sağlık ihtiyaçlarının ele alınması konusunda sağlık personeline nadiren eğitim verilmektedir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 12. (1) Maddesi, herkesin ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanma hakkını güvence altına almaktadır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Sözleşme'nin 2. maddesinde yer alan ayrımcılık yapılmamasına ilişkin yasal sebeplerde yer alan "diğer statüsünün" hem cinsel yönelimi hem de cinsiyet kimliğini kapsadığını açıklamıştır.⁶⁰ Devletlerin, ayırım gözetmeksizin LGBT ve interseks kişiler de dahil olmak üzere insanların sağlık hizmetlerine ve tesislerine engelsiz erişimini sağlama yükümlülüğü vardır. Bu, yasa, politika ve eğitim yoluyla sağlanmalıdır.

Norveç'te, LGBT kişilerin yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik bir Hükümet **eylem planı**, LGBT kişilerin **sağlık ihtiyaçlarını belirlemek ve netleştirmek, önleme ve sağlık programlarının LGBT topluluklarının ihtiyaçlarını karşılamaını sağlamak** ve bu amaçla **LGBT sivil toplum kuruluşları ile işbirliğini artırmaya yönelik** bir dizi özel tedbir içermektedir.

Arjantin'de, tüm kişilerin cinsiyet kimliklerinin tanınması hakkını tesis eden bir yasa, kişilerin adli veya idari izin gerektirmeden **ulusal kamu sağlık sigortası sistemi aracılığıyla bilgilendirilmiş rıza temelinde cinsiyet uyumlamaya yönelik hormonal tedavi ve ameliyatlara erişim hakkını** da garanti eder. (ayrıca bkz. Bölüm 6.13).

Güney Afrika'da, **ergenlerin cinsel ve üreme sağlığı ve haklarına** ilişkin ulusal strateji, **sağlık hizmeti sağlayıcılarının bu alandaki becerilerini geliştirmek** de dahil olmak üzere, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde **ayrımcılık yapılmaksızın sağlık hizmetlerinin sağlanış biçimini** açıkça iyileştirmeyi amaçlamaktadır.

Malta'da kabul edilen mevzuat, **sağlık sistemi** içinde **cinsiyeti (interseks özellikleri dahil) ve toplumsal cinsiyeti ile ilgili danışmanlık, destek veya tıbbi müdahale talep eden herkese** gerekli olduğu sürece **akran danışmanlığı** da dahil olmak üzere bu desteğin sağlanmasını şart koşmaktadır. Mevzuat, **bilgilendirilmiş rızaya** ve ilgili kişinin rıza göstermemesi durumunda ertelenebilecek müdahalelerin yapılmamasına vurgu yapmaktadır. Ayrıca, reşit olmayanlarla ilgili olarak mevzuat ayrıca **çocuğun haklarının** korunmasına ve **küçüğün görüşlerine ağırlık verilmesine** odaklanmakta ve küçüğün rızası olmadan sosyal faktörlerden kaynaklanan tıbbi müdahaleleri yasaklamaktadır (ayrıca bkz. Bölüm 2.8).

Birleşik Krallık'ta halk sağlığı yetkilileri, **hemşireler için, genç trans, lezbiyen, gey ve biseksüel insanlar arasında intiharı önlemeye yönelik araç setleri geliştirmek** üzere **ulusal hemşireler birliği ile işbirliği** yapmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, **federal olarak yürütülen veya yardımcı sağlık sigortası programlarını** oluşturan mevzuat, Hükümet ve mahkemeler tarafından yorumlandığı şekliyle, **cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı yasaklayan** bir bölüm içermektedir. Amerika Birleşik Devletleri Sağlık Bakanlığı, cinsel yönelim ve sağlık hakkında **veri toplamış ve özellikle lezbiyen ve biseksüel kadınların sağlığını** ele alan bir bilgi formu yayınlamıştır. Kanada'da, insan üremesi yardımcı yasası, cinsel yönelim temelinde **ayrımcılığı yasaklamaktadır**.

⁶⁰ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 20, paragraf 32.

Bununla birlikte, LGBT ve interseks kişilere karşı sağlıkta ayrımcılıkla mücadele konusunda önemli boşluklar devam etmekte ve çoğu ülkede bu alanda belirli stratejiler bulunmamaktadır. Mevzuatın yürürlükte olduğu ülkelerde bile, LGBT ve interseks kişiler arasında yapılan anketler, LGBT kişilerin sağlık hizmetlerine erişiminde orantısız olarak yüksek düzeyde damgalama, ayrımcılık ve hatta şiddete maruz kaldığını ve hala sağlık sigortasına ve sağlık sonuçlarına daha az erişimlerinin olduğunu göstermektedir. Bir istisna dışında interseks kişilerin sağlık ihtiyaçlarını özel olarak ele alan hiçbir önlemin tanımlanmaması da başka önemli bir boşluğun altını çizmektedir.

Sağlık hizmetlerinde ayrımcılığı önlemeye yönelik eylemlere ek olarak Devletler, tıbbi ortamlarda işkence ve kötü muameleyi önlemek ve bunlarla mücadele etmek için de harekete geçmelidir (bkz. Bölüm 2.8).

DEVLETLER SAĞLIK SİSTEMLERİNDE:

AYRIMCILIK VE DAMGALANMA

LGBT VE İNTERSEKS HASTALARA YÖNELİK AYRIMCILIĞI YASAKLAMALI VE DAMGALANMAYLA MÜCADELE ETMELİDİR.

LGBT VE İNTERSEKS BİREYLERİN ÖZEL SAĞLIK İHTİYAÇLARININ ELE ALINDIĞINDAN EMİN OLMALIDIR.

SAĞLIK UZMANLARINA KONUUYLA İLGİLİ EĞİTİM VE KILAVUZLUK SAĞLAMALIDIR.

İLKEL TIBBİ SINIFLANDIRMALARDA REFORMA GİTMELİDİR.

LGBT VE İNTERSEKS BİREYLERİ HASTALIKLI VE TEDAVİYE İHTİYAÇ DUYAN BİREYLER OLARAK GÖRMEMELİDİR.

TÜM SAĞLIK HİZMETLERİNİN HASTANIN BİLGİLENDİRİLMİŞ RIZASIYLA SUNULDUĞUNDAN EMİN OLMALIDIR.

4.7 HASTALIK OLARAK GÖRÜLMEME – HASTALIK OLARAK GÖREN TIBBİ SINIFLAMALARIN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ VE MEVZUATTAN ÇIKARILMASI

LGBT ve interseks kişileri cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri/ifadeleri ve/veya cinsiyet özellikleri temelinde hasta veya rahatsız olarak etiketlemek gibi hastalık olarak gören tıbbi sınıflandırmalar, karşılaştıkları şiddetin, ayrımcılığın ve damgalanmanın temel nedenlerinden biridir. Bu modası geçmiş sınıflandırmalar, farklı olmayı yanlış bir şekilde bir hastalık olarak ele almaktadır. LGBT kişileri suçlu sayan ve tıbbi ve diğer ortamlarda LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddeti ve travmatize edici, aşağılayıcı kötü muameleyi suç sayan mevzuat, bu tür sınıflandırmalar temelinde defalarca gerçekleştirilmiştir. Bu sınıflandırmalar ayrıca yaygın bir damgalanmayla sonuçlanmakta ve LGBT ve interseks kişilerin gerçek sağlık ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlere erişimlerinde önemli engeller teşkil etmektedir. Birleşmiş Milletler ve bölgesel insan hakları mekanizmaları, tıbbi sınıflandırmalar yoluyla **LGBT kişilerin, özellikle de trans yetişkinler ve çocukların hasta olarak görülmesine ve zorunlu veya zorlayıcı muameleye son verilmesi** çağrısında bulunmuştur.⁶¹

1990'da Dünya Sağlık Örgütü (WHO) **eşcinselliği Uluslararası Hastalık Sınıflandırmasından çıkarmış** ve o zamandan beri insan cinselliğinin doğal ve hastalık olarak sayılmayan bir varyasyonu olduğunu belirtmiştir.⁶²Güney Afrika Bilim Akademisi, insan cinselliğindeki çeşitliliği çevreleyen **yaygın söylenceleri ele alan** bir rapor yayınlamıştır.

Transgender cinsiyet kimliklerini ve ifadesini hastalık olarak görülmekten çıkarmak için bazı sınırlı aşamalar kaydedilebilmektedir. Danimarka Parlamentosu, **trans kişileri hastalık olarak gören tıbbi sınıflandırma kodlarının kaldırılmasını ve hastalık olarak görmeyen kodlarla değiştirilmesini** ve en geç 1 Ocak 2017 tarihine kadar sağlık hizmetlerine sürekli erişimin sağlanmasını talep eden bir kararı kabul etmiştir. Finlandiya, Norveç ve İsveç'te, ulusal sağlık otoriteleri, **transgender kimlikleri hastalık olarak gören tanı kodlarının yerel hastalık sınıflandırmasından kısmen çıkarılmasını** gerçekleştirmiştir ve bu, tüm hastalık olarak görücü ve damgalayıcı tıbbi sınıflandırmaların kaldırılmasına yönelik önemli bir ilk adımdır. Avrupa Parlamentosu, **çocuklukta trans kimliklerin ve cinsiyet farklılıklarının hastalık olarak görülmekten çıkarılması** çağrısında bulunan kararları kabul etmiştir.⁶³

Bunlar olumlu gelişmeleri temsil ederken, hemen hemen tüm ülkelerde, özellikle trans ve interseks kişiler, Uluslararası Hastalık Sınıflandırmasında (ICD-10) yer alan tıbbi sınıflandırmalar da dahil olmak üzere mevcut tıbbi sınıflandırmalara dayalı olarak yüksek seviyede hastalık olarak görülmeyle karşı karşıyadır. Sonuç olarak, trans kişiler, cinsiyeti uyumlayan tedavi ve ameliyatlara da dahil olmak üzere belirli sağlık hizmetlerine erişimde taciz edici gereklilikler ve diğer engellerle karşı karşıya kalmaktadır. İnterseks kişilerle ilgili hastalık olarak gören ve damgalayıcı kategoriler, işkence veya

⁶¹ Çocuk Hakları Komitesi, Birleşmiş Milletler Özel Prosedürler, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, 12 Mayıs 2016. Daha fazla ayrıntı için lütfen bkz.: "Hastalık olarak görmeyi - Lezbiyen, gey, biseksüel ve/veya trans olmak bir hastalık değildir" 17 Mayıs 2016. Şuradan erişilebilir: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=19956&LangID=E>.

Ayrıca bkz. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, "Issue Paper: Human rights and intersex people" Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Eylül 2015) Şuradan erişilebilir [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH/IssuePaper\(2015\)1&Language=lanEnglish&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH/IssuePaper(2015)1&Language=lanEnglish&direct=true).

⁶² Dünya Sağlık Örgütü, ICD-10: Hastalıkların ve İlgili Sağlık Sorunlarının Uluslararası Sınıflandırılması, 1990, PanAmerikan Sağlık Örgütü, "Cures" for an Illness that does not exist", 2009.

⁶³ Avrupa Parlamentosu, AB'deki temel hakların durumu, 8 Eylül 2015 Kararı, paragraf 84-86.

kötü muameleye varabilecek uygulamalarla da bağlantılıdır (bkz. Bölüm 2.8). DSÖ eşcinselliği yıllar önce ICD'den çıkarmış olsa da, birçok ülkede ulusal yetkililer eşcinselliği bir hastalık olarak görmeye devam etmektedir. Ayrıca, LGBT yetişkinlerin ve çocukların, işkence veya kötü muameleye varabilecek zararlı ve etik olmayan sözde "dönüştürme terapilerine" zorla maruz bırakıldığı belgelenmiş çok sayıda vaka gerçekleşmiştir.

Yeni bir Uluslararası Hastalık Sınıflandırmasına (ICD-11) yol açacak revizyon sürecinin bir parçası olarak, hastalık olarak gören ve damgalayıcı tıbbi terimleri ve terminolojiyi kaldırma çabalarına çeşitli paydaşlar da katılmaktadır.

4.8 İLİŞKİLERİN TANINMASI

Birleşmiş Milletler ve bölgesel insan hakları organları, hemcins çiftlerin çocuklarına yönelik ayrımcılığa ve bu çocuklara sağlanan bir yasal koruma bulunmamasına ilişkin endişelerini dile getirmiş ve Devletleri **aynı cinsiyetten çiftlere ve çocuklarına yasal tanınma sağlamaya** ve aynı cinsiyetten çiftlerin benzer durumlardaki farklı cinsiyetten çiftlere kıyasla sosyal yardımlar, emekli aylıkları, vergilendirme ve miras konuları dahil olmak üzere ayrımcılığa uğramamalarını sağlamaya çağırmıştır. Hemcins ilişkilerin resmi olarak tanınmaması ve ayrımcılığa ilişkin yasal yasağın olmaması, sağlık çalışanları ve sigorta şirketleri gibi özel aktörlerin hemcins partnerlere adil olmayan şekilde davranmasını mümkün kılmaktadır.

Yasal tanınma, hemcins birlikteliklerinden ve kayıtlı birlikteliklerden evliliğe kadar çeşitli biçimlerde olabilir. Tanınma şeklini belirlemek Devlete bağlıdır, ancak hangi tanınma şekli seçilirse seçilsin, aynı cinsiyetten ve farklı cinsiyetten çiftler arasında muamele farkı olmamalıdır. Devletler uluslararası hukuka göre hemcins evliliğini tanımak zorunda olmasa da, bunu yapmakta özgürdürler. Devletler hemcins evliliğini yasal olarak tanıdığı anda bu, çeşitli Birleşmiş Milletler kuruluşları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.⁶⁴ Aynı cinsiyetten çiftler için evlilik yerine medeni birlikteliklerin sağlandığı Devletlerde, bu tür birlikteliklere bağlantılı menfaatler ve haklar, evlilikle ilgili haklara eşit olmalıdır. Evli olmayan heteroseksüel çiftlerin belirli haklara sahip olduğu yargı alanlarında aynı yardımlar evli olmayan hemcins çiftlere de sağlanmalıdır.

Devletler ayrıca **trans kişiler için ilişkilerin tanınmasına yönelik kısıtlamaları da kaldırmalıdır. Zorla boşanma gibi taciz edici gereklilikler olmaksızın trans kişilerin cinsiyet kimliklerini** diğer şeylerin yanı sıra resmi olarak tanımalıdırlar (bkz. Bölüm 6.1). Evlilik ve medeni birliktelikleri düzenleyen mevzuat ve prosedürler de trans kişilerin cinsiyet kimliklerini tanımalı ve kişi doğumda atanan cinsiyete dayanmamalıdır. Ayrıca, **bir kişinin cinsiyet kimliği veya ifadesi temelinde ebeveynlik veya evlat edinme konusunda** herhangi bir kısıtlama olmamalıdır.

⁶⁴ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerine dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin Raporu, A/HRC/ 29/23, 2015.

HEMCİNS EVLİLİĞİ / MEDENİ BİRLİKTEKİLERİN YASAL OLARAK TANINMASI:

EVLİLİĞİ TANIYAN

MEDENİ BİRLİKTEKİLERİ TANIYAN

Birçok Devlet, evliliğin yanı sıra medeni birlikteliklerin kapsamını hemsins çiftler için genişletmiş ve aynı cinsiyetten ve farklı cinsiyetten evli olmayan çiftlere de eşit haklar tanımıştır. Evlilikle ilgili olarak, bu yazı yazılırken 22 ülke, **yasama eylemi, yargı kararı veya referandum yoluyla, hemsins çiftler arasında farklı cinsiyetten çiftlerle eşit temelde medeni evliliği sağlayan önlemleri** benimsemiştir. Bu ülkeler Arjantin, Belçika, Brezilya, Kanada, Kolombiya, Danimarka, Finlandiya,⁶⁵ Fransa, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, Güney Afrika, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık (Kuzey İrlanda hariç), Uruguay ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Birçok Devlette, farklı düzeylerdeki alt ulusal kuruluşlar, yasama işlemleri veya yargı kararları yoluyla hemsins çiftlerin evlenmesini sağlayan tedbirleri de benimsemiştir ve bunların birçoğunu ulusal önlemler izlemiştir.

Hollanda, 2001 yılında **medeni kanunu değiştiren bir yasama kanunu** ile evlilik eşitliğini kabul eden ilk ülke olmuştur. 2015 yılında İrlanda, aynı cinsiyetten çiftlerin, farklı cinsiyetten çiftler arasında evlilikle tam eşitlik temelinde evlenmesini sağlamak için **halk referandumuyla** Anayasasını değiştiren ilk ülke olmuştur. Ulusal ve ulusal/federal düzeylerdeki yargı makamları, aynı cinsiyetten çiftler arasında **eşitlik, ayrımcılık yapmama ve insan onuru gibi anayasal korumalar** temelinde evlilik sağlanmasına yönelik kararları da kabul etmiştir. Diğerlerinin yanı sıra Brezilya, Kolombiya, Meksika, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'nde durum böyle olmuştur.

Örneğin Kolombiya **Anayasa Mahkemesi**, diğer eşin ölümü halinde, **yaşayan hemsins eşin dul ve yetim aylığı alması, hemsins çiftlerin Anayasa tarafından korunan aileler olduğunun kabul edilmesi, hemsins çiftlerin evlat edinilmesine ilişkin kısıtlamaların kaldırılması ve hemsins çiftlere evlilik yolunun açılması** dahil olmak üzere birçok karar vermiştir. Bu kararlar, insan onuruna saygı, Devletin herkesi eşit şekilde koruma görevi, çocuk hakları ve kişinin kişiliğini özgürce geliştirme temel hakkı gibi anayasal ilkelere dayanmaktadır.

⁶⁵ Finlandiya'daki ilgili yasa 2017'de yürürlüğe girmiştir.

Bu raporun kaleme alındığı sırada en az 12 diğer Devlet, evliliğin kendisinin yolunu açmasa da, **resmi nikahla ilişkili hakların çoğuna sahip olan hemcins çiftlerin hemcins birliktelikleri veya kayıtlı birliktelikler** olarak resmi olarak tanınmasını sağlamıştır.⁶⁶

Bazı Devletler, aynı cinsiyetten çiftler tarafından **ebeveynlik ve evlat edinme** ile ilgili ayrımcı kısıtlamaları kaldırmak için önlemler de benimsemiştir. Belçika gibi bazı Devletler, farklı cinsiyetten çiftlerle eşitlik temelinde, **partnerlerinin biyolojik çocuğuyla ilgili olarak** aynı cinsiyetten bir eş için **ebeveynliğin evlat edinme işlemlerine girmeden otomatik olarak tanınmasına** izin veren yasalar çıkarmıştır. Brezilya ve Güney Afrika'da olduğu gibi, mevzuatın başlangıçta ebeveynliği veya hemcins çiftlerin evlat edinmesini kısıtladığı bazı durumlarda, **yargı kararları bu tür kısıtlamaları kaldırmıştır**. Yargı makamları da **ebeveynlik haklarıyla ilgili davalarda hemcins çiftlere yönelik ayrımcı muameleyi kınamış ve tazminata hükmetmiştir**. Bunun bir örneği, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin davasında, bu davada annenin cinsel yönelimine dayalı olarak **yargı organlarının kalıp yargısını** vurgulayan Atala davasıdır.⁶⁷ Meksika'da Yüksek Mahkeme, **yargıçlara** bu tür kalıp yargılardan kaçınmaları ve aile hayatıyla ilgili davaların değerlendirilmesi de dahil olmak üzere anayasal hakları güvence altına almaları için **rehberlik etmiştir**.

Geçtiğimiz on yıllarda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, çoğu ülke hala hemcins çiftlerin yasal olarak tanınmasını ve trans kişilerin hakları için ilişkiler ve ebeveynlik bağlamında korunmasını sağlamamaktadır. Bazı durumlarda, ülkeler ayrımcı ceza yasaları yoluyla LGBT kişilere zulmetmeye devam etmektedir (bkz. Bölüm 3). Vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkelerde bu tür bir korumadan yararlanan LGBT kişiler, bu tür korumaları sağlamayan ülkelere seyahat ederken sıklıkla bu korumayı kaybederler. Bu durum, özellikle LGBT ebeveynler tarafından yönetilen ailelerdeki çocukları ayrımcılık ve diğer hak ihlalleri riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Ayrıca, hemcins ilişkilerin tanındığı birçok ülkede cinsel yönelim temelinde ebeveynlik veya evlat edinme ile ilgili ayrımcı kısıtlamalar vardır. Bazı ülkeler de cinsiyet kimliklerinin tanınması için trans kişilere boşanmayı istismar eden şartlar koymaya devam etmektedir. LGBT kişilerin cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği/ifadesi ile ilgili zararlı kalıp yargılar, birçok ülkede ebeveynlikle ilgili ayrımcı idari ve yasal kararları harekete geçirmeye devam etmektedir.

4.9 VAKA ÇALIŞMALARI

FİJİ: AYRIMCILIĞA KARŞI ANAYASAL KORUMA

2013 Fiji Anayasası, dünyada cinsiyet ifadesi temelinde ayrımcılığın açıkça yasaklanmasını kapsayan ilk ve şu anda tek anayasadır. Aynı zamanda Pasifik bölgesinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı açıkça yasaklayan tek anayasadır. Anayasa, Fiji'nin daha önce kapsama aldığı yasal gelişmeleri aynı cinsiyetten yetişkinler arasındaki rızaya dayalı ilişkilerin suç olmaktan çıkarılması (2010) ve istihdam alanında cinsel yönelim temelinde ayrımcılığın yasaklanması (2007) ile takviye etmiştir. Fiji Hükümeti, ayrımcı tutumlarla da mücadele etme ihtiyacını kabul etmiş⁶⁸

⁶⁶ Avusturya, Şili, Hirvatistan, Kıbrıs, Ekvador, Estonya, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Liechtenstein, Malta, İsviçre.

⁶⁷ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Atala Rizzo y Niñas v. Chile (2012).

⁶⁸ Bkz. örneğin, Birleşmiş Milletler Pasifik Özgür ve Eşit kampanyasının lansmanı sırasında yapılan açıklamalar Ağustos, 2015, OHCHR,

ve Evrensel Periyodik İzleme'nin 2014'teki ikinci döngüsü sırasında lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilere yönelik ayrımcılığı sona erdirmek ve damgalanmayı engellemek için somut önlemler almayı taahhüt etmiştir. 2015 yılında Fiji Başkanı, diğer Birleşmiş Milletler kuruluşları ve sivil toplum ortaklarının desteğiyle Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından yürütülen ve homofobi ve transfobiye karşı bölgesel bir kampanya olan Birleşmiş Milletler Pasifik Özgür ve Eşit kampanyasının lansmanına katılmıştır.

BREZİLYA: HOMOFOBİSİZ BREZİLYA PROGRAMI VE AYRIMCILIKLA MÜCADELE VE LGBT BİREYLERİN HAKLARININ GÜÇLENDİRİLMESİ ULUSAL KONSEYİ

Brezilya Hükümeti 2004 yılında Homofobisiz Brezilya programını başlatmıştır.⁶⁹ O zamandan bu yana program, Eğitim Bakanlığı bünyesinde şu anda dört sivil toplum kuruluşu tarafından uygulanmakta olan Homofobisiz Okullar programını içeren ve finanse edilen bir departmana dönüşmüştür. İkinci program, okullarda LGBT kişilere karşı ayrımcılıkla mücadele konulu kapsayıcı bir tema üzerinde işbirliği yapmak üzere devlet liderleri ve sivil toplum temsilcilerini kapsayan bölgesel toplantılar düzenlemeye odaklanmaktadır.

Homofobisiz Okullar programı kapsamındaki diğer faaliyetler arasında Brezilya'daki eyalet başkentlerinde okul ortamında yürütülen homofobi (ve transfobi) üzerine nitel araştırma ve öğrenciler ve eğitim profesyonelleri için homofobi üzerine bir eğitim kitinin geliştirilmesi yer almaktadır. Bu faaliyetler, okul müfredatının, kapsayıcı politikanın uygulanmasını ve LGBT öğrenciler için okullarda güvenli alanlar sağlanmasını kolaylaştırmaya yönelik olarak akademik personel için cinsel ve toplumsal cinsiyet çeşitliliği eğitimi ve kapasite geliştirmeyi kapsayacak şekilde değiştirilmesini sağlamıştır. Eğitim Bakanlığı ayrıca okullarda LGBT öğrencilere karşı şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına odaklanan ulusal bir örgüt kurarak öğretmenler için bir forum düzenlemiştir. Bu girişimler gençlerin ve paydaşların yerel, bölgesel ve ulusal istişarelere katılımını aktif olarak teşvik etmiştir.

Brezilya ayrıca ayrımcılıkla mücadele ve LGBT kişilerin haklarını geliştirme konusunda ulusal bir konsey kurmuştur. Federal Hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan konsey, homofobi ve transfobi ile mücadele için ulusal düzeyde kamu politikalarının uygulanmasını formüle etmekte ve izlemektedir.

ARNAVUTLUK: LGBT BİREYLERE KARŞI AYRIMCILIKLA MÜCADELE İÇİN YASAL VE POLİTİKA REFORMLAR

Arnavutluk Hükümeti ve Parlamentosu, LGBT kişileri ayrımcılığa karşı korumak amacıyla yasal koruma sağlamak ve politika tedbirleri uygulamak üzere bir dizi adım atmıştır. Bu tedbirler cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, istihdam, eğitim, barınma ve sağlık hizmetleri ile mal ve hizmet sunumunu kapsayan geniş bir kapsama sahip olan 2010 Ayrımcılıktan Korunma Kanunu'nda açıkça

⁶⁹ "Birleşmiş Milletler, homofobi ve transfobiye karşı Pasifik kampanyasını başlattı", 6 Ağustos 2015. Şuradan erişilebilir, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16298&LangID=E>

⁶⁹ Programın adı sadece homofobiyi içerirken, proje trans kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığı da içeren transfobiye de ele almaktadır.

yasaklanmış gerekçeler olarak yer almıştır. Ülke ayrıca 2013 yılında Ceza Kanununda değişiklik yaparak, diğerlerinin yanı sıra cinsiyet kimliği veya cinsel yönelime dayalı suç işlemeyi ağırlaştırıcı hal olarak addederek, bir kamu görevlisi tarafından gerçekleştirilen cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı suç olarak saymış ve cinsel yönelim temelinde nefrete teşviki cezalandırmıştır.

Halkların Savunucusu ve Ayrımcılıktan Korunma Komiseri gibi insan haklarını izlemekle görevli devlet kurumları, LGBT kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılık kalıpları hakkında özel raporlar yayınlamıştır. Parlamento'ya ve Hükümete hemcins çiftlerin yasal olarak tanınması, trans kişilerin cinsiyet kimliğinin tanınması ve sağlık hizmetlerine erişimleri de dahil olmak üzere daha fazla yasal ve politik reform için somut önerilerde bulunmuşlardır. Bu Devlet kurumlarının kamuya açık raporlaması ve savunuculuğunun bir sonucu olarak, LGBT kişilerle ilgili medya haberciliği gelişmiştir. Her iki kurum da LGBT insan hakları savunucuları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmıştır.

Arnavutluk Parlamentosu, ülkedeki LGBT kişilerin haklarını korumak için ulusal bir eylem planı oluşturulması çağrısında bulunan bir kararı Mayıs 2015'te kabul etmiştir. Kararda Halkların Savunucusu tarafından tavsiye edildiği üzere LGBT kişileri ayrımcılığa karşı korumak için iş kanununda yasal değişiklikler yapılması ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere eğitim verilmesi çağrısında bulunulmuştur. Bu karar, Halkların Savunucusu'nun LGBT kişilerin haklarının temin edilmesini izleme çalışmalarını desteklemekte ve ayrıca Hükümeti LGBT topluluğuna karşı ayrımcılığı önlemek için sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmaya teşvik etmektedir.

Sosyal Refah ve Gençlik Bakanlığı, 2012-2014 dönemi için cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılık yapılmamasına ilişkin yasal reform ile kamu görevlilerinin duyarlılaştırılması ve istihdamda ayrımcılık yapılmamasını kapsayan bir eylem planını kabul etmiştir. Bakanlık, LGBT kişilerin ayrımcılıkla mücadele için okullarda farkındalık artırma faaliyetleri düzenleme haklarını savunmak üzere ayrıca sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği yapmıştır.

HİNDİSTAN: SUPREME COURT RULING PROTECTING THE RIGHTS OF TRANSGENDER PERSONS

15 Nisan 2014'te Hindistan Yüksek Mahkemesi, National Legal Services Authority/Hindistan Birliği ve diğerleri davasında, ayrımcılığa karşı korunma da dahil olmak üzere trans kişilerin temel insan haklarını destekleyen çığır açan kararını vermiştir. Mahkeme, Hindistan Anayasası kapsamında cinsiyete dayalı ayrımcılığın yasaklanmasının, cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı da yasakladığını teyit etmiştir. Mahkeme, cinsiyet kimliğinin tanınmasının reddedilmesinin (ayrıca bkz. Bölüm 6.1), yasaların eşit korunmasına ve insan onuruna ilişkin anayasal hakları ihlal ettiğine ve Anayasada güvence altına alınan konuşma ve ifade özgürlüğü hakkının aynı zamanda kişinin kendi belirlediği cinsiyetini kıyafet, söz, eylem, davranış veya başka herhangi bir biçimde ifade etme hakkını da içerdiğine karar vermiştir. Karar, toplumsal cinsiyete uymayan kişilerin ve hadımların cinsiyet kimliğinin non-binary üçüncü bir cinsiyet olarak açıkça tanınmasını içermektedir (ayrıca bkz. bölüm 6.2).

Mahkeme, merkezi hükümetlere ve eyalet hükümetlerine, kişinin cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasını sağlamak üzere ameliyat veya tedavi gereksinimlerini yasaklamayı, sağlık hizmetlerine

erişimi iyileştirmeyi ve trans kişilerin hakları konusunda kamuoyunu bilinçlendirmeye ve ayrımcılık ve damgalanmayla mücadele etmeye yönelik tedbirler almalarını amaçlayan pozitif ayrımcılık ve sosyal refah önlemleri de dahil olmak üzere belirli önlemler almaları talimatını vermiştir. O zamandan bu yana da kararın uygulanması için çeşitli adımlar atılmıştır. Sosyal Adalet ve Güçlendirme Bakanlığı, trans kişilerle ilgili konularda uzman komite raporunun tavsiyelerinin uygulanmasını koordine etmek için bakanlıklar arası bir komite kurmuş ve Çalışma ve İstihdam Bakanlığı, trans kişilerin eğitime erişimini artırmak için önlemler almıştır. Bazı eyaletler, barınma politikalarının bir parçası olarak trans kişiler için kotalar oluşturmuş ve trans kişilerin eğitim, sağlık ve istihdama eşit erişimini sağlamak için eyalet kurulları veya politikaları oluşturmuştur. Birkaç eyalet ve ulusal makam, trans kişilerin cinsiyet kimliğini yasal olarak tanımak için ilgili yasal formlarını güncellemiştir.

BİRLEŞİK KRALLIK: EŞİTLİK POLİTİKASI

Birleşik Krallık, cinsiyet kazandırma, evlilik ve hemicins birlikteliği, cinsiyet ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılık ve tacizi yasaklayan Eşitlik Yasası'na dayanan kapsamlı bir ayrımcılık karşıtı yasal çerçeveye sahiptir. Cinsiyet ve cinsel yönelime dayalı hizmetler ve kamu işlevlerinde ayrımcılık barınma, istihdam, eğitim ve dernekler gibi belirli sektörlerde de yasaklanmıştır. Ayrıca kamu kurumları, eğitim, polislik ve barınma gibi kamu hizmetlerinin tasarımı ve sunumunda LGBT hizmet kullanıcıların ihtiyaçlarını karşıladıklarını göstermelidir. Politika ve uygulamada ayrımcılık karşıtı yasanın uygulanmasını kolaylaştırmak için Hükümet, LGBT kişilerin ayrımcılığa uğramamasının yasal temelini netleştirmek için bir dizi kapsamlı strateji ve kılavuz geliştirmiştir.

Ülkenin ulusal eylem planı olan Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality: Moving Forward, LGBT topluluğunun karşılaştığı ayrımcılık ve eşitsizlikle mücadele etmek için 2011'de yayınlanmıştır. Özellikle sağlık, eğitim, istihdam, kamu hizmetleri ve toplumsal tutum alanlarına odaklanmaktadır. Plan, LGBT kişilerin sağlık sorunlarıyla ilgili olarak Ulusal Sağlık Hizmeti içinde kapasite geliştirme ve veri toplamanın artırılması ve bu grubun karşılaştığı belirli sağlık sorunlarını belirlemek için trans topluluklarla daha fazla etkileşim dahil olmak üzere çok sayıda tavsiyede bulunmaktadır. Trans topluluğu ile ilgili olarak, Birleşik Krallık Hükümeti 2011 yılında ulusal düzeyde türünün ilk örneği olan ve trans kişileri hedef alan ayrımcılığa ve nefret suçlarına karşı politikayı ana hatlarıyla belirleyen ulusal bir trans eşitlik eylem planı yayınlamıştır.

FİLİPİNLER: QUEZON ŞEHİRİ AYRIMCILIK KARŞITI KARARNAME

Alt ulusal ve yerel yönetimler, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığa karşı mücadelede sıklıkla öncü bir rol oynamış ve genellikle ulusal düzeyde olumlu gelişmeleri tetiklemiştir (ayrıca bkz. Bölüm 6.10).

Filipinler'deki Quezon Şehri belediye meclisi istihdama, eğitime, mal veya hizmete, sigorta ve barınmaya erişimde cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı ayrımcılığı yasaklayan ve bu tür ayrımcılığın faillerine para cezası veren bir kararname çıkarmıştır. Kararname, meclis üyeleri tarafından oybirliğiyle kabul edildikten sonra Ekim 2014'te yürürlüğe girmiştir. Ayrıca cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifade temelinde tacizi ve keyfi gözaltını yasaklamaktadır. Yönetmelik aynı

zamanda bir dizi olumlu tedbir belirlemekte ve bunların uygulanması için fon tahsis etmektedir. Bunlar, kararnamenin tüm kamu ve özel işverenlere dağıtılmasını, Devlet kurumlarında tüm cinsiyete yönelik tuvaletlerin kurulmasını, LGBT kişilerin sağlık hizmetlerine eşit ve ayırım gözetmeksizin erişimini sağlamak için kamu sağlık tesislerinde özel tedbirler ve kamu görevlilerinin eğitimini içermektedir. Ayrıca, şiddete ilişkin şikayetleri ele alan mevcut kuruluşların cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadeye dayalı şiddete ilişkin şikayetlerle de ilgilenmesini zorunlu kılmaktadır. Son olarak, konsey aynı kararname ile 17 Mayıs Uluslararası Homofobi ve Transfobi Karşıtı Gün'ü ve Filipin Onur Yürüyüşü'nü (Aralık) anma kararı almıştır.

URUGUAY: TRANS BİREYLERE YÖNELİK AYRIMCILIĞI ELE ALAN KAMU POLİTİKASI STRATEJİSİ

Uruguay Sosyal Kalkınma Bakanlığı, trans kişilere yönelik ayrımcılıkla mücadele için çok adımlı bir strateji uygulamıştır. Strateji, transların insan haklarını ve ilgili kamu politikası önceliklerini gerçekleştirmelerinin önündeki temel engelleri belirlemek için 2010-2011 yıllarında sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan istişarelerin ardından geliştirilmiştir. Bunlar, mevcut sosyal güvenlik programlarına erişimin olmaması, resmi belgelerde isim ve cinsiyet değişikliği yapılmasının önündeki engeller ve istihdamda ayrımcılıktır. Bu istişareler temelinde Bakanlık, bu alandaki kamu politikalarının tasarımı, uygulanması ve izlenmesi konusunda bilgi vermek üzere trans sivil toplum kuruluşlarını da bünyesinde barındıran Cinsel Çeşitlilik Danışma Konseyi'ni kurmuştur.

Bakanlık o zamandan beri Universidad de la Republica'yı trans kişilerin durumu hakkında araştırma yapmak üzere görevlendirmek, Bakanlık kamu görevlilerine cinsiyet kimliği ve ifadesi konusunda eğitim vermek ve kamu hizmetlerine erişirken halk tarafından kullanılan formların değiştirilmesi de dahil olmak üzere bir dizi başlangıç tedbiri almıştır.

Bakanlık, olağanüstü sosyoekonomik savunmasızlık durumlarındaki kişileri hedef alan sosyal refah programı Tarjeta Uruguay Social'ı özellikle transları içerecek şekilde genişletmiştir ve programa, kurulduğu 2012 yılından bu yana 1.000'e yakın kişi katılmıştır. Trans kişilerin Cinsiyet Kimliği Kanunu kapsamındaki resmi belgelerde isim ve cinsiyet hanesini değiştirme haklarını kullanmakta yaşadıkları güçlükleri gidermek için Bakanlık, 2011 yılında trans kişileri desteklemek ve yönlendirmek amacıyla bir program geliştirmiştir. 2014'te alınan bir başka önlem de, trans kişilerin, (sosyal savunmasızlık açısından daha yüksek risk altındaki diğer topluluklarla birlikte) dokuz aylık bir süre için iş, eğitim ve maaş sağlayan Uruguay Trabaja programına açıkça dahil edilmesi çağrısında bulunulmasıdır. Bu kamu politikaları, yalnızca tespit edilen bazı boşlukların giderilmesine katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda Uruguay'daki trans kişilerin insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda genel nüfus arasında daha fazla farkındalık yaratmıştır.

İFADE, ÖRGÜTLENME VE BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜNE SAYGI

5.1 DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ⁷⁰

Herkes, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 19. ve 20. maddeleri ile Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19, 21 ve 22. maddeleri tarafından güvence altına alınan ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğüne sahiptir. Bu haklara ilişkin sınırlamalar, ayrımcılık yasağına ilişkin hükümler de dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları hukuku ile uyumlu olmalıdır. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri dahil olmak üzere yasaklanmış ayrımcılık temellerine dayanan bu haklara getirilen kısıtlamalar, Devletlerin uluslararası insan hakları yükümlülüklerini ihlal etmektedir.

5.2 SAYGI DUYMA VE MÜDAHALE ETMEME İLKESİ

Devletlerin uluslararası insan hakları hukuku uyarınca, LGBT ve interseks kişilerin ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarına saygı gösterme ve bu hakların kullanılmasına müdahale edecek her türlü ayrımcı önlemden kaçınma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Devletlerin ayrıca, bu hakların üçüncü şahısların müdahalesinden korunmasını engelleyici önlemler alma ve bu hakların LGBT ve interseks kişiler de dahil olmak üzere tüm kişiler tarafından, özellikle damgalanma ve ötekileştirilmeyle karşı karşıya kalabilecekleri durumlarda etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli koşulları sağlama yükümlülüğü vardır.

5.3 İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK ENGELLERİN MEVZUATTAN ÇIKARILMASI

Devletlerin, ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasının önündeki yasal veya diğer engelleri kaldırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu tür birden fazla engelin bulunduğu bir alan da cinsiyet ifadesine ve özellikle de trans kişilerin cinsiyet kimliğinin ifadesine ilişkin kısıtlamalardır.

Samoa, "kadın kimliğine bürünmeyi" suç sayan **ayrımcı yasal hükümleri kaldırmak için ceza yasasında reform** gerçekleştirmiştir (Ayrıca bkz. Bölüm 3.5). Malezya Temyiz Mahkemesi tarafından 2014 yılında alınan bir karar, ilk olarak **karşı cinsin kıyafetlerini giyme (cross-dressing) yasağına ilişkin bir Eyalet yasasını anayasaya aykırı bularak itiraz etmiş**, ancak bu karar daha sonra 2015 yılında Federal Mahkeme tarafından usule ilişkin gerekçelerle iptal edilerek yeni davalar gerektirmiştir. Hindistan Yüksek Mahkemesi çığır açıcı kararında, **ifade özgürlüğü hakkının kişinin kendi belirlediği cinsiyeti ifade etme hakkını içerdiğine** ve "kendini tanımlayan cinsiyetin herhangi bir biçimde kıyafet, söz, eylem veya davranış yoluyla ifade edilebileceğine" hükmetmiştir. (ayrıca bkz. Bölüm 4.9).

Tayland'da bir mahkeme, sözde "cinsel sapma"yı ifade eden kıyafetlerin giyilmesini kısıtlayacak bir eyalet düzenlemesinin yürürlüğe girmesini engelleyen bir **yasaklama emri çıkarmıştır**. Yasaklama emri, bu tür kısıtlamaların **yasadışı** olması ve trans kişilere karşı ayrımcılık yaparak halka açık

⁷⁰ Uluslararası insan hakları standartları ve LGBT ve interseks kişilere karşı ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve örgütlenme ile ilgili Birleşmiş Milletler tavsiyeleri hakkında daha fazla bilgi için lütfen bakınız: İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerine dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin Raporu, A/HRC/ 29/23, 2015; ve OHCHR, Özgür ve Eşit Doğmak: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği (New York: Birleşmiş Milletler, 2012), kısım 5.

etkinliklere katılma yeteneklerini sınırlaması temelinde verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde mahkemeler, lezbiyen bir gencin okuldaki bir sosyal etkinlikte smokin giyme hakkını desteklemek için **ifade özgürlüğünün anayasal korunmasına** başvurmuştur.

Mahkemeler, insan hakları ve cinsel yönelimden bahsetmeyle ilgili davalarda da ifade özgürlüğü hakkını onaylamıştır. Zambiya'da mahkemeler, bir televizyon programında LGBT kişilerin insan haklarını savunmak amacıyla konuşan ve daha sonra "ahlaksız amaçlarla halka açık bir yerde bulunmak" suçuyla suçlanan bir insan hakları savunucusuna yönelik **tüm suçlamaları düşürmüştür**.

Bazı Devletler ayrıca **ayrımcı yasaları yürürlükten kaldırmış** ve sözde "propaganda karşıtı" yasalar da dahil olmak üzere, **ifade özgürlüğü hakkına ayrımcı kısıtlamalar getirmeye çalışan yasa tasarılarını reddetmiştir**. Bu tür yasaların, diğerlerinin yanı sıra Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu⁷¹ ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi⁷² tarafından uluslararası insan hakları standartlarını ihlal ettiği tespit edilmiştir.

Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu, "kamuya açık bilgilerin dağıtımını yasaklayan ve/veya evlilikle ilgili olanlar dışındaki diğer ilişkilerin yayılmasını amaçlayan eylemlerde bulunmayı yasaklayan" idari suçlar kanununda ilk başta ayrımcı bir değişiklik kabul ettikten sonra, "veya Aile, Anayasa ve Aile Yasası uyarınca", aynı yıl müteakip bir değişiklik ile bu daha sonraki atfları yürürlükten kaldırmıştır. Ermenistan, Macaristan ve Ukrayna Parlamentoları, LGBT kişilerin ifade özgürlüğünü ve diğer haklarını benzer şekillerde ihlal edebilecek ayrımcı yasama önerilerini başlangıçta değerlendirmiş, ancak nihayetinde **reddetmiştir**.⁷³

Bu konuda olumlu bazı gelişmeler olsa da, trans kişilerin görünüşleri ve kıyafetleri temelinde cinsiyet ifadesini suç sayan veya başka şekilde kısıtlayan ayrımcı yasa ve düzenlemelerin kaldırılmasında sınırlı ilerleme kaydedilmiş olması endişe vericidir. Ayrıca, bazı ülkeler, sözde "anti-propaganda" yasaları da dahil olmak üzere cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ifade özgürlüğüne yönelik ayrımcı kısıtlamaları benimsemiş ve uygulamaya devam ederken, diğer ülkelerde benzer etkileri olan kanunların kabulü için tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu yasal engellere ek olarak, yetkililer cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde keyfi ve ayrımcı bir şekilde uygulanan düzenlemeler, doğrudan sansür veya fiili kısıtlamalar yoluyla ifade özgürlüğü hakkını düzenli ve keyfi olarak kısıtlamaktadır.

⁷¹ Görüş 707/2012, Venedik Komisyonu, Avrupa Konseyi, Bazı Avrupa Konseyi Üye Devletlerinin son mevzuatları ışığında sözde "eşcinsellik propagandasının" yasaklanması konusundaki görüş, CDL-AD(2013)022, 18 Haziran 2013. Şuradan erişilebilir: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2013\)022-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2013)022-e)

⁷² Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, Tebliğ No. 1932/2010, Irina Fedotova v. Rusya Federasyonu, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, CCPR/C/106/D/1932/2010, 31 Ekim 2012. Şuradan erişilebilir: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR/C/106/D/1932/2010

⁷³ ILGA: Carroll, A., Devlet Destekli Homofobi 2016: Cinsel yönelim yasalarına ilişkin bir dünya araştırması: suç olarak görme, koruma ve tanıma (Cebevre; ILGA, Mayıs 2016). s. 9, 18-19. Şuradan erişilebilir: http://ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_ENG_WEB_150516.pdf

5.4 BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ, ONUR YÜRÜYÜŞÜ VE İLGİLİ ETKİNLİKLER

LGBT ve interseks kişilerin ve diğerlerinin haklarının korunmasını savunmak için gerçekleştirdikleri de dahil olmak üzere barışçıl yürüyüşler ve halka açık toplanmalar, topluluk üyelerinin kendilerini özgürce ifade etme ve barışçıl bir şekilde toplanma temel haklarını kullanmaları için önemli bir fırsat sunmaktadır. Devletin bu hakları koruma ve yürüyüşler, etkinlikler ve kültürel gösteriler de dahil olmak üzere tüm barışçıl toplantıların yetkili makamların veya Devlet dışı aktörlerin müdahalesinden bağımsız olarak yapılmasına izin verilmesini sağlama görevi vardır.

Litvanya'daki bir mahkeme, **azınlıkların barışçıl bir şekilde toplanma hakkının korunmasının** önemini vurgularken belediyenin **asılsız argümanlarını reddederek**, böyle bir olayla **ilgili kısıtlamaları kaldırmak** için müdahale etmiştir. Bazı durumlarda, üçüncü şahıslar tarafından tehdit edildiğinde barışçıl toplanma hakkının kullanılmasını korumak için Devletin **önleyici tedbirler** alması gerekmektedir. Sırbistan'da, bu tür etkinliklere kamu güvenliği endişeleri temelinde birkaç yıl izin verilmekten sonra, 2014 ve 2015'te **izin verilmiş** ve polis **katılımcıları saldırılardan korumak** için önlemler almıştır. Barışçıl toplanma haklarını kullanan LGBT ve interseks kişilere **yönelik saldırıların cezasız kalmasıyla mücadele etmek** de önemlidir. Ukrayna'da polis, bir eşitlik yürüyüşüne taş ve sis bombası atmak suretiyle **saldıran kişileri tutuklamıştır**.

Kamu görevlilerinin LGBT ve interseks kişilerin haklarının korunmasına yönelik yürüyüş ve mitinglere **katılımı**, bu hakkın ayırım gözetilmeksizin herkes için geçerli olmasının önemi konusunda farkındalığın artırılması ve kamuoyunun olumlu yönde değişmesi yönünde önemli bir adımdır. Moldova Cumhuriyeti'nde ve Hırvatistan'da kamu görevlileri, şiddetli saldırılar sonucunda, polis koruması gerektiren Onur Yürüyüşü'ne katılmışlardır. Türkiye'de Beşiktaş Belediye Başkanı, **Transları Anma Günü'nde halka açık bir konuşma yaparak**, trans kişilere yönelik cinayetlere ve nefret suçlarına son verilmesi çağrısında bulunmuş ve bu sorunla mücadelede yenilenen çabalara ve ortaklıklara ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Rusya Federasyonu'nda St. Petersburg İnsan Hakları Ombudsmanı, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa karşı farkındalığı artırmak için etkinliklere **katılmış** ve şiddetli homofobik saldırılarla karşılaştığında, **yargı yetkililerine müdahale ederek** şüphelilerin soruşturulması ve kovuşturulması için suç duyurusunda bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde New York Belediye Başkanı, LGBT gruplarının açık katılımı üzerindeki kısıtlamalar nedeniyle, özel olarak düzenlenen yıllık St. Patrick Günü Geçit Törenine birkaç yıl boyunca katılmayı reddetmiştir.

LGBT kişiler tarafından barışçıl toplanma hakkının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi konusunda birçok ülkede ilerleme kaydedilmiştir. Aynı zamanda, bazı ülkelerde LGBT kişilerin onur yürüyüşlerinin yanı sıra sanatsal ve kültürel etkinlikler, çalıştaylar ve diğer barışçıl toplantılar yasaklanmaya devam etmekte ve kamu makamlarının ayrımcı ve keyfi kısıtlamalarına maruz kalmaktadır. Tehdit ve şiddet içeren saldırılar karşısında, kolluk kuvvetlerinin olayları ve katılımcıları saldırılardan korumak ve bu tür saldırıların faileri olduğu iddia edilen kişileri tutuklamak ve kovuşturmak için uygun tedbirleri almadığına dair ihbarlar devam etmektedir.

DEVLETLER LGBT VE İTERSEKS BİREYLERİN İFADE, ÖRGÜTLENME VE BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜKLERİNİ SAVUNMALIDIR:

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARINI KORUMAYA ALMALI

ONUR YÜRÜYÜŞLERİ VE DİĞER BARIŞÇIL TOPLANTILARDAKİ KISITLAMALARI KALDIRMALI VE KATILIMCILARI ŞİDDETLİ SALDIRILARDA KORUMALI

"ANTI-PROPAGANDA" YASALARINI VE "CROSS-DRESSING" KARŞITI YASALARI KALDIRMALI

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TESCİL VE ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN KISITLAMALARI KALDIRMALI

5.5 KURULUŞ VE DERNEKLERİN TESCİLİ

Örgütlenme özgürlüğü, örgüt kurma ve örgütlere katılma hakkını kapsar. Bu hakkın kullanılması yalnızca uluslararası insan hakları hukukunun izin verdiği sınırlı kısıtlamalara tabi olabilir ve bu tür kısıtlamalar yasaklanmış ayrımcılık temellerine dayandırılmaz. Devlet yetkilileri LGBT kişilerin haklarını savunan örgütlerin işleyişini bir şekilde kısıtlamaya çalıştığında veya devlet yetkilileri bu örgütlere kayıt yaptırılmasını reddettiğinde, yargı bu hakkın korunmasında kritik bir rol oynar.

Botswana'da Temiz Mahkemesi, ülkede rızaya dayalı hemcins davranış suç sayılmasına rağmen lezbiyen, gay ve biseksüel kişilerin haklarını savunan bir sivil toplum kuruluşunun **tescilinin reddedilmesini anayasaya aykırı ilan eden** bir Yüksek Mahkeme kararını onamıştır. Mahkeme, yasadaki değişiklikleri barışçıl bir şekilde tatbik etmek için bir dernek kurmanın **temel hakları koruyan bir uygulama** olduğunu vurgulamıştır. Kenya Yüksek Mahkemesi, "kişileri toplumsal cinsiyet veya cinsiyet temelinde ayrımcılığa uğratmanın ve örgütlenme özgürlüğünü reddetmenin açıkça anayasaya aykırı olduğunu" gözlemleyerek, **Devlete transseksüel bir örgütü tescil etmesi için emir vermiştir.** Aynı bir davada, Kenya Yüksek Mahkemesi ayrıca Kenya'daki gay ve lezbiyen kişilerin **dernek kurma hakkını onaylamış** ve Sivil Toplum Kuruluşları Koordinasyon Kurulu'nun böyle bir derneği tescil etmeyi reddetmesini anayasaya aykırı olarak **iptal etmiştir.**

Mahkemeler, derneklerin işleyişine **keyfi olarak müdahale etme girişimlerini** de durdurmuştur. Örneğin, Türkiye'deki mahkemeler lezbiyen, gay ve biseksüellerin haklarını korumaya çalışan **örgütleri kapatma girişimlerini reddetmiştir.** Zimbabwe'de Yüksek Mahkeme, polis tarafından Zimbabwe Gay ve Lezbiyen örgütünün **ofislerinden el konulan malların**, el koymanın mahremiyet hakkının anayasal korumalarını ihlal ettiği gerekçesiyle **iade edilmesini emretmiştir.** Başka bir mahkeme de, bu örgütün başkanına yönelik, kayıt dışı örgüt yönetmekle ilgili **suçlamaları asılsız bularak reddetmiştir.** Filipinler Yüksek Mahkemesi, **seçim komisyonunun bir LGBT örgütünü siyasi parti olarak tescil etmeyi reddetmesini**, iddia edilen kamu ahlak kurallarını ve dini düşünceleri reddederek, ifade ve örgütlenme özgürlüğü ve yasaların eşit korunması haklarını destekleyerek **iptal etmiştir.**

Devletler, bazı durumlarda kültürel ve geleneksel mülahazalar temelinde başlangıçta reddedildikten sonra bir LGBT örgütünün tescil olmasına izin verildiği Moğolistan'da olduğu gibi LGBT örgütlerini tescil etmeye yönelik başlangıçtaki retleri **gözden geçirmiş ve tersine çevirmiştir**.

Yukarıdakiler olumlu örnekler olmakla birlikte, LGBT kişilerin haklarının korunması için çalışan kuruluşların yasal kayıtlarının reddedildiği, bu tür kuruluşların üyelerinin tacize uğradığı, yetkililer tarafından saldırı ve tutuklamaların yapıldığı, insan haklarına yönelik saldırılar olduğu sayısız örnek bulunmaktadır ve savunucular ve bu konularda çalışan örgütler soruşturulmamakta ve fail olduğu iddia edilen kişiler yetkililer tarafından kovuşturulmamaktadır. Ayrıca, LGBT örgütleri ve insan hakları savunucuları, birçok ülkede gözlemlenen ve insan hakları konularında çalışan sivil toplum örgütlerinin tescil ve faaliyetlerine ilişkin geniş kapsamlı kısıtlamalar ile sivil toplum alanının daralmasından özellikle etkilenmektedir.

5.6 VAKA ÇALIŞMALARI

BOTSVANA -LEGABIBO DAVASI

Botsvana'daki Yüksek Mahkeme ve Temyiz Mahkemesi, sivil toplum örgütü Botsvana Lezbiyen, Gey ve Biseksüellerinin (LEGABIBO) tescilinin reddedilmesini anayasaya aykırı bulmuştur. Mahkemeler, "kendi cinsine ilgi duymanın suç olmadığını", eşcinselliğin başlı başına bir suç olmadığını ve "eşcinselliği suç olmaktan çıkaracak yasal reformların savunulmasının yasal olduğunu" vurgulamıştır. Temyiz Mahkemesi, LEGABIBO'nun tescil edilmesine izin vermeyi reddetmenin yasadışı olduğunu ve Botsvana Anayasası tarafından korunan, lezbiyen, gey ve biseksüel kişilerin toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını ihlal ettiğini tespit etmiştir.

Bu kararda mahkemeler, muhtemelen ceza kanununun bazı bölümlerinde suç olarak kabul edilen rızaya dayalı huncins ilişkilere girmek ile LGBT kişilerin haklarını korumak ve Anayasa'nın ilgili kısımlarında korunan yasal değişiklikleri savunmak arasında bir ayrım yapmıştır.

FİLİPİNLER - ANG LADLAD DAVASI

Ang Ladlad, 2003 yılında LGBT topluluğunun üyeleri için eşit hakları teşvik etmek amacıyla kurulmuş bir Filipin LGBT siyasi örgütüdür. Filipinler'deki seçim sistemi, özel gruplar için Kongre'de bir takım makamlar ayırsa da, Seçim Komisyonu (COMELEC) örgütün akreditasyon başvurusunu iki kez reddetmiştir. İlk ret, iddia edilen bölgesel üyelik eksikliği nedeniyle 2007'de gerçekleşmiştir. Ang Ladlad'ın tescili, grubun LGBT tanımının "dilekçe sahibinin dini inançları rencide eden ahlaksızlığa müsamaha gösterdiğini açıkça ortaya koyduğu" iddiasıyla 2009 yılında tekrar reddedilmiştir.

Ang Ladlad, COMELEC'in iddialarını reddederek 2010 yılında Yüksek Mahkeme'ye şikayette bulunmuştur. Örgütlenme, ifade ve halkın katılımı hakları arasındaki bağlantıya değinen Yüksek Mahkeme, Ang Ladlad lehine karar vermiş ve ahlaki olarak onaylamamanın tek başına bir grubun siyasi ilişkilere katılma hakkını reddetmek için yeterli olmadığını ve "Ang Ladlad'ın tescilinin tamamen ahlaki gerekçelerle reddedilmesinin herhangi bir önemli kamu çıkarını ilerletmek için bir araç değil, eşcinsellerden hoşlanmama ve onaylamama beyanı anlamına geldiğini" belirtmiştir. Mahkeme, ret kararının, kanunun eşit korunmasına ilişkin anayasal güvenceleri, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü ihlal ettiğini tespit etmiştir.

ORTAK KONULAR VE UYGULAMALAR

Önceki beş bölüm, belirli asli haklara ilişkin Devlet uygulamalarını, boşlukları ve zorlukları araştırmıştır. LGBT ve interseks kişilere yönelik çeşitli insan hakları ihlalleri bu bölümlerde tanımlanan belirli tematik alanları aşmaktadır. Ayrıca, LGBT ve interseks kişilere karşı geniş insan hakları ihlallerini ele almak için Devlet kurumları ve ulusal insan hakları kurumları tarafından cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması ve LGBT ve interseks kişilere karşı işlenen çeşitli insan hakları ihlallerini kapsayan uygulamaların belirlenmesi, izlenmesi ve kaydedilmesi gibi belirli sistematik eylemler alınması gerekmektedir. Bu bölüm, bu ortak konuların ve uygulamaların bazılarını incelemektedir.⁷⁴

6.1 İSTİSMAR EDİCİ GEREKLİLİKLER OLMADAN CİNSİYET KİMLİĞİNİN YASAL OLARAK TANINMASI

Trans kişilerin cinsiyet kimliğinin insan hakları normları temelinde ve taciz edici ön koşullar olmaksızın yasal olarak tanınması, trans kişilerin şiddet, işkence, kötü muamele ve ayrımcılığa karşı korunma, sağlık, eğitim, istihdam, barınma ve sosyal güvenliğe erişim ve ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi tüm insan haklarının korunması için kritik öneme sahiptir.

Arjantin, tüm kişilerin **cinsiyet kimliklerinin tanınması ve kimliklerine saygı gösterilmesi hakkını koruyan öncü bir yasayı** kabul etmiştir. Kanun, **tıbbi teşhis, tıbbi tedavi, kısırlaştırma ve boşanma gibi herhangi bir istismar şartı olmaksızın**, Nüfus Müdürlüğü aracılığıyla resmi belgelerde isim ve cinsiyet hanelerinin değiştirilmesi için **basit bir idari süreç tesis etmektedir**. Ayrıca, ilgili güvencelerle bu **hakki çocuklar için de garanti etmektedir**. Kanun ayrıca, kamu sağlığı sistemi aracılığıyla, özgür ve bilgilendirilmiş rızaya dayalı olarak hormon tedavisine ve ameliyata erişimi garanti etmektedir (ayrıca bkz. Bölüm 6.13).

Malta ayrıca, basit bir idari sürece dayanan ve istismar edici gereklilikler olmaksızın cinsiyetin yasal olarak tanınmasına ilişkin bir yasayı kabul etmiştir. Kanun ayrıca, reşit olmayanların yasal vasileri aracılığıyla bir hukuk mahkemesi aracılığıyla sürece erişmesine izin vermektedir.

Danimarka, İrlanda ve Norveç, cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması hakkını garanti eden benzer yasalar kabul etmiştir (yaşa dayalı kısıtlamalarla da olsa). İrlanda'da, kamu tarafından finanse edilen bir üniversite, **genç transların insan haklarını etkileyen yasal, sosyal ve politik konuları tartışmaları için bir forum düzenlemek üzere** trans örgütleri ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklık kurmuştur.

⁷⁴ Uluslararası insan hakları standartları ve LGBT ve interseks kişilere karşı ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve örgütlenme ile ilgili Birleşmiş Milletler tavsiyeleri hakkında daha fazla bilgi için lütfen bakınız: İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerine dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin Raporu, A/HRC/ 29/23, 2015; ve OHCHR, Özgür ve Eşit Doğmak: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği (New York: Birleşmiş Milletler, 2012).

TRANS BİREYLER CİNSİYET KİMLİKLERİNİN YASAL OLARAK TANINMASI HAKKINA ERİŞEBİLMELİDİR

BU SÜREÇ:

- ▶ BİREYİN KENDİ KENDİNİ TANIMLAMASINA DAYALI OLMALI
- ▶ İKİLİ OLMAYAN (NON-BINARY) KİMLİKLERİN YASAL OLARAK TANINMASINA İZİN VERMELİ
- ▶ BASİT BİR İDARİ İŞLEM GEREKTİRMELİ
- ▶ REŞİT OLMAYANLARIN CİNSİYET KİMLİKLERİNİN YASAL OLARAK TANINMASINA ERİŞİM SAĞLAMALI
- ▶ BAŞVURU SAHİPLERİNDEN SAĞLIK RAPORU, AMELİYAT, KISIRLAŞTIRMA VEYA BOŞANMA GİBİ GEREKLİLİKLER İSTENMEMELİDİR.

Hükümetler mevzuatın kabul edilmesini beklerken cinsiyetin yasal olarak tanınması konusunda belirli ara adımlar atabilmektedir. Kolombiya'da Hükümet, insanların basit bir yeminli beyan ile Nüfus Müdürlüğü'ndeki cinsiyet hanesini değiştirmelerine izin veren bir **kararname yayınlamıştır**. **Yerel yönetimler ve diğer alt ulusal kuruluşlar**, ulusal düzeyde ilerlemenin olmadığı durumlarda da adımlar atabilmektedir. Meksika'da, Mexico City Federal Bölgesi hükümeti de basit bir idari beyan cinsiyetin yasal olarak tanınması hakkında bir kararname kabul etmiştir.

Mahkemeler, cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması hakkının korunmasında kritik bir rol oynayabilmektedir. Hindistan Yüksek Mahkemesi, **cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasının reddedilmesinin, hukukun ve insan onurunun eşit korunmasına ilişkin anayasal güvenceleri ihlal ettiğine hükmeden** çığır açıcı bir karar vermiştir. (bkz. Bölüm 4.9).

Trans kişilerin umumi tuvaletlere güvenle ve ayrımcılığa maruz kalmadan erişimi cinsiyet kimliklerinin tanınmasıyla ilgili önemli bir unsurdur, çünkü trans kişilerin dışlanma, erişime engel olma, sözlü taciz, fiziksel taciz ve hatta tuvaletleri kullanırken tutuklanma ile karşı karşıya kaldığına dair kanıtlar bulunmaktadır.⁷⁵ Amerika Birleşik Devletleri Eğitim ve Adalet Bakanlıkları, resmi

⁷⁵ Güvenli içme suyu ve sıhhi koşullara erişim hakkına ilişkin Özel Raportörünün raporu (A/HRC/21/42), 2 Temmuz 2012.

kayıtlardaki cinsiyete bakılmaksızın, **trans öğrencilerin tuvaletlere cinsiyet kimliklerine uygun olarak erişmelerini sağlamak için okullara rehberlik hizmeti vermiştir.**

Bu önemli gelişmelere rağmen, ülkelerin büyük çoğunluğunda ya trans kişiler için cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasına erişimi yoktur ya da bu hakka erişmeleri için zorunlu veya zorla kısırlaştırma, tedavi, ameliyat, tıbbi teşhis ve boşanma gibi insan hakları standartlarını ihlal eden suistimal edici gereklilikler bulunmaktadır. Çocukların bu tür bir yasal tanınmaya erişimi ise, uluslararası insan hakları standartlarına uymayabilecek keyfi yaş kısıtlamaları veya diğer orantısız kısıtlamalar nedeniyle reddedilebilmektedir.

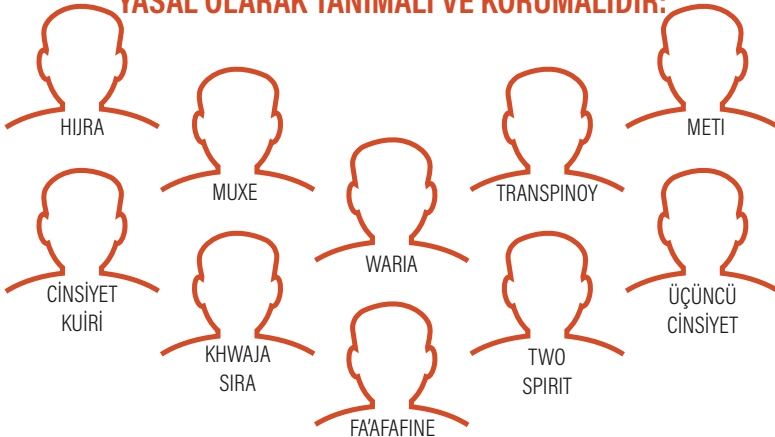
Ayrıca, bu tür yasalar önemli olmakla birlikte, cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınma hakkının kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın, cinsiyet kimliklerine saygı hakkı da dahil olmak üzere transların haklarına saygı gösterilmelidir. Bu, yasal tanınmanın ağır gerekliliklerin olduğu, reşit olmayanlar gibi belirli kişilerin hariç tutulduğu veya gözaltındaki kişiler gibi erişimin zor olduğu durumlarda özellikle önemlidir.

6.2 NON-BINARY KİŞİLERİN HAKLARININ TANINMASI VE KORUNMASI

Devletlerin, "erkek" veya "kadın" olmayan cinsiyet kimlikleri gibi ikilik üzerinden işlemeyen cinsiyet kimliklerine sahip olanlar da dahil olmak üzere, tüm kişilerin insan haklarını cinsiyet kimliklerine bakılmaksızın koruma, saygı gösterme ve yerine getirme görevi bulunmaktadır. Dünya çapında önemli sayıda insan kendini hijra, üçüncü cinsiyet, khwaja sira, two-spirit, fa'afafine, cinsiyet kuirî, transpinoy, muxe, waria ve meti gibi non-binarycinsiyet kimlikleriyle tanımlamaktadır.

Mahkemeler, non-binary kişilerin haklarının tanınmasında ve korunmasında kilit bir rol oynamıştır. Hindistan Yüksek Mahkemesi, trans kişilerin haklarına ilişkin önemli kararında, hijra ve hadımlar da dahil olmak üzere non-binary cinsiyet kimliklerini **açıkça tanımıştır** (bkz. Bölüm 4.9).

DEVLETLER, NON-BINARY CİNSİYET KİMLİKLERİNE SAHİP OLANLARIN HAKLARINI YASAL OLARAK TANIMALI VE KORUMALIDIR:

Nepal'de Yüksek Mahkeme 2007'de Hükümetin, **kişilerin kendilerini tanımlamalarına dayalı olarak üçüncü cinsiyet kategorilerini tanıması gerektiğine** karar vermiştir. O zamandan beri Hükümet 2011 **nüfus sayımına, vatandaşlık belgelerine ve pasaportlarına** üçüncü bir cinsiyet seçeneği eklemiştir. **Nepal Ulusal İnsan Hakları Komisyonu** da benzer şekilde, non-binary cinsiyet kimliklerini tanımak üzere şikayet formlarını değiştirmiştir.

Pakistan'da Yüksek Mahkeme yetkililere, **hadımların cinsiyet kimliklerini kayıt formlarında tanımları**, onları **polis tacizinden korumak** için adımlar atmaları, **eğitim ve istihdama erişimlerini sağlamaları, miras haklarını korumaları** ve seçmen oy listelerine girmelerini sağlamaları yönünde emirler vermiştir.

Hükümetler ayrıca üçüncü cinsiyet kişilerin haklarını tanımak ve korumak için adımlar atabilmektedir. 2013 yılında Bangladeş Hükümeti Kabinesi, hijraların cinsiyet kimliğini resmi olarak tanıma ve eğitim ve diğer haklara erişimlerini sağlama **kararı yayınlamıştır**. Yeni Zelanda'da Hükümet kişilerin **basit bir yasal beyanı** imzalayarak pasaportlardaki cinsiyet işareti üzerinde "X" işareti talep etmelerine izin vermektedir. Danimarka'da da insanlar ayrıca pasaportlarda "X" işareti alma olanağına sahiptir.

İkili olmayan cinsiyet kimliklerine sahip kişilerin kimlikleri ve hakları birkaç Devlette tanınmaya ve korunmaya başlarken, ülkelerin çoğunda non-binary kimliklere sahip kişilerin böyle bir olanağı yoktur ve cinsiyet kimliklerinin yasal olarak tanınma hakları reddedilmektedir. Birçok Devlet, trans kadın ve erkeklerin cinsiyet kimliğini yasal olarak tanımakta, ancak non-binary yasal olarak tanımamaktadır. İkili olmayan cinsel kimlikleri tanımak için ilk adımları atan Devletlerde bile, bunu destekleyecek politikaların benimsenmesinde eksiklikler mevcuttur ve ilgili mahkeme ve Hükümet kararlarının uygulanması ya yavaş kalmış ya da yalnızca kısmen gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, non-binary kişilerin çoğunluğu cinsiyet kimliklerinin tanınmasına etkin erişime sahip değildir ve yaygın ayrımcılık ve tacizle karşı karşıya kalmaya devam etmektedir.

6.3 ÇOKLU VE KESİŞEN AYRIMCILIK BİÇİMLERİNE MARUZ KALAN LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKS BİREYLERİN DURUMLARININ ELE ALINMASI

Yasalar ve politikalar genellikle LGBT ve interseks kişileri benzeşik bir grup olarak ele almakta ve trans erkekler, trans kadınlar, interseksler, biseksüeller, non-binary kişiler (bkz. Bölüm 6.2) ve lezbiyenler gibi belirli zorluklarla karşı karşıya kalan alt toplulukların durumunu ele almamaktadır .

Bu yayın için incelenen yasa ve politikaların neredeyse hiçbiri bu toplulukların özel durumunu ele almamıştır.

Çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalan azınlık toplulukları, inanç toplulukları, engelliler, göçmenler, mülteciler, yoksulluk içinde yaşayanlar ve seks işçileri ve . kadın trans seks işçileri de dahil olmak üzere LGBT ve interseks kişilere karşı özellikle yüksek düzeyde insan hakları ihlalleri belgelenmiştir. Şiddet ve ayrımcılığı ele almaya yönelik genel politikalar bu topluluklara ulaşmayabilmektedir.

LGBT VE INTERSEKS BİREYLER SIKLIKLARLA ÇOKLU VE KESİŞEN AYRIMCILIK BİÇİMLERİNE MARUZ KALMAKTADIR

Bu nedenle, şiddet ve ayrımcılığı ele almayı amaçlayan Devlet politikaları ve uygulamalarının LGBT ve interseks nüfusun çeşitliliğini, çoktüreliliğini ve önemli sayıda LGBT ve interseks kişiyi etkileyen **çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimlerini dikkate alması** kritik önem taşımaktadır. Anketlerin veya verilerin belirli grupların özellikle ötekileştireceğini ve/veya mevcut politikalarla ulaşılamayacağını gösterdiği durumlarda, en ötekileştirilmiş LGBT ve interseks kişilerin bile ihmal edilmemesini sağlamak için **hedefeye yönelik destek programları ve politikalar** gereklidir.

Güney Afrika'da, Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Toplulukları İçin Ulusal Müdahale Stratejisi, özellikle "düzeltici tecavüzün" hedefi olan **siyahi lezbiyen kadınların durumunu ele almakta** ve **işçi sınıfının ve kasabalarda yaşayan yoksul siyahi LGBT ve interseks kişilerin** daha yüksek düzeyde şiddet içeren homofobik ve transfobik suçlara maruz kaldıklarını ve bu ihlaller için adalete ve tazminata erişimlerinin sınırlı olduğunu gösteren **verilere dayanmaktadır**.

İskoçya'da (Birleşik Krallık) hükümetin Eşitlik Birimi, **biseksüel kişilerin özel durumları ve kamu hizmetlerine erişimleri hakkında bir proje ve araştırmayı finanse ederken**, Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu, **azınlıkta kalan etnik kökenli LGBT kişilerin durumuna ilişkin araştırmaları** finanse etmekteydi. Ayrıca Eşitlik Ağı, **engelli LGBT kişilerin durumu ve hizmetlere erişimleri hakkında** bir araştırma raporu yayınlamıştır ve **kesişen kimliklere sahip kişilerin dahil edilmesine ilişkin** özel bir kaynak sayfasına sahiptir. Hükümet yetkilileri ve üst düzey politikacılar, azınlık ve kesişen kimliklere sahip LGBT kişilerin farkındalığını ve görünürlüğü artırarak, kendini LGBT olarak tanımlayan siyah insanların haklarını ve esenliğini savunmayı ve görünürlüğü artırmayı amaçlayan UK Black Pride gibi etkinliklere **kamuoyu desteği beyanları da yayınlamışlardır**.

Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, trans kişilerin ve özellikle de **beyaz olmayan trans kadınların** HIV önleme hizmetlerine erişimini ve HIV ile yaşayan insanların sağlık hizmetlerine **erişimini engelleyen kısıtlamaları ele almak için özel politikalar** benimsemiştir.

LGBT ve interseks kişilerin benzeşik bir topluluk olduğunu varsayan politikalar ve LGBT ve interseks kişilerin haklarına ilişkin diğer ayrımcılık temelleriyle mücadele etmek için tasarlanan ve uygulanan politikalar, en savunmasız ve ötekileştirilmiş LGBT ve interseks kişilerin insan haklarının gerçekleşmesinin önündeki birçok engelle mücadelede başarısız olmaktadır. Politikalar, özellikle insan haklarının ihlal edilme riski en yüksek olan kişiler için topluluğun çeşitliliğini ve çoktüreliliğini yansıtmalı, ele almalı ve ayrımcılık ve şiddetle mücadele ve insan haklarını korumaya yönelik diğer

politikalarla bütünleştirilmeli ve bağlantılı olmalıdır. Sivil toplum örgütleri bu gerçeği giderek daha fazla belgeler ve bu gerçekle mücadele ederken, bu toplulukların haklarını korumaya yönelik Devlet politikalarının yalnızca birkaç örneğinin tespit edilmiş olması önemli bir boşluğun altını çizmektedir.

6.4 ULUSAL İNSAN HAKLARI KURULUŞLARI VE DİĞER İLGİLİ ULUSAL ORGANLARIN ROLÜ

Ulusal insan hakları kuruluşları, 20 Aralık 1993 tarihinde Genel Kurul tarafından kabul edilen Paris İlkeleri doğrultusunda tüm kişilerin insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasında kritik bir rol oynamaktadır.⁷⁶ Bu, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde her türlü insan hakları ihlaliyle mücadeleyi içermektedir. Ulusal insan hakları kuruluşları farkındalığı artırmaya, şiddet olaylarını ve örneklerini belgelemeye ve araştırmaya, mağdurlar için çözüm sağlamaya ve ayrımcı yasaların yürürlükten kaldırılmasını ve insan hakları ihlalleriyle daha sistematik bir şekilde başa çıkmak için politika önlemlerinin benimsenmesine katkıda bulunabilmektedir.

Sierra Leone İnsan Hakları Komisyonu, 2010 ve 2011 raporlarında cinsel yönelimlerine dayalı olarak kişilerin maruz kaldığı **şiddet ve nefret söylemi biçimlerini belgelemiş** ve **Hükümete insanları bu tür saldırılara ve ayrımcılığa karşı koruma çağrısında** bulunmuştur. Moğolistan İnsan Hakları Komisyonu, 2013 raporunda **LGBT kişilerin durumlarına özel bir bölüm** ayırmıştır.

Kenya ve Uganda'daki ulusal insan hakları kuruluşları, yetkililerin ve diğer paydaşların kararlı direnişine rağmen, **rızaya dayalı huncins ilişkilerin suç olmaktan çıkarılması çağrısı da dahil olmak üzere LGBT kişilerin haklarını korumak için çeşitli tavsiyelerde** bulunmuştur. Uganda İnsan Hakları Komisyonu ayrıca, **önerilen mevzuat ile hem Anayasa hem de Devletin uluslararası insan hakları yükümlülükleri arasındaki çelişkileri vurgulayarak**, Eşcinsellik Karşıtı Yasa Tasarısı'nın kabul edilmesini de savunmuştur.

Asya-Pasifik Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları Forumu, LGBT ve interseks kişilerin hakları konusunda ulusal insan hakları kuruluşlarına rehberlik sağlayan bir kılavuz yayınlamış ve **eğitim ve bilinçlendirme, izleme, şikayetleri ele alma, mahkeme davalarına müdahale etme ve davaları izleme, savunma ve soruşturmaları yürütme** gibi bölgedeki ulusal insan hakları kuruluşlarının çeşitli eylem örneklerinin altını çizmiştir.⁷⁷

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin Evrensel Periyodik İncelemesinde ulusal insan hakları kuruluşları yargılamalarda özel bir rol oynamaktadır. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde insan hakları ihlallerinin örüntülerini vurgulamakta ve ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır. Bangladeş İnsan Hakları Komisyonu, **Evrensel Periyodik İncelemesine**, yetkilileri cinsel azınlıkları, trans ve interseks kişileri ayrımcılıktan korumak için harekete geçmeye çağırarak **bir rapor sunmuştur**.

⁷⁶ Genel Kurul Kararı 48/134, ek.

⁷⁷ Chris Sidoti, Promoting and Protecting Human Rights in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics: A Manual for National Human Rights Institutions (Cinsel Yönelim, Cinsiyet Kimliği ve Cinsiyet Özelliklerine İlişkin İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması: Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları İçin El Kitabı), (Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları ve UNDP, Haziran 2016).

Mevzuata ilişkin işlevleri yerine getirmenin yanı sıra bazı ulusal organlar, aksi takdirde uygulanması belirsiz olan eşitlik ve ayrımcılık yasağı hukukunun bazı yönleri hakkında rehberlik sağlamak için müdahale edebilmektedir. Örneğin Finlandiya Eşitlik Ombudsmanı, **trans ve interseks kişilerle ilgili olarak cinsiyet eşitliği mevzuatının uygulanmasına ilişkin bir kılavuz** yayınlamıştır.

Ulusal insan hakları kuruluşları da ayrımcı uygulamaları ele almak için adli muamelelerde bulunmaktadır. Örneğin, Filipinler İnsan Hakları Komisyonu, Ang Ladlad davasındaki yargılama usulüne **müşahit taraf brifingi yoluyla müdahalede bulunmuştur** ve mahkeme nihayetinde bir LGBT siyasi partisinin seçim için aday gösteremeyeceğine dair idari bir kararı iptal etmiştir (bkz. Bölüm 5.6). Kenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, interseks kişilerin insan haklarına ilişkin bir davayla ilgili olarak Yüksek Mahkeme'ye bir müşahit taraf brifingi sunmuştur. Birleşik Krallık'ta Kuzey İrlanda İnsan Hakları Komisyonu, hemcins çiftler de dahil olmak üzere evli olmayan çiftlerin evlat edinene ebeveyn olarak kabul edilmeleri yasağını kaldırmak için **adli inceleme işlemlerini** başarıyla gerçekleştirmiştir.

Ulusal insan hakları kuruluşları, farkındalığı artırmada ve ulusal yetkililerin LGBT ve interseks kişilerin haklarına saygı gösterme kapasitesini geliştirmede önemli bir rol oynayabilmektedir. Moğolistan İnsan Hakları Komisyonu, LGBT sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde **Yogyakarta İlkelerini ulusal dile çevirmiş, polis ve kolluk kuvvetlerine yönelik eğitimler vermiş ve Hükümeti Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının LGBT haklarına ilişkin tavsiyelerini uygulamaya çağırmıştır.**

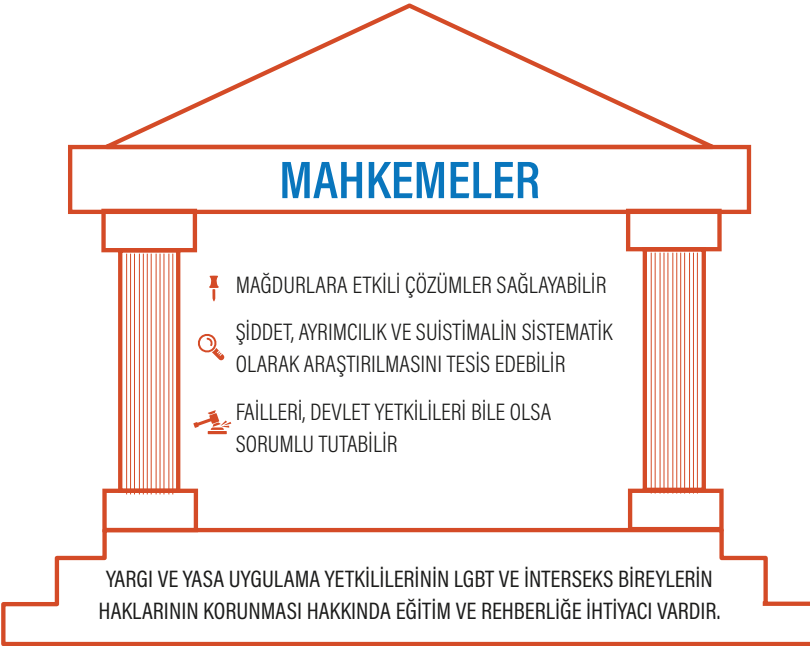
Ayrımcılıkla etkin bir şekilde mücadele etmek için Devlet ve diğer ilgili makamların ilgili bölümlere ayrılmış verileri toplaması ve incelemesi gerekmektedir. İrlanda Eşitlik Kurumu, Kuzey İrlanda Eşitlik Komisyonu, Malta İnsan Hakları Komisyonu ve bu tür diğer organlar bölümlere **ayrılmış verileri toplamış, ilgili araştırmaları üstlenmiş,** LGBT kişilere karşı ayrımcılık kalıplarını belgelemiş ve politika yapıcılara bu kalıpları ele almaları için tavsiyelerde bulunmuştur.

Ulusal insan hakları kuruluşları da LGBT ve interseks kişilerin durumlarına görünürlük kazandırmada önemli bir rol oynayabilmektedir. Yeni Zelanda İnsan Hakları Komisyonu, trans kişilerin karşılaştığı ayrımcılığa ilişkin bir **kamu soruşturması** ve interseks kişilerin karşılaştığı insan hakları sorunlarına ilişkin olarak **interseks kişileri, sağlık çalışanlarını, öğretim görevlilerini ve hükümet kuruluşlarını** bir araya getiren bir dizi yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir.

LGBT kişilere yönelik insan hakları ihlallerini ele almak için tüm bölgelerde insan hakları yetkilerine sahip ulusal insan hakları kuruluşları ve diğer ulusal kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar cesaret vericidir. Bununla birlikte, ulusal insan hakları kuruluşlarının interseks kişilerin insan hakları durumunu önemli ölçüde ele aldığı ve bir boşluğa işaret ettiği birkaç örnek bulunmaktadır. LGBT kişileri suçlu addetmek için ayrımcı yasaların kullanıldığı birçok ülkede, ulusal insan hakları kuruluşları bu tür yasaların aktif olarak gözden geçirilmesini talep etmek yerine sessiz kalmışlardır. Ayrıca cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadeye dayalı şiddet ve ayrımcılığı etkili bir şekilde belgelememiş ve yeterince ele almamışlardır.

6.5 YARGI SİSTEMİNİN ROLÜ

Yargının, LGBT ve interseks kişilerin haklarının korunmasında temel bir rolü vardır ve bu rol; ulusal ve uluslararası insan hakları hukukunda yer alan **temel insan hakları standartlarının yorumlanmasını ve desteklenmesini**; bu standartlarla çelişebilecek **ulusal mevzuatın gözden geçirilmesini**; **devlet yetkililerinin belirli eylemlerinin ve politikalarının yasal olup olmadığını gözden geçirmesini**; **adalete erişimin** ve insan hakları ihlalleri **mağdurlarına etkili çözümler** sağlanmasını ve bu tür ihlallerin iddia edilen **failleri için hesap verebilirlik mekanizmalarının oluşturulmasını** kapsamaktadır.

LGBT ve interseks kişilerin temel haklarını koruyan mahkemelere ilişkin birçok olumlu örnek bu raporun hemen hemen tüm bölümlerinde yer almaktadır. Bu örnekler ve ilgili oldukları konular şunlardır: nefret suçları ve nefrete teşvik (Bölüm 1.7); trans tutukluların haklarının korunması (Bölüm 2.3); interseks çocuklara yönelik ameliyatları kınamak ve engellemek; yasa dışı sözde “dönüşüm tedavisi” merkezlerinin kapatılması ve trans kişilerin zorla kısırlaştırılması ve zorla ameliyat edilmesinin kınanması (Bölüm 2.8); LGBT mültecilerin haklarının korunması (Bölüm 2.9); rızaya dayalı hencins ilişkileri ve karşı cins kıyafetlerini giymeyi suç sayan yasaların kaldırılması (Bölüm 3.2); cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliklerinin yargısal yorum yoluyla ayrımcılıkla mücadele mevzuatı kapsamında bütünleştirilmesi (Bölüm 4.2); hencins ilişkilerin yasal olarak tanınmasının zorunlu kınanması, hencins partnerlerin haklarının korunması ve hencins çiftlerin evlat edinmesine ilişkin kısıtlamaların kaldırılması (Bölüm 4.8); LGBT kişilerin yargısal olarak basmakalıplaştırılmasının kınanması (Bölüm 4.8); trans kişilerin cinsiyet kimliklerinin yasal olarak

tanınması haklarının desteklenmesi (Bölüm 4.9 ve 6.1); LGBT kişilerin ifade özgürlüğü hakkının desteklenmesi (Bölüm 5.3); Onur yürüyüşleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması da dahil olmak üzere LGBT kişilerin barışçıl toplanma özgürlüğü hakkının korunması (Bölüm 5.4); LGBT kişilerin örgütlenme özgürlüğü ve katılımı, derneklerinin tescil ve işletme haklarının ve hakların keyfi müdahalelerden korunması (Bölüm 5.5 ve 5.6) ve non-binary kişilerin haklarının korunması (Bölüm 6.2). Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini içeren davaların karara bağlanmasında ve zararlı kalıpyargı ve yanlış anlaşılmalara mücadele edilmesi konularında yargıçlara tavsiyelerde bulunmak için Meksika Yüksek Mahkemesi tarafından da önemli bir kılavuz hazırlanmıştır (Bölüm 6.13).

Bununla birlikte cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve interseks statüsüne dayalı insan hakları ihlallerini ele alan ve bunları gideren birçok önemli yargı kararına rağmen, birçok LGBT ve interseks kişi mahkemelere erişimde ve bu tür ihlallere çare bulmada hala büyük engellerle karşılaşmaktadır. Ayrıca, mahkemelerin ilgili davalara ilişkin kararları arasında uluslararası insan hakları normlarını dikkate almayan birçok örnek de bulunmaktadır.

6.6 PARLAMENTOLARIN ROLÜ

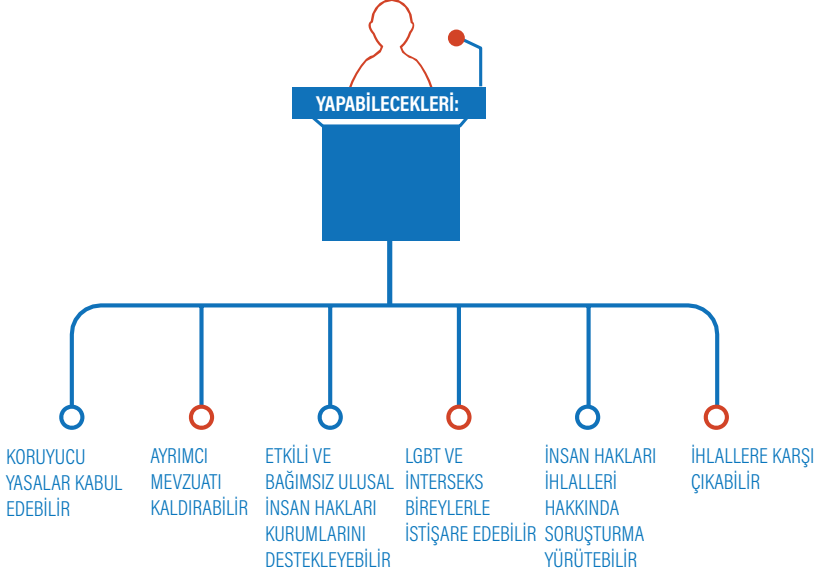
Parlamento üyeleri LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadelede önemli bir role sahiptir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Küresel Hareket İçin Parlamentolar, özel tavsiyeler içeren bir el kitabı yayınlamıştır. Bu yayın, parlamento üyeleri tarafından insan haklarını geliştirmek ve LGBT ve interseks kişilerin topluma katılımını artırmak için kullanılabilir ve ilgili olumlu uygulamaların çok sayıda örneğini içermektedir.⁷⁸

Parlamentolar, rızaya dayalı hemcins ilişkileri suç sayan yasalar da dahil olmak üzere, **ayrımcı yasaların yürürlükten kaldırılmasında** etkili olmuştur. 1982'den beri bu tür yasaları reforme eden ülkelerin yüzde 70'inden fazlası bunu, insanları cinsiyet ifadesi temelinde suçlu sayan yasaların yürürlükten kaldırılmasında da rol oynayan parlamentolar aracılığıyla yapmıştır (bkz. Bölüm 3.2). (Parlamentolar ayrıca cinsel yönelim ve/veya cinsiyet kimliğiyle ilgili olarak ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüklerini kısıtlamayı amaçlayan "propaganda karşıtı" yasalar gibi **ayrımcı yasa tasarılarını reddetmede** kilit bir role sahiptir.) (Bölüm 5.3).

Parlamento üyeleri genellikle **koruyucu yasaların kabul edilmesini** teşvik etmede öncü bir rol oynamaktadırlar. Fiji'deki ayrımcılığa karşı anayasal koruma (bkz. Bölüm 4.2), Malta'daki interseks çocukların fiziksel bütünlüğünün ve cinsiyet özelliklerinin korunması (Bölüm 2.10), Arjantin'de tüm kişilerin cinsiyet kimliklerinin tanınma haklarının korunması (Bölüm 6.13) ve dünyadaki birçok ülkede hemcins ilişkilerin tanınması (Bölüm 4.8), parlamentolar tarafından önerilen, tartışılan ve kabul edilen birçok koruyucu yasa örneği arasındadır.

⁷⁸ UNDP ve Küresel Hareket İçin Parlamentolar, İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve LGBTİ Kişilerin Dahil Edilmesi: Parlamentolar İçin Bir El Kitabı, 2016

PARLAMENTERLER KRİTİK BİR ROLDEDİR

Parlamentoların ayrıca **LGBT ve interseks kişi ve örgütlerin, haklarını etkileyen tüm meselelerin ele alınmasına katılımını ve danışmalarını sağlamada** kilit bir rolü vardır. Parlamento üyeleri daha önce **ihlallere karşı kamuoyu önünde konuşmuş** (bölüm 6.7) ve **insan hakları ihlallerinin kalıplarını incelemek için soruşturmalar düzenlemişlerdir** (örneğin, interseks çocukların kısırlaştırılmasına ilişkin Avustralya Senatosu soruşturması, Bölüm 2.8). Ayrıca; **uluslararası insan hakları standartlarına karşı yasa tasarılarını gözden geçirmek** için gözetim uygulamak, LGBT ve interseks kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarıyla ilgili **kamu politikası önlemlerinin etkinliğini değerlendirmek, bağımsız ve etkili ulusal insan hakları kurumları kurmak ve desteklemek ve bölgesel ve Birleşmiş Milletler insan hakları organlarıyla etkileşime destek olmak** konularında da kilit bir role sahiptirler.

Bunlar olumlu örnekler olmakla birlikte, aynı zamanda, rızaya dayalı hemcins ilişkileri suç haline getiren veya cezalarını artıran ya da ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğünü kısıtlayan yasalar da dahil olmak üzere, ayrımcı yasalar yürürlüğe koyan birçok parlamento örneği bulunmaktadır. Ayrıca, birçok parlamento üyesinin küfürlü ve ayrımcı bir dil kullandığı veya LGBT kişilere yönelik nefret söyleminde bulunduğu bilinmektedir. Birçok ülkede parlamentolar, LGBT ve interseks kişilerin karşılaştığı şiddeti ve ayrımcılığı görmezden gelmiş ve onları bu tür suistimallerden koruyacak yasalar çıkarmamış veya bunu yapabilecek kurumlar oluşturmayı veya desteklemeyi başaramamışlardır. Parlamentoların olumlu adımlar attığı konular genellikle cinsel yönelim ve lezbiyen, gey ve biseksüel kişilerin haklarıyla ilgili olmuştur ve genelde daha az sayıda parlamento cinsiyet kimliklerinin yasal olarak tanınması da dahil olmak üzere trans kişilerin haklarını korumak için girişimlerde bulunmuştur (bkz. Bölüm 6.1) . Bugüne kadar sadece üç parlamento interseks kişilerin haklarını korumak adına adımlar atmıştır.

6.7 SİYASİ LİDERLER VE VERİLEN MESAJLAR

LGBT ve interseks üyelerini kucaklayan ve koruyan saygılı bir toplumun gelişimi için bir başlangıç noktası, siyasi liderlerin vereceği güçlü destek mesajları ve halkın katılımıdır.

Bahamalar, Belize, Küba, Myanmar ve diğer birçok ülkedeki kamu görevlileri ve siyasi liderler, cinsel yönelime dayalı **şiddeti ve ayrımcılığı kınamaktadır**. Jamaika'da Adalet Bakanı, trans bir gencin öldürülmesini **alenen kınamış** ve Gençlik ve Kültür Bakanı, **genç LGBT kişilerin** evsizliğe karşı **savunmasızlığının**, ve barınma ve koruma sağlamak için hedefli müdahalelere duyulan ihtiyacın **altını çizmiştir**. Ekvador Cumhurbaşkanı, ülkedeki LGBT kişilerin insan hakları durumlarını tartışmak için **topluluk liderleriyle bir araya gelmiş** ve o haftalık konuşmasında bu etkinliği ayrımcılıkla mücadeleyle yönelik önemli bir adım olarak vurgulamıştır. Bangladeş, Hindistan ve Moğolistan parlamento üyeleri de LGBT kişilerin karşılaştığı ayrımcılığı ele almak için **yasama konusunda kamu taahhütlerinde** bulunmuşlardır. Güney Afrika'da Anayasa Mahkemesi Yargıç Edwin Cameron ve Başpiskopos Desmond Tutu, İnsan Hakları Yüksek Komiseri ile birlikte **homofobi ve transfobiyle mücadele** için Birleşmiş Milletler Özgür ve Eşit **halk eğitimi kampanyasını** başlatmıştır. Kampanya, aralarında Fiji Devlet Başkanı, Kolombiya Başkan Yardımcısı, Botswana eski Devlet Başkanı ve dünyanın dört bir yanından hükümet bakanlarının da bulunduğu önde gelen siyasi liderlerin LGBT eşitliğine desteklerini dile getirmeleri için bir platform sağlamıştır.

6.8 MÜZAKERELER VE SİVİL TOPLUMUN KATILIMI

İnsan haklarının katılım ilkesine uygun olarak, yetkililerin LGBT ve interseks kişilerin haklarını etkileyen tüm girişimler ve politika oluşturma süreçlerinde LGBT ve interseks kişiler ve sivil toplum örgütleriyle müzakere etmeleri ve onlarla ortak noktada buluşmaları kritik önem taşımaktadır. Devlet kurumları ile LGBT ve interseks örgütleri arasındaki işbirliği; bilinçlendirme etkinliklerinin ve savunuculuk kampanyalarının birlikte düzenlenmesi, ilgili proje ve örgütlerin finanse edilmesi, kamu görevlilerinin eğitilmesi, müzakere için etkili forumlar oluşturulması ve LGBT ve interseks kişilerin karar alma organlarına ve kamu politikalarının tasarımına, geliştirilmesine, uygulanmasına ve izlenmesine dahil edilmesini kapsamaktadır.

Tayland'da homofobik ve transfobik zorbalığa karşı farkındalık yaratmayı amaçlayan "Okul Gökkuşuğu" kampanyası, Bangkok'ta **gençlerin dikkatini okullara çekmiştir**. Bu kampanya **bölgesel yetkililer, LGBT örgütleri, okul yönetimi, öğretmenler ve gençler** ile ortaklaşa tasarlanmış ve uygulanmıştır.

Malta Hükümeti, LGBT ve interseks kişilerin hakları üzerine çalışan **sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan** ve **Hükümete** LGBT ve interseks kişileri etkileyen konularda tavsiyelerde bulunmak ve haklarını geliştirmek için **tedbirler önermek üzere bir danışma konseyi kurdu**.

Güney Afrika Hükümeti, LGBT ve interseks kişilere yönelik **toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelime dayalı şiddetle mücadele için ulusal bir stratejinin uygulanmasını tasarlamak ve denetlemek** için insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği yetkilerine sahip **sivil toplum kuruluşları, Devlet daireleri ve bağımsız Devlet kurumlarından oluşan ulusal bir organ** oluşturmuştur. (ayrıca bkz. Bölüm 1.12).

İşbirliği konusunda bu kadar iyi örnek bulunmaktayken, yetkililerin ve yasa koyucuların LGBT ve interseks sivil toplum örgütleriyle yeterince müzakere etmemesi, diğer şeylerin yanı sıra iyi hedeflenmemiş, hedeflenen yararlanıcılara ulaşamayan, toplumun desteğini almayan ve istenmeyen olumsuz etkilere neden olan kamu politikaları ve yasal reformlarla sonuçlanmaktadır. Sivil toplum paydaşlarını sürece dahil ederken, katılımcıların LGBT ve interseks nüfusun çeşitliliğini yansıtmasını sağlamak çok önemlidir (ayrıca bkz. Bölüm 6.3).

BU, POLİTİKALARIN VE YASALARIN:

ÖNCELİKLİ
ENDİŞELERİ ELE
ALMASINI

HEFEDLENEN
YARARLANICILARA
ULAŞMASINI

TOPLULUK
DESTEĞİ
SAĞLAMASINI

OLUMSUZ SONUÇ
RİSKİNİ ASGARİYE
İNDİRMESİNİ SAĞLAR.

6.9 ORTAK KONULAR ÜZERİNE EYLEM PLANLARI

Genelleştirilmiş insan hakları ihlalleri LGBT ve interseks kişileri bazı durumlarda orantısız şekillerde etkilediğinden, LGBT ve interseks kişilerin insan haklarını ele alan politikalar daha geniş ulusal insan hakları politikalarıyla koordine edilmelidir. Avustralya, Meksika ve Yeni Zelanda gibi bazı Devletler, **ulusal insan hakları eylem planlarına LGBT ve interseks kişilerin insan haklarını desteklemek için bazı eylemler entegre etmiştir.** Güney Afrika ayrıca **ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlükle mücadeleye yönelik ulusal eylem planında** LGBT ve interseks kişilerin durumunu da ele almaktadır.

Diğer Devletler, LGBT ve interseks kişilerin karşılaştığı farklı insan hakları sorunlarının bazılarıyla mücadele etmeye adanmış **özel eylem planları** geliştirmiştir. Örneğin Norveç'te, Çocuk ve Eşitlik

Bakanlığı, **LGBT kişilerin yaşam kalitesini iyileştirmek için** araştırma, eğitim, çocuk ve aile politikası, eğlence ve spor, sivil toplum, çalışma hayatı, göç, ulusal azınlıklar, sağlık hizmetleri ve hukuk ve uluslararası ilişkilerle ilgili **ayrıntılı politika önlemlerini içeren ulusal bir eylem planı** yayınlamıştır. Plan aynı zamanda kesişen kimlikleri ve çoklu ayrımcılık biçimlerini de ele almaktadır. Birleşik Krallık'ta Hükümet, LGBT kişiler için eşitliği ilerletmek için bir ulusal eylem planı ve sağlık, eğitim, istihdam, kamu hizmetleri ve toplumsal tutumlar gibi alanlarda iyileştirme ve iyi uygulamalar için önerileri kapsayan, **trans eşitliğini ilerletmek için özel bir plan yayınlamıştır.**

6.10 YEREL GİRİŞİMLER

Birçok ülkede yerel yönetimler, özellikle ulusal mevzuatın yokluğunda, LGBT ve interseks kişileri ayrımcılığa karşı korumak için tedbirler oluşturma ve uygulama konusunda ön saflarda yer almıştır. Bu tür tedbirlerin yerel yönetimlerin yetkileri kapsamında uygulanması, bu tür tedbirlerin alınabileceğini ve ayrımcılığa karşı olumlu bir etkiye sahip olduğunu somut olarak gösterebilir. Gerçekten de bu tür tedbirleri genellikle ulusal tedbirler takip edilmiştir.

Quezon Belediye Meclisi (Filipinler), cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı **ayrımcılığı yasaklayan bir kararname** kabul etmiştir (ayrıca bkz. Bölüm 4.9). Meksika'da Mexico City İnsan Hakları Komisyonu, interseks çocuklara ve yetişkinlere yönelik insan hakları ihlalleri konusunda farkındalığı artırmak ve bu ihallere yönelik önerilerde bulunmak için **interseks Farkındalık Günü'nde bir forum düzenlemiştir.** Almanya'da Berlin Senatosu homofobi ve transfobiye mücadele için bir **karar çıkarmış** ve Berlin Eşit Muamele için ve Ayrımcılığa Karşı Eyalet Dairesi, aralarında **okul ve sosyal yardım görevlileri için eğitim, bilinçlendirme faaliyetleri, nefret suçlarıyla mücadele ve kamu kurumlarında STK temsili ile çok paydaşlı bir yuvarlak masa oluşturulması** da bulunan bir dizi eylem gerçekleştirmiştir.

Buenos Aires'te (Arjantin), yargı görevlilerine yönelik bir toplumsal cinsiyet ve insan hakları eğitim programına **interseks kişilerin insan hakları üzerine bir eğitim kursu** dahil edilmiştir. Rusya Federasyonu'nda, St. Petersburg İnsan Hakları Ombudsmanı, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı **şiddet ve ayrımcılığı belgelemiş** ve bu konuda şehir yetkililerine tavsiyelerde bulunmuştur. Brezilya'da, Sao Paulo belediyesi, Brezilya Birleşmiş Milletler Eşitlik Şampiyonu Daniela Mercury ile ulusal "ONU Livres & Iguais" **bilinçlendirme kampanyasını** başlatmak için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BHMHYK) ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarıyla ortaklık kurmuştur. Kampanya, şehrin otobüslerinde, trenlerinde ve her yıl düzenlenen Onur Yürüyüşü sırasında milyonlarca kişiye ulaşmıştır. Malta'da Hükümet, LGBT ve interseks kişiler için eşit haklar ve adil muamele için BHMHYK liderliğindeki küresel Özgür ve Eşit kampanyasına birkaç yaya geçidini gökkuşağı renklerine boyayarak katılmıştır.

Gökkuşağı Şehirleri ağı, Avrupa ve ötesinde, LGBT ve interseks kişilerin haklarını korumak için tedbirler alan **yirmiden fazla şehri birbirine bağlayarak**, bu tür politikaların uygulanmasında **deneyimlerin, iyi uygulamaların ve çıkarılan derslerin paylaşımını** kolaylaştırmaktadır.⁷⁹

⁷⁹ Movisie Netherland Sosyal Gelişim Merkezi, Gökkuşağı Şehirler Ağı, "International Cities form Rainbow Cities Net work" (Uluslararası Şehirler Gökkuşağı Şehirler Ağı'nı Oluşturur", 16 Temmuz 2016. Şuradan erişilebilir: <https://www.movisie.com/news/international-cities-form-rainbow-cities-network>

6.11 BÖLGESEL KURULUŞ VE GİRİŞİMLER

Bölgesel kurumlar ve girişimler, Devletlerin ve diğer paydaşların cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı şiddet ve ayrımcılıkla mücadeleye katılımında önemli bir rol oynamaktadır.

Amerikan Devletleri Örgütü'nün (OAS) özerk bir organı olan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'nun (IACHR) **özel bir birimi ve LGBTİ kişilerin hakları konusunda bir Raportörü** bulunmaktadır. Raportörlük, LGBT ve interseks kişilere yönelik **insan hakları ihlallerini izler ve farkındalık yaratır**, konuyla ilgili **tematik raporlar** hazırlar, OAS üyesi Devletlere ve siyasi organlara özel teknik yardım sağlar, **kişisel dilekçeleri ve iddia edilen insan hakları ihlallerine ilişkin ihtiyati tedbir taleplerini** işler ve insan hakları, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve bedensel çeşitlilik ile ilgili **analizler yapar ve standartlar geliştirir**. IACHR, kısa süre önce, görev süresinin ilk yıllarında toplanan verilerin analizine dayanarak Amerika'da LGBT ve interseks kişilere karşı işlenen şiddet suçları hakkında bir rapor yayınlamıştır.⁸⁰ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi de ulusal düzeyde telafisi reddedilen cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılık mağdurlarının **insan haklarının korunması ve çözüme erişimlerinde** önemli bir rol oynamaktadır.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve diğer insan hakları ihlalleri konusunu **Taraf Devletlerle düzenli diyalog, çalışma gruplarının** ve özel **raportörlerin** çalışmaları, yeni araçların ve rehberlik araçlarının geliştirilmesi, **tematik beyanların** yanı sıra 2014 yılında kabul edilen ve Devletlerin bu tür saldırıları önlemeye ve soruşturmaya, insan hakları savunucularını korumaya, bu şiddeti yasaklamak ve cezalandırmak için uygun yasaları yürürlüğe koymaya çağırıldığı ve bu tür şiddet ve ilgili ihlallerin kınandığı çığır açan bir **karar** aracılığıyla giderek artan bir şekilde ele almıştır.⁸¹ Afrika Komisyonu ayrıca Amerikalılar Arası Komisyon ve Birleşmiş Milletler insan hakları uzmanlarıyla bu konuda **eşi benzeri görülmemiş bir diyaloga ev sahipliği** yapmıştır.⁸²

Avrupa Konseyi kuruluşları, **2010 yılında Bakanlar Komitesi'nin** cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılıkla mücadeleye yönelik **tedbirlere ilişkin tavsiyeleri**⁸³ ve 2015 yılında **Parlamenteler Meclisi'nin** Avrupa'da trans kişilere karşı ayrımcılığa ilişkin olarak kabul ettiği **kararı** da dahil olmak üzere LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele için bir dizi önlem kabul etmiştir.⁸⁴ Ayrıca 2015 yılında Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri **interseks kişilerin insan hakları konusunda çığır açan bir rapor yayınlamıştır**.⁸⁵ Avrupa Konseyi

⁸⁰ Bkz. Amerikalılar arası İnsan Hakları Komisyonu, LGBTİ Kişilerin Haklarına İlişkin Raportörlük. Şuradan erişilebilir, <http://www.oas.org/en/iachr/lgtbi/>

⁸¹ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, Gerçek veya varsayılan cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri temelinde kişilere yönelik şiddete ve diğer insan hakları ihlallerine karşı korunmaya ilişkin 275 sayılı, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonunun 55. Olağan Oturumunda Kabul Edilen Karar, Luanda, Angola, 28 Nisan - 12 Mayıs 2014.

⁸² OHCHR, "Uzmanlar cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı insan hakları ihlallerine son vermek için birleşiyor", 7 Nisan 2016. Şuradan erişilebilir: www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/UnitedtoendviolenceLGBTI.aspx.

⁸³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılıkla mücadeleye yönelik tedbirlere ilişkin CM/Rec(2010)5 sayılı Tavsiye Kararı, 31 Mart 2010.

⁸⁴ Avrupa Konseyi Parlamenteler Meclisi, Avrupa'da trans kişilere karşı ayrımcılığa ilişkin 2048 (2015) sayılı Karar, 22 Nisan 2015.

⁸⁵ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği, İnsan hakları ve interseks kişiler, Issue paper, (Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Eylül 2015) Şuradan erişilebilir [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?=&Ref=CommDH/IssuePa_per\(2015\)1&Language=lanEnglish&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?=&Ref=CommDH/IssuePa_per(2015)1&Language=lanEnglish&direct=true).

Sekreterliği ayrıca, **LGBT ve interseks sivil toplum örgütleriyle ortaklaşa yürütülen**, örneğin **kapasite geliştirme ve bilinçlendirme faaliyetleri** yoluyla üye Devletlere teknik destek sağlayan bir Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Birimi kurmuştur.⁸⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de insan hakları, cinsel yönelim⁸⁷ ve cinsiyet kimliği⁸⁸ konularında önemli bir **içtihat** oluşturmuştur. LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığı ele alan diğer Avrupa Konseyi kurumları arasında Gençlik Dairesi, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi yer almaktadır.

Ulusal insan hakları kuruluşları, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı insan hakları ihlalleri konusunda paydaşlar arasında bölgesel tartışmaya yardımcı olan ve ihlallerin diğer bölgelere yansımada hayati bir rol oynayabilir. Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu, Afrika kıtasındaki **ulusal insan hakları kuruluşları, bölgesel ve ulusal kurumlar, sivil toplum örgütleri ve insan hakları savunucuları için** kişilerin maruz kaldığı cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı şiddet ve ayrımcılığı sona erdirmeye konusunda pratik çözümler bulmak üzere **bölgesel bir seminer düzenlemiştir**.

Asya-Pasifik Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları Forumu, üye kuruluşlar arasında **diyalogu desteklemek** ve kapasitelerini geliştirmek için girişimler de dahil olmak üzere bir dizi faaliyet yürütmüştür. Ayrıca **bölgesel toplantılar** düzenlemiş, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasında ulusal insan hakları kuruluşlarının rolüne ilişkin **bölgesel bir yol haritası** kabul etmiş ve LGBT ve interseks kişilerin karşılaştığı insan hakları ihlalleriyle mücadelede ulusal insan hakları kuruluşlarının **çalışmalarına rehberlik edecek bir kılavuz** yayınlamıştır.⁸⁹

Avrupa Birliği Konseyi, cinsel yönelim temelinde, **istihdamla ilgili ayrımcılığı yasaklayan** ve suç mağdurlarının asgari haklarına ilişkin bağlayıcı direktifler yayınlamıştır. LGBT ve interseks kişilerin toplumsal eşitliğini geliştirmek için uygulamayı planladığı **eylemlerin bir listesini yayınlamış, ulusal makamlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen faaliyetlere fon sağlamış**, LGBT kişilerin durumu ve halkın tutumları hakkında **anketler** yapmış ve farkındalık yaratacak faaliyetler gerçekleştirmiş ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin kamu politikası konusunda **üye Devletler arasında iyi uygulama alışverişini** kolaylaştırmıştır.⁹⁰

⁸⁶ Avrupa Konseyi Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Birimi, <http://www.coe.int/en/web/sogji>.

⁸⁷ Örneğin, bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, "Factsheet – sexual orientation issues", Temmuz 2016. Şuradan erişilebilir: www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf.

⁸⁸ Örneğin, bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi "Factsheet – gender identity issues", Nisan 2016. Şuradan erişilebilir: www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_ENG.pdf.

⁸⁹ Chris Sidoti, Promoting and Protecting Human Rights in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics: A Manual for National Human Rights Institutions (Cinsel Yönelim, Cinsiyet Kimliği ve Cinsiyet Özelliklerine İlişkin İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması: Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları İçin El Kitabı), (Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları ve UNDP, Haziran 2016)

⁹⁰ Avrupa Komisyonu, "Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Kimliği – LGBTI politikaları, AB eylemi". Şuradan erişilebilir http://ec.europa.eu/justice/discrimination/orientation/eu-action/index_en.htm.

6.12 VERİ TOPLAMA, ÖLÇÜM YAPMA VE İZLEME

Şiddet, ayrımcılık ve diğer insan hakları ihlalleriyle mücadeleye yönelik kamu politikalarını tasarlamak, uygulamak, etkinliğini izlemek ve değerlendirmek için nitel ve nicel olarak ayrıştırılmış veriler ve ilgili insan hakları göstergeleri dahil olmak üzere yeterli bilginin elde edilmesi kritik önem taşımaktadır.⁹¹

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Dünya Bankası, LGBT ve interseks kişilerin insan haklarını korumak ve kalkınmaya katılımlarını artırmak üzere kamu politikasını bilgilendirmek için gereken verilerin önemini vurgulamıştır.⁹²

DEVLETLER:

VERİ KRİTİK ÖNEM TAŞIR

LGBT VE İNTERSEKS BİREYLERİN İNSAN HAKLARI DURUMUNA İLİŞKİN VERİ TOPLAMA

VERİ TOPLAMANIN BİLGİLENDİRİLMİŞ RIZAYA VE KENDİNİ TANIMLAMAYA DAYALI OLMASI

KATILIMCILARIN GİZLİLİK VE GÜVENLİĞİNİN KORUNMASI VE VERİLERİN GİZLİ TUTULMASI

LGBT VE İNTERSEKS KURULUŞLARI İLE ORTAK VERİ TOPLAMA

VERİ AYRIŞTIRMA KRİTERLERİ: CİNSEL YÖNELİM, CİNSİYET KİMLİĞİ VE CİNSİYET ÖZELLİKLERİ

ANKET VE DEĞERLENDİRME SONUÇLARININ YAYINLANMASI

⁹¹ OHCHR, "İnsan Hakları Göstergeleri". Şuradan erişilebilir www.ohchr.org/EN/Issues/Indicators/Pages/HRIndicatorsIndex.aspx.

⁹² UNDP ve Dünya Bankası, Investing in a research revolution for LGBTI inclusion (LGBTI katılımı için bir araştırma devrimine yatırım yapmak), Working paper UNDP, Measuring LGBTI inclusion: increasing access to data and building the evidence base (LGBTI kapsayıcılığının ölçülmesi: verilere erişimin artırılması ve kanıt tabanının oluşturulması), Discussion paper (2016).

Bu, özellikle nefret suçuyla mücadele için önemlidir (ayrıca bkz. Bölüm 1.9). Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu **veri toplamış** ve Amerika'da LGBT ve interseks kişilere karşı işlenen **şiddet kalıplarının ayrıntılı bir analizini**, bu tür **şiddetin temel nedenleri** de dahil olmak üzere yayınlamıştır.⁹³ UNESCO'nun eğitim sektöründeki şiddeti ele alma projesi bağlamında **94 ülke ve bölgeden homofobik ve transfobik zorbalıkla ilgili veriler toplanmış ve analiz edilmiştir**.⁹⁴

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, Avrupa Birliği içinde 93.000'den fazla LGBT kişii **şiddet ve ayrımcılık deneyimlerine ilişkin çığır açan bir araştırma** yürütmüştür. Bu, bugüne kadar yürütülmüş bu konudaki en büyük ankettir ve ulusal ve bölgesel düzeyde kamu politikasını bilgilendirmiştir.⁹⁵ Avrupa Komisyonu, Eurobarometer anketi aracılığıyla **halkın LGBT kişilere yönelik tutumlarını** da ölçmektedir.⁹⁶

Birleşik Krallık'ta Sağlık Bakanlığı tarafından İngiltere'de iki milyondan fazla insan üzerinde yürütülen bir anket, lezbiyen, gey ve biseksüel insanların heteroseksüel insanlara göre daha kötü sağlık raporlarına sahip olduğunu ve sağlık profesyonelleriyle daha kötü deneyimler yaşadığını vurgulayarak bu topluluğun sağlık ihtiyaçlarını hedefleyen daha iyi politikalara ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları da LGBT kişilere yönelik ayrımcılık kalıpları hakkında araştırma yapmış ve ayrıştırılmış veriler toplamıştır (bkz. Bölüm 6.4).

Akademisyenler ve akademik kurumlar, LGBT ve interseks kişilerin insan hakları durumuna ilişkin **nicel ve nitel araştırmalar yürütme, veri toplama ve analiz oluşturulmasında** önemli bir role sahiptir. Avustralya'da, New England Üniversitesi, **interseks varyasyonlarına sahip kişilerin** demografik bilgileri ve eğitim, istihdam, sosyal destek, ilişkiler, ebeveynlik ve medyada temsil ile ilgili **durum ve deneyimlerini kapsayan benzeri görülmemiş bir araştırmayı desteklemiştir** ve bu çalışma dünya çapında bir ilktir.

6.13 VAKA ÇALIŞMALARI

ARJANTİN – CİNSİYET KİMLİĞİ KANUNU

2012 yılında Arjantin, **tüm kişilerin cinsiyet kimliklerinin tanınması hakkını gerçekleştiren, kişisel gelişimlerinin kendi cinsiyet kimlikleri doğrultusunda** ve başkaları tarafından **cinsiyet kimliklerine uygun olarak muamele görmesini sağlayan** öncü bir mevzuatı benimsemiştir. Kanun, bir kişinin kendi belirlediği cinsiyet kimliğiyle uyumlu olmadıklarında, kimlik belgelerindeki

⁹³ Amerikan Devletleri Örgütü, "IACHR publishes report on violence against lesbian, gay, bisexual, trans, and intersex persons" (IACHR, lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilere yönelik şiddet raporunu yayınladı), 7 Aralık 2015. Şuradan erişilebilir www.oas.org/en/iachr/media_center/PReleases/2015/143.asp.

⁹⁴ Bkz. UNESCO, Eğitim Sektörünün Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği/İfadesine Dayalı Şiddete Tepkileri (2016) <https://en.unesco.org/themes/homophobic-and-transphobic-violence-education>

⁹⁵ Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, Avrupa Birliği lezbiyen, gey, biseksüel ve trans anketi: Results at a glance (Sonuçlara kısa bir bakış) (Lüksemburg: Avrupa Birliği, Mayıs 2013). Şuradan erişilebilir: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-europe-an-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>.

⁹⁶ Avrupa Konseyi, Özel Eurobarometer 437, "2015'te AB'de Ayrımcılık", Ekim 2015. Şuradan erişilebilir <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2077>.

ve kamuya açık kayıtlardaki cinsiyet belirteçlerini, adlarını ve fotoğrafları düzeltmek için Nüfus Müdürlüğü aracılığıyla yararlanacakları **basit ve ücretsiz bir idari süreci ortaya** koymaktadır. Kanun, bu tür bir tanınmayı elde etmek için **herhangi bir ameliyat veya psikolojik veya tıbbi tedavi ile ilgili herhangi bir şartın aranmasını özellikle yasaklamaktadır.**

Kanun, aynı zamanda insan onuruna uygun şekilde muamele görme hakkını da saklı tutmakta ve ulusal kimlik belgesindeki bilgilerle uyumlu olup olmadığına bakılmaksızın, tüm kamu aktörleri ve özel aktörlerin, kişinin kendi tanımladığı ismini de içeren cinsiyet kimliğine saygı göstermeleri gerektiğini öngörmektedir.

Kanun, evlat edinme gibi aile hukuku ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere, bu tür değişikliklerden mevcut hiçbir hak veya yükümlülüğün etkilenmeyeceğini şart koşmakta ve ayrıca ilgili kişilerin mahremiyetini korumak için önlemler almaktadır.

Kanun ayrıca **tüm yetişkinlerin**, bilgilendirilmiş rızalarıyla genel sağlık hakları kapsamında cinsiyet kimliklerine uygun olarak bedenlerinde değişiklik yapmak için, **istedikleri zaman, kısmi veya kapsamlı hormonal tedavi ve ameliyata erişim hakkını teminat altına almaktadır.** Hiç kimsenin cinsiyet kimliğinin tanınması için bu tür işlemlerden geçmesi gerekmemektedir. Kanun ayrıca ameliyat ve hormonal tedavi arasındaki bağlantıyı da açıkça reddetmekte, böylece kişiler sadece istedikleri takdirde hormon tedavisine erişebilmektedir. Bu tür prosedürlerin temel ulusal kamu sağlık sigortası planına dahil edilmesi zorunludur.

Kanun, **reşit olmayanların cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması hakkına sahip olmasını** yasal temsilcisi aracılığıyla sağlar. Bu hak, **reşit olmayan kişinin açık rızasıyla**, çocuğun **gelişen yeteneklerini ve yüksek yararını dikkate alarak**, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hükümleri uyarınca kullanılır. Kanun ayrıca, reşit olmayanların, **çocuk haklarının korunmasına ilişkin ulusal ve uluslararası standartlara uygun olarak**, reşit olmayanların ameliyat taleplerini incelemekle görevli mahkemelerde, aynı temelde tıbbi tedaviye erişebileceklerini de belirlemektedir.

KENYA – KENYA ULUSAL İNSAN HAKLARI KOMİSYONU

Kenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, **cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına ilişkin**, konuyla ilgili ulusal bir araştırmanın sonuçlarını yansıtan bir rapor yayınlamıştır. Rapor, **cinsel azınlıklara ayrılmış bir bölüm** içermektedir. **Bölüm, lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilerle ilgili alt bölümleri kapsar.** Bu alt bölümler, LGBT ve interseks kişilerin ayrımcılık, damgalanma ve şiddetle karşı karşıya kaldıkları farklı bağlamlara ışık tutmaktadır. Rapor, çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerini suç sayan ayrımcı **yasaların yürürlükten kaldırılmasını da tavsiye etmektedir.**

Komisyon ayrıca, interseks kişilerin haklarının daha iyi korunmasını savunan bir interseks kişinin dahil olduğu bir davada **müşahit taraf brifingi** hazırlamak ve sunmak gibi diğer ilgili faaliyetlerde de bulunmuştur. Evrensel Periyodik İnceleme'ye sunduğu görüşlerde Komisyon, Hükümeti cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı yasaklayan bir yasa çıkarmaya ve aynı cinsiyetten yetişkinler arasındaki rızaya dayalı ilişkileri suç sayan yasaları yürürlükten kaldırmaya çağırmıştır.

MEKSİKA – CİNSEL YÖNELİM VE CİNSİYET KİMLİĞİ KONUSUNDA ADLİ MAKAMLAR İÇİN PROTOKOL

LGBT ve interseks kişilerin karşılaştığı ortak bir sorun, ayrımcı uygulamaların bu kişilerin adalete erişimlerini engellemesidir. Bu uygulamalar arasında: cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya cinsiyet özelliklerine dayalı vakalara öncelik verilmemesi, olası ayrımcı veya nefret suçu unsurlarını tamamen hesaba katan bir davaya soruşturma açma isteksizliği ve kolluk kuvvetleri veya devlet görevlilerinin önyargıları bulunmaktadır. Bazı Devletlerde adalet sistemi, genellikle yukarıda bahsedilen meselelerle doğrudan bağlantılı olan LGBT ve interseks kişiler hakkındaki yanlış anlamalardan etkilenmektedir.

2014 yılında, Meksika Yüksek Mahkemesi, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile bir dereceye kadar bedensel çeşitliliği de içeren davaların karara bağlanması için hakimlere ve diğer yargı yetkililerine **açıklamalar ve yol gösterici ilkeler sunan bir protokol yayınlamıştır**. Protokol, yasal olarak bağlayıcı olmamakla birlikte, LGBT ve interseks kişilere sağlanan yasal korumanın en üst düzeydeki yargı tarafından güçlü bir şekilde onaylanmasını sağlamaktadır. Cinsiyet kimliğinin tanınması, aile hayatı ve ilişkileri, istihdam, ceza sistemi, sağlık, eğitim, özgürlükten yoksun bırakma ve ifade ve örgütlenme özgürlüğü dahil olmak üzere çeşitli alanlarda adalete erişimi engelleyebilecek **yaygın zararlı kalıpyargı ve yanlış anlamaları tanımlamaktadır**. Protokol, yargıya cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularını içeren davaları etkili bir şekilde çözmesi için bir dizi araç sağlamakta, yargıçların karar verme sürecindeki kalıp yargı ve sosyal yanlış anlamaları belirleyip ortadan kaldırmak ve LGBT'lerin ve interseks kişilerin ayrımcılıktan uzak bir şekilde adalete erişimini sağlamak için yargıçları gerekli yetkinlikle donatmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ TEMEL HAKLAR AJANSI ANKETİ

Avrupa Birliği'nde LGBT kişilerin temel haklarına saygı gösterilmesi, korunması ve yerine getirilmesine ilişkin karşılaştırılabilir verilerin eksikliğini kabul ederek, Avrupa Temel Haklar Ajansı 2012'de netlik sağlamayı ve bazı bilgi boşluklarını gidermeyi amaçlayan **büyük bir araştırma projesi** üstlenmiştir. **93.079 LGBT kişinin deneyimlerini belgeleyen çevrimiçi bir anket**, LGBT kişilerin cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle istihdam, eğitim, sağlık, barınma ve diğer alanlarda rutin olarak karşılaştıkları ayrımcılık, şiddet ve taciz kalıplarını ortaya çıkarmıştır. Tüm katılımcıların dörtte birinin, önceki beş yıl içinde saldırıya uğradığı veya şiddetle tehdit edildiği ortaya çıkmıştır.

2014'te yayınlanan bulgular (**özellikle trans kişilerin durumuna odaklanan belge dahil**), şiddetin kolluk kuvvetlerine bildirilmesiyle ilgili endişeleri de belirlemiştir. Bulgular, **Avrupa Birliği'nin ve ulusal politikaların gelişimini beslemiştir**.

MALTA: LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS, İNTERSEKS VE QUEER KİŞİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN İSTİŞARE ORGANI

2013 yılında, Malta'nın Sosyal Diyalog ve Tüketici İlişkileri Bakanı, LGBT kişilerin haklarına ilişkin Hükümet konularında tavsiyeleri genişletmekle **görevli bağımsız bir danışma organı olan LGBT**

İstişare Konseyi'ni kurmuştur. Konsey özellikle Malta'daki LGBT topluluğu üzerinde etkili olan mevzuat **taslağının hazırlanması ve gözden geçirilmesi** ile görevlendirilmiştir. Konsey, cinsiyet değiştirme ameliyatı geçiren herhangi bir kişinin başka bir cinsiyetten biriyle evlenmesine olanak sağlamak için Medeni Kanunda değişiklik yapılmasına yönelik bir yasa tasarısı hakkında tavsiyede bulunmuş ve aynı zamanda 2014 yılında kabul edilen ve aynı cinsiyetten kişilere izin veren Medeni Birlikler Yasası'nın taslağının hazırlanmasında yer almıştır. Konseyin önemli bir özelliği, özel olarak LGBT ve interseks kişilerin hakları üzerinde çalışan **yerel sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşması** ve bu sayede kilit paydaşların politika oluşturma sürecine katılımını kolaylaştırması ve **en çok etkilenenlerin politika geliştirmeye girdi sağlamasına** destek olmasıdır.

KARADAĞ: LEZBİYEN, GAY, BİSEKSÜEL VE TRANS BİREYLERİN YAŞAM KALİTESİNİ İYİLEŞTİRME STRATEJİSİ

Karadağ Hükümeti, 2012 yılında, her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek ve ulusal ayrımcılık yasağı politikalarını desteklemekle görevli bir **Ayrımcılıkla Mücadele Konseyi** kurmuştur. Konsey, LGBT kişilerin haklarını ele almış ve 2013 yılında, 2013-2018 dönemi için kabul edilen **"LGBT kişilerin yaşam kalitesini iyileştirme stratejisi"** taslağını hazırlamıştır.⁹⁷ Stratejinin taslağı, ele alınacak **öncelikli konuları** belirlemek için **LGBT kişilerle yapılmış istişareleri** içermektedir. Strateji, özellikle eğitim, toplumsal tutumlar, kolluk kuvvetleri, sağlık hizmetleri, medya, spor, ekonomi ve turizm bağlamındaki sorunlara odaklanmaktadır.

⁹⁷ Avrupa Temel Haklar Ajansı, AB LGBT anketi - Avrupa Birliği lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender anketi: ana sonuçlar, Ekim 2014. Şuradan erişilebilir http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf Avrupa Temel Haklar Ajansı, AB'de trans olmak - AB LGBT anket verilerinin karşılaştırmalı analizi, Aralık 2014. Şuradan erişilebilir <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/being-trans-eu-comparative-analysis-eu-lgbt-survey-data>.

SONUÇLAR VE TAVSİYELER

SONUÇLAR VE TAVSİYELER

Bu raporda tanımlanan Devlet uygulaması örnekleri, beş göze çarpan sonuçla sonuçlanmaktadır.

İlk olarak, tüm bölgelerde sayıları giderek artan Devletler, ulusal insan hakları kuruluşları, yerel makamlar ve diğer paydaşlar, LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet, ayrımcılık ve ilgili insan hakları ihlallerini ele almak için uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini ve sorumluluklarını yerine getirmek için adımlar atmaktadır. Bu tür girişimler, Devletlerin kendi bağlamlarına uyarlanmış farklı yaklaşımlar benimsemesiyle oldukça çeşitli hale gelmiştir.

İkincisi, bu ilerleme önemli ve son yıllarda tüm bölgelerde belirgin olsa da, düzensiz ve dengesizdir. Bu alanda birçok zorluk devam etse de, cinsel yönelim temelinde insan hakları ihlallerini ele almayı amaçlayan girişimlerin sayısı artmıştır. Trans kişileri insan hakları ihlallerinden korumak için daha az girişim bulunmaktadır. Sadece birkaç Devlet interseks kişilere yönelik insan hakları ihlallerini ele almak için adımlar atmıştır. Bu nedenle, henüz bunu yapmayan devletler lezbiyen, gey ve biseksüel kişilere yönelik insan hakları ihlallerini ele almaya devam ederken, trans ve interseks kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığın üstesinden gelmek için daha uyumlu adımlar atmalıdır.

Üçüncüsü, çeşitli alanlarda zorluklar ve boşlukların belirgin oluşudur. Buna, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özellikleri temelinde nefret suçu ve nefret söylemi ile mücadele için koruyucu önlemler oluşturan sınırlı sayıda ülkenin dahil olması; ayrımcı yasaların yürürlükten kaldırılmasıyla ilgili yasal reformun yavaş temposu; ve bazı ülkeler tarafından yeni ayrımcı mevzuatın genişletilmesi veya kabul edilmesi dahildir. Diğer kaygılar arasında trans kişilerin cinsiyet kimliğinin tanınması için istismarcı gerekliliklerin yaygınlığı, gözaltındaki trans kişilerin durumu, tıbbi ortamlarda LGBT ve interseks kişilere yönelik kötü muameleyle mücadeleye yönelik sınırlı sayıda girişim ve bazı ülkelerde devam eden, hemcins çekimini, trans kimlikleri ve interseks bedenleri hastalık olarak görme yer almaktadır.

Dördüncüsü, bu alandaki Devlet girişimlerinin etkinliği ve etkisine ilişkin verilerin yetersiz oluşudur. Bu girişimler genellikle kişisel "iyi uygulamaların" değerlendirilmesine izin vermemektedir. Bu, Devletlerin LGBT ve interseks örgütleriyle ortaklaşa olarak şiddet ve ayrımcılıkla mücadele için aldığı tedbirlerin etkisinin ve etkinliğinin izlenmesine daha fazla vurgu yapılması gerektiğini göstermektedir. Bu, özellikle LGBT ve interseks kişilerin "herkesi kapsama" taahhüdüne odaklanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşma çabalarına dahil edilmelerini ve bu çabalara dahil olmalarını sağlama bağlamında önemlidir.

Son olarak, bu raporda tanımlanan Devlet uygulamaları örneklerinin analizine dayanarak, **Devletin uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesiyle ilgili olarak, iyi uygulamanın birkaç genel unsurunun yanı sıra LGBT ve interseks kişilere karşı şiddet ve ayrımcılıkla mücadele etmek üzere tespit edilen boşlukları ve zorlukları ele alan yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.** Aşağıdaki tavsiyeler bu unsurlara dayanmaktadır ve Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları ve diğer kuruluşlar tarafından Devletlere ve diğer paydaşlara yapılan tavsiyelerle birlikte okunmalıdır.⁹⁸

⁹⁸ Bkz., diğerleri arasında, Yüksek Komiser'in İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu 2011 ve 2015 raporları ve Ek I'de listelenen diğer belgeler.

A. KORUYUCU YASALARIN KABUL EDİLMESİ

- **LGBT ve interseks kişilere yönelik ayrımcılığın yasaklanması:** Devletler, fiili veya algılanan cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılığın eğitim, istihdam, sağlık, barınma, sosyal koruma, ceza adaleti ve sığınma ve gözetli ortamları dahil olmak üzere tüm bağlamlarda yasal olarak yasaklanmasını sağlamak için mevcut ayrımcılıkla mücadele mevzuatını yürürlüğe koymalı veya değiştirmelidir. Mevzuat, hem Devlet yetkililerinin hem de özel aktörlerin eylemlerini kapsamalıdır.
- **Nefret suçu ve nefret söylemi mevzuatı:** Devletler, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde nefret ve şiddeti kışkırtmayı yasaklayan yasalar ve bu gerekçelere dayalı ayrımcılığı cezalandırma amacıyla ağırlaştırıcı faktörler olarak gören nefret suçu yasaları çıkarmalıdır.
- **Cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması:** Devletler, tıbbi rapor veya teşhis, cerrahi veya tıbbi tedavi, boşanma veya kısırlaştırma gibi gereklilikler olmaksızın basit bir beyan yoluyla kendi kendine tanımlanan cinsiyet kimliğini ve trans kişilerin adlarını resmen tanımak için basit bir idari süreç sağlamalıdır. Bu süreç, kişinin kendi belirlediği cinsiyet, ad, cinsiyet belirteci ve görünümü yansıtan yeni resmi belgeler elde etme olanağını içermelidir. Devlet görevlileri, cinsiyet kimliklerinin yasal olarak tanınmadığı durumlarda, özellikle kamu hizmetlerine erişimde, kolluk kuvvetleriyle temas halindeyken ve gözetimindeyken bile, trans kişilere karşı saygılı ve ayrımcı olmayan muamele konusunda eğitim almalıdır. Mevzuat, non-binary cinsiyet kimliklerinin tanınmasına izin vermelidir. Küçüklerin cinsiyet kimliklerinin tanınmasına erişimi olmalıdır. Küçüklere yönelik güvenceler ayrımcı veya orantısız olmamalı ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan haklara saygı gösterilmelidir.
- **Hemcins çiftlerin ve çocuklarının yasal olarak tanınması:** Devletler, hemcins çiftlerin ve çocuklarının yasal olarak tanınmasını ve korunmasını sağlamalıdır. Ayrıca, farklı cinsiyetten çiftlere ve çocuklarına geleneksel olarak tanınan faydalar ve yetkilerle ilgili olarak kamu ve özel aktörler tarafından vergilendirme, emekli maaşı, miras, velayet, sağlık, sigorta, nafaka ve ebeveyn izni bağlamında ayrımcılığa uğramadıklarından da emin olmalıdırlar.

B. AYRIMCI YASALARIN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI

- **Rızaya dayalı hemcins ilişkilerin suç olmaktan çıkarılması:** Devletler, yetişkinlere yönelik, rızaya dayalı aynı cinsiyetten cinsel davranışları suç sayan tüm yasaları ve kişileri gerçek veya algılanan cinsel yönelimlerine dayalı olarak suçlu saymak üzere kullanılan diğer yasaları yürürlükten kaldırmalıdır.
- **Trans cinsiyet ifadesinin suç olmaktan çıkarılması:** Devletler, karşı cinsin kılık değiştirmesini (cross-dressing) ve sözde karşı cinsin taklit edilmesini cezalandırmak için kullanılan veya insanların cinsiyet kimliklerini kıyafet, konuşma yoluyla ifade etme haklarına başka sınırlamalar getiren yasalar da dahil olmak üzere, trans kişileri cinsiyet kimliklerine veya ifadelerine dayalı olarak suç sayan ya da tavırlar ya da cinsiyeti doğrulayan tıbbi tedaviye erişimi engelleyen tüm yasaları yürürlükten kaldırmalıdır.

- **Diğer ayrımcı yasaların yürürlükten kaldırılması:** Devletler, kişileri cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri ve ifadeleri temelinde tutuklamak, cezalandırmak ve taciz etmek için kullanılan diğer yasaları, LGBT kişilere ayrımcı bir şekilde uygulanan “ahlaka aykırı suçlar”, “sefahat”, “ahlaksızlık”, “ağır skandal”, “doğaya karşı suçlar”, “doğal olmayan suçlar” gibi muğlak, tanımlanmamış ve sağlıklı kavramların kullanımına engel olmak da dahil olmak üzere gözden geçirmeli ve yürürlükten kaldırmalıdır.
- **Sözde “propaganda karşıtı” yasaların yürürlükten kaldırılması:** Devletler, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğüne ayrımcı kısıtlamalar getiren veya bilginin yayınlanmasına veya LGBT kişilere veya cinsel yönelime, cinsiyet kimliğine veya ifadesine yapılan atıflar temelinde bilgiye erişime kısıtlamalar getiren yasaları yürürlükten kaldırmalıdır. Bu, reşit olmayanların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği veya ifadesi hakkında yaşa uygun bilgilere erişimlerine ilişkin kısıtlamaları da içermektedir.
- **Bekleme süresi:** Ayrımcı yasaların gözden geçirilmesini bekleyen Devletler, LGBT kişilerin bu tür yasalara dayalı olarak kovuşturulmasına ilişkin acil bir bekleme süresi kararı vermemelidir.
- **Mevzuat incelemesi:** Mevzuatın gözden geçirilmesi ve yürürlükten kaldırılması, yasama organı tarafından çıkarılan belirli yasalar yoluyla veya ceza kanunlarının, onları uluslararası insan hakları hukuku ve ilgili Devletin onayladığı anlaşmalar kapsamındaki Devlet yükümlülükleriyle uyumlu hale getirmek için gözden geçirilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir.
- **Yargı denetimi:** Mevzuatın gözden geçirilmesi ve yürürlükten kaldırılması yargı denetimi yoluyla gerçekleştirilebilir. İyi uygulama, ceza kanununun veya diğer mevzuatın ihtilafli hükümlerinin anayasal insan hakları güvenceleri ve onaylanmış anlaşmalar ve uluslararası insan hakları standartları kapsamındaki Devlet yükümlülükleri ile uyumluluğunu inceleyen mahkemeleri içerir.
- **Sabıka kayıtları:** Fiili veya algılanan cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri veya ifadeleri temelinde suçlardan hüküm giymiş kişilerin sabıka kayıtları bu tür mahkûmiyetlerden silinmelidir. LGBT kişilere karşı ceza hukukunun bu şekilde kullanılmasının yol açtığı acı resmi olarak kabul edilmelidir.

C. ÇEŞİTLİLİĞİN VE ÖZEL TOPLULUKLARIN ELE ALINMASI

- **Çeşitlilik ve çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleri:** Politika ve programlar cinsiyet, ırk, etnik köken, yaş, din, yoksulluk göç, engellilik ve sağlık gibi faktörlere dayalı çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleri de dahil olmak üzere, LGBT ve interseks kişilerin çeşitliliğini tanımalı ve ele almalıdır. LGBT ve interseks nüfus arasında daha yüksek düzeylerde veya şiddet, ayrımcılık ve diğer insan hakları ihlallerine karşı daha savunmasız olan belirli insan gruplarını tespit etmek için nitel ve nicel araştırmalar yapılmalıdır.
- **Özel topluluklar:** Kapsamlı stratejiler çerçevesinde trans kişiler, interseks kişiler, lezbiyen ve biseksüel kadınlar, gey ve biseksüel erkekler, non-binary kişiler dahil olmak üzere farklı toplulukların karşılaştığı farklı insan hakları ihlallerini önlemek ve ele almak için belirli eylem grupları gereklidir.

D. STRATEJİK YAKLAŞIMLAR

- **Liderlik:** Üst düzey Devlet yetkilileri ve siyasi, dini, kültürel ve diğer liderler, LGBT ve interseks kişilerin eşit haklarını destekleyen, karşılaştıkları ayrımcılık ve şiddetle mücadele etmeyi taahhüt eden ve meydana geldiklerinde şiddet ve ayrımcılık eylemlerini kınayan tutarlı kamu mesajları vermelidir.
- **Kapsamlı yaklaşım, ulusal eylem planları/stratejiler:** Devletler, tüm LGBT ve interseks kişilerin insan haklarının eşit şekilde korunmasını ve yerine getirilmesini sağlamak için uygulanacak önlemleri belirleyen kapsamlı eylem planları veya stratejiler oluşturmalıdır. Bu tür planlar/stratejiler, LGBT ve interseks nüfusuna özel olabilir veya LGBT ve interseks nüfusu tamamen entegre eden daha geniş bir insan haklarını veya ayrımcılıkla mücadele stratejisini kapsayabilir. Bu tür planlar, Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları tarafından verilen tavsiyeleri yansıtmalı ve ayrıca trans interseks kişilerle ilgili özel tedbirleri kapsamalıdır. Bu planlar, ilgili bakanlıklar, ulusal, il bazında ve yerel makamlar ve ulusal insan hakları kuruluşları dahil olmak üzere farklı Devlet kurumları ile koordinasyonu sağlamalı ve gerekli önlemleri entegre etmelidir. İnsan hakları ihlallerinin birbiriyle bağlantılı doğası göz önüne alındığında, bu tür planlar/stratejiler şiddet, işkence ve kötü muameleyi ele almalı ve ayrımcı mevzuatı yürürlükten kaldıracak, ayrımcılığı yasaklayacak, ayrımcı uygulamalarla mücadele edecek ve LGBT ve interseks kişilerin ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğünü koruyacak önlemleri içermelidir.
- **LGBT ve interseks kişiler, toplum temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları ile iştişare ve bunlara destek:** LGBT ve interseks kişiler, topluluk temsilcileri, sivil toplum örgütleri ve insan hakları savunucuları, haklarını etkileyen veya haklarıyla ilgili stratejilerin, yasaların, politikaların, programların ve kampanyaların geliştirilmesi, izlenmesi ve uygulanmasında sistematik olarak desteklenmeli, danışılmalı ve ortak olarak dahil edilmelidir. İyi bir uygulama, bu tür süreçleri sürekli olarak ve/veya belirli yasama veya politika girişimleriyle ilgili olarak yönlendirmek ve izlemek üzere danışma organlarının oluşturulmasıdır. Bu tür kuruluşlara katılım, LGBT ve interseks nüfusun çeşitliliğini yansıtmalıdır.
- **Veri, izleme ve değerlendirme:** Devletler, LGBT ve interseks sivil toplum örgütleriyle yakın iştişare ve ortaklık içinde şeffaf bir şekilde LGBT ve interseks kişilerin maruz kaldıkları şiddet ve ayrımcılıkla mücadele etmek için oluşturulan yasaların, politikaların ve programların etki ve etkinliğini izlemeli ve değerlendirmelidir. Veriler, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özellikleri ve çoklu ayrımcılık biçimleri de dahil olmak üzere diğer ilgili özelliklere dayalı olarak ayrıştırılmalıdır. İzleme ve değerlendirme çabalarının sonuçları halka açık olmalıdır. Devletler veri toplama metodolojisi, bilgilendirilmiş rıza, kendi kendini tanımlama, bilgilerin gizli olarak ele alınması ve katılımcıların mahremiyetinin ve güvenliğinin korunmasının sağlanması dahil olmak üzere uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumlu olmalıdır.
- **Halk eğitimi ve kampanyalar:** Devletler, LGBT ve interseks kişilerin karşı karşıya kaldıkları şiddet, ayrımcılık ve çeşitli insan hakları ihlallerine ilişkin ayrımcılık karşıtı ve bilinçlendirme kampanyaları geliştirmeli, kamuoyunu ve kamu görevlilerini duyarlı hale getirmeli, damgalama, ayrımcı tutumlar ve zararlı klişelerle mücadele etmeli ve LGBT ve interseks kişiler de dahil

olmak üzere herkesin insan haklarından eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmelidir. Bu tür kampanyalar bağımsız olabilir veya birden fazla zeminde ayrımcılığa karşı daha geniş kampanyalara entegre edilebilir. Kampanyalar, insan hakları ihlallerini bildirme ve çözüme erişim için koruyucu mevzuat ve mekanizmalar konusunda farkındalığı artırmalıdır.

- **Yargının rolü, hesap verebilirlik ve ihlallerin giderilmesi:** Yargı ve kolluk görevlileri de dahil olmak üzere devlet yetkilileri, LGBT ve interseks kişilere yönelik insan hakları ihlallerinin sistematik olarak soruşturulmasını, fail olduğu iddia edilen kişilerin kovuşturulmasını ve ihlallerin gözetilmesini ve tıbbi ortamlarda ve/veya suistimaller Devlet görevlileri tarafından gerçekleştiği veya Devlet görevlilerinin suç ortaklığıyla işlendiği zamanlar da dahil olmak üzere mağdurların etkili hukuk yollarına erişimlerini sağlamalıdır. Etkili bir çözüm yolu bulmanın önündeki engellerin bulunduğu alanlar belirlenmeli ve bunları aşmak için adımlar atılmalıdır.
- **Parlamento üyelerinin rolü:** Parlamento üyelerinin ayrımcı yasaların yürürlükten kaldırılmasında, koruyucu yasaların kabul edilmesinde, insan hakları ihlalleri konusunda soruşturma yürütülmesinde, LGBT ve interseks kişilere danışılmasında, ihlallere karşı seslerinin yükseltilmesinde ve etkili ve bağımsız ulusal insan hakları kuruluşlarının desteklenmesinde kritik bir rolü vardır.
- **Ulusal insan hakları kuruluşlarının rolü:** Ulusal insan hakları kuruluşları LGBT ve interseks kişilere yönelik kişisel ve sistematik insan hakları ihlallerini araştırmak ve raporlamak için yetkilerinin tamamını kullanmalı, faillere hesap verebilirlik ve mağdurlar için etkili bir çözüm yolu sağlamak, halkı insan hakları konusunda eğitmek, LGBT ve interseks kişilerin insan haklarını teşvik etmek ve ayrımcı tutumlar ve karşılaştıkları insan hakları ihlalleriyle mücadele etmek için başka faaliyetler düzenlemek üzere yarı yargısal yetkilerini kullanmalıdır.
- **İşbirliği:** Devletler, alt ulusal kuruluşlar ve ulusal insan hakları kuruluşları, ilgili hükümetler arası kuruluşlar ve bölgesel kuruluşlar ve Birleşmiş Milletler kuruluşları ile işbirliği de dahil olmak üzere, LGBT ve interseks kişilere karşı şiddet ve ayrımcılığı ele almak üzere deneyim ve iyi uygulama alışverişinde bulunmak ve toplu çabaları desteklemek için görevdeşleriyle işbirliği yapmalıdır.

E. LGBT AND INTERSEKS BİREYLERİ ŞİDDETEN KORUMAK

- **Soruşturma ve kovuşturma:** Devletler, cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri veya cinsiyet özellikleri nedeniyle LGBT ve interseks kişilerin haklarının korunması için çalışan insan hakları savunucularına yönelik şiddet eylemleri ve nefrete ve şiddete tahrik iddialarının yeterince soruşturulmasını, fail olduğu iddia edilen kişilerin yargılanmasını ve sonrasında suçlu bulunurlarsa uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak cezaya çarptırılmasını sağlamalıdır. İyi uygulama, LGBT ve interseks kişilere karşı nefret suçlarını da ele alan nefret suçlarını soruşturmak ve/veya kovuşturmak için görevlendirilmiş özel birimler veya ekiplerin kurulmasını kapsar.
- **Kanun yolu:** Devletler, LGBT ve interseks şiddet mağdurlarının etkili hukuk yoluna, adli yardıma, uzman tıbbi ve psikolojik yardıma ve diğer destek hizmetlerine erişimini sağlamalıdır.

- **Güvenlik ve koruma tedbirleri:** Devletler, LGBT ve interseks şiddet mağdurları veya şiddet tehditleriyle karşı karşıya kalanlar için güvenlik ve koruma önlemlerinin mevcut olmasını sağlamalıdır. Bu amaçla kurulan barınaklar da güvenli ve misafirperver olmalı ve LGBT ve interseks kişilere ayrımcılığın olmadığı alanlar sağlamalıdır.
- **Yargı yetkilileri ve kolluk görevlileri için eğitim ve rehberlik:** Yargı ve kolluk görevlileri, LGBT ve interseks kişilerin haklarına saygı dahil olmak üzere insan hakları konusunda eğitim almalıdır. İyi uygulama, polis ve adli operatörler için LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet vakalarının soruşturulması, kovuşturulması ve failerin yargılanması ile LGBT ve interseks şiddet mağdurlarının haklarının korunması ve bunlara saygı gösterilmesi konularında rehberlik araçlarının ayrıntılandırılmasını içerir.
- **Sözde “panik” savunmasının yasaklanması:** LGBT kişilere yönelik nefret suçu vakalarında mağdurun cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği veya ifadesinin failerin sorumluluğunu azaltan sözde “provokasyon” olarak değerlendirilmesi olasılığını ortadan kaldırmak için mevzuat gözden geçirilmeli ve yargı görevlilerine rehberlik edilmelidir (bkz. bölüm 1.8).
- **Halk eğitimi kampanyaları:** LGBT ve interseks kişilere karşı şiddet ve nefret suçu konusunda farkındalığı artırmak, bu tür şiddeti teşvik eden önyargı ve ayrımcı tutumlarla mücadele etmek ve raporlama, destek ve güvenlik mekanizmalarını tanıtmak için özel halk eğitim kampanyaları oluşturulmalıdır (ayrıca bkz. D).
- **İhbar mekanizmaları:** Devletler, LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet eylemlerine ilişkin iddiaların ihbarını kolaylaştırmak, eksik bildirim ele almak ve destek hakkında bilgi sağlamak için yardım hatları, çevrimiçi bildirim araçları, topluluk bildirim mekanizmaları, polis çeşitlilik odak noktaları, şiddet mağdurlarına yönelik güvenlik mekanizmaları ve anonim bildirim araçları dahil olmak üzere belirli bildirim mekanizmaları oluşturmalıdır.
- **Şiddet ve nefret suçları hakkında veri:** Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliklerine göre ayrıştırma da dahil olmak üzere bu tür şiddet ve nefret suçlarına ilişkin veriler insan hakları standartlarına uygun olarak toplanmalıdır (ayrıca bkz. D). Veri toplama, LGBT ve interseks sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde yapılmalıdır. Olası bir yöntem, Devlet temelli raporlama mekanizmalarından elde edilen verileri sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen şiddet ve nefret suçu deneyimlerine ilişkin anketler aracılığıyla toplanan verilerle birleştirmektir. Ayrıca, fail olduğu iddia edilen kişilerin kovuşturmaları ve mahkumiyetlerine ilişkin veriler de toplanmalıdır. Verileri, örneğin cezazsızlık ve eksik bildirim kalıplarını belirlemek amacıyla analiz etmek önemlidir. Bu tür veri toplama uygulamalarının sonuçları kamuya açık hale getirilmelidir. Ayrıca, bu tür şiddeti önlemek ve mağdurlara destek ve tazminat sağlamak üzere politikalar formüle etmek için kullanılmalıdır.
- **Zorbalık:** Devletler, LGBT ve interseks kişileri kapsayan müfredat, öğretim ve öğrenim kaynakları sağlayarak ve öğretmenler ve personel için eğitim ve zorbalık mağdurlarının güvenli bir şekilde yaşamalarına yönelik mekanizmalar getirerek, öğretmenlere ve personele eğitim vererek ve zorbalık mağdurlarının herhangi bir olayı güvenli bir şekilde bildirmeleri ve uygun çareler almaları için belirlenecek mekanizmalar yoluyla LGBT ve interseks öğrencileri, çalışanları ve öğretmenleri okullarda zorbalık ve tacizden korumak için önlemler almalıdır. (bkz. Bölüm 1.6).

- **Sığınma ve iltica:** Devletler cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya ifadeleri veya cinsel özellikleri nedeniyle maruz kaldıkları zulümden kaçan kişilerin hayatlarının veya özgürlüklerinin tehdit altında olacağı bir yere geri gönderilmemelerini sağlamalı, sığınma yasalarının ve politikalarının, bu tür gerekçelerle zulmün sığınma talebi için geçerli bir temel olabileceğini kabul etmesini sağlamalı, bu kişilerin cinsel geçmişleri, kimlikleri veya bedenleri hakkında müdahaleci, uygunsuz sorgulamaların yasaklanmasını ve mülteci ve sığınma personelinin yeterli eğitimi almasını sağlamalıdır.

F. İŞKENCE VE ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VE ONUR KIRICI MUAMELENİN ÖNLENMESİ

- **Tıbbi ortamlar:** Sağlık personeli, onurları, özerklikleri ve fiziksel ve psikolojik bütünlükleri dahil olmak üzere LGBT ve interseks kişilerin insan haklarına saygının nasıl sağlanacağı konusunda eğitim almalıdır.
- **Tıbbi rehberlik, tıbbi standartlar ve sınıflandırmalar:** (ayrıca bkz. G). Lezbiyen, gey, biseksüel, trans veya interseks bir kişi olmanın hastalık veya tıbbi bir durum olarak değerlendirilmemesini sağlamak üzere tıbbi kılavuzlar ve standartlar gözden geçirilmelidir. LGBT ve interseks kişilerin, cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya ifadeleri veya cinsiyet özellikleri temelinde tedavi edilmeleri, iyileştirilmeleri veya bastırılmaları gerekliliği yasaklanmalı ve kaldırılmalıdır.
- **Gözetli ortamları:** Kolluk kuvvetleri ve cezaevi yetkilileri, LGBT ve interseks kişileri gözetli ortamlarında tutuklama ve polis tarafından gözetiminde tutulma, sorgulama, yerleştirme, arama, hizmet ve haklara erişimin yanı sıra mahkum şiddetinden, tecrit ve hücre hapsinden korunma dahil olmak üzere uluslararası insan hakları hukuku standartlarına uygun olarak şiddet ve ayrımcılığa karşı korumak için net politikalar ve yönergeler oluşturmalıdır.
- **İzleme ve önleme:** Ulusal Önleme Mekanizmaları ve benzeri mekanizmalar, izleme ziyaretlerinde ve önleme çalışmalarında LGBT ve interseks tutukluların özel durumlarını Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Alt Komitesi'nin tavsiyeleri doğrultusunda ele almalıdır.
- **Şikayet mekanizmaları:** LGBT ve interseks kişilerin istismar olaylarını bildirmeleri için güvenli ve gizli yollar sağlayan şikayet mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu, resmi şikayet mekanizmaları olarak hizmet etmenin yanı sıra, tutukluların şikayetleri kaydedebilen ve destek sağlayabilen sivil toplum kuruluşlarına erişimini kolaylaştıran yardım hatlarını içerebilir.
- **Trans tutuklular:** Trans tutukluların tahsisi ve tedavisi doğum cinsiyeti, resmi belgelerdeki cinsiyet belirteçleri, ameliyat, tıbbi tedavi veya teşhis değil, tutuklunun kendi belirlediği cinsiyet temelinde yapılmalıdır. Tahsisle ilgili kararlar, tutukluyla istişare edilerek duruma göre verilmelidir. Yetkililer, tutuklunun tercih ettiği isim ve zamirleri kullanmalıdır. Trans tutuklular, giyim seçimleri de dahil olmak üzere, kendi belirledikleri cinsiyetlerini ifade etmekte özgür olmalıdır. Belirli vücut kısımlarının aranması da dahil olmak üzere arama yapan görevlilerin cinsiyetini seçebilmelidirler. İyi uygulama, cinsiyeti doğrulayan tedavi ve trans tutukluların özel sağlık ihtiyaçlarıyla ilgili diğer sağlık hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere, gözetimdeki yaşamın tüm yönlerini kapsayan özel bir bakım planı oluşturmayı kapsar.

- **Ayrı tutulma veya hücre hapsi:** Koruyucu önlemler olarak önerilen herhangi bir ayırma veya tecrit önemi, yalnızca LGBT ve interseks tutukluların özgür ve bilgilendirilmiş rızasıyla uygulanmalıdır. Bu tür önlemler, istisnai durumlarda, mümkün olan en kısa süre için ve yeterli güvencelerle ancak son çare olarak alınmalıdır. Bu tür önlemler, niyet veya etki açısından cezalandırıcı olmamalı ve tutukluların hizmetlere, eğitime, sosyal, spor, istihdam ve diğer fırsatlara erişimini azaltmamalıdır. Tecrit veya hücre hapsine başvurmadan LGBT ve interseks tutukluların güvenliğini garanti altına almak için başka önlemler araştırılmalıdır. Bu tür önlemlerin etkisi, LGBT ve interseks tutuklular ve ilgili izleme organları ve sivil toplum örgütleriyle istişare içinde dikkatli ve sürekli olarak izlenmeli ve değerlendirilmelidir.
- **Cezaevi ve kolluk kuvveti personeline eğitim verilmesi:** Yetkililer, LGBT ve interseks tutukluların insan haklarını ve onurunu korumak için gereken tedbirlerin uygulanması konusunda eğitim almalıdır.
- **Hizmetlere erişim:** LGBT ve interseks tutuklular, ayırım gözetilmeksizin, ihtiyaçlarına, danışmanlık hizmetlerine, eğitimlerine, istihdamlarına ve diğer hizmetlere ve fırsatlara uygun tıbbi bakıma erişebilmelidir.
- **Sabıka kayıtları:** Yetkililer, LGBT ve interseks kişilerin tutuklanması ve gözaltına alınmasına ilişkin ayrıntılandırılmış istatistikleri tutmalı ve yayınlamalıdır.
- **Siğınma ve iltica politikaları:** Devlet yetkilileri, siğınma başvurusu sahiplerinin cinsel yönelimlerini, cinsiyet kimliklerini veya cinsiyet özelliklerini "kanıtlamalarını" gerektiren yöntemler ve siğınma ve iltica konusundaki uluslararası insan hakları standartlarına uygun reform politikaları da dahil olmak üzere uygunsuz ve müdahaleci sorgulamayı yasaklamalıdır (ayrıca bkz. Bölüm E).

G. BİREYLERİN AYRIMCILIKTAN KORUNMASI

- **Yetkililer için eğitim ve rehberlik:** Tüm kamu görevlileri cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özelliklerine ilişkin ayrımcılık yapmama standartları konusunda eğitim ve rehberlik almalıdır.
- **Şikayet ve ihbar mekanizmaları:** Devletler, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı olanlar da dahil olmak üzere, kişilerin ayrımcılık iddialarını bildirebilmeleri için şikayet mekanizmaları oluşturmalıdır.
- **Hesap verebilirlik:** Devletler, ayrımcı fiillerin faillerinin, uygun şekilde kovuşturmanın yanı sıra eylemlerinden sorumlu tutulmalarını ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı olanlar da dahil olmak üzere ayrımcı fiillerin mağdurlarının etkili hukuk yollarına erişmelerini sağlamalıdır.
- **Veri:** Resmi şikayet mekanizmaları ve topluluk anketleri de dahil olmak üzere cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılık olayları ve kalıpları hakkında ayrıntılandırılmış veriler toplanmalı ve kamuya açık olarak rapor edilmelidir. Bu tür veriler,

özel dikkat gerektiren alanları belirleyerek Devletin bu tür ayrımcılıkla mücadele çabalarına bilgi sağlamalıdır.

- **Sağlık:** Devletler, LGBT ve interseks kişilerin cinsel sağlık ve üreme sağlığına odaklananlar da dahil olmak üzere sağlık tesislerine, mal ve hizmetlere eşit erişimini sağlamalıdır. Sağlık çalışanlarına onur, mahremiyet, özerklik ve fiziksel ve psikolojik bütünlük hakları da dahil olmak üzere LGBT ve interseks kişilerin insan haklarına saygı gösterilmesi ve LGBT ve interseks kişilerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları, ruh sağlığı, HIV önleme ve tedavisi ve travma danışmanlığı alanları da dahil olmak üzere sağlık gereksinimlerine ilişkin farkındalığın artırılması konusunda eğitim verilmelidir. İyi uygulama, uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak LGBT ve interseks kişilerin özel sağlık ihtiyaçlarını ele almak için sağlık bakım protokolleri oluşturmayı kapsar. Sağlık hizmetlerine erişim, damgalayıcı veya hastalık sayan tanı kategorilerine dayandırılmamalıdır.
- **Tıbbi sınıflandırmalar:** Uluslararası ve ulusal tıbbi sınıflandırmalar, özellikle trans ve interseks kişilerle ilgili olarak hastalık sayan ve damgalayıcı kategorilerin kaldırılması için reformdan geçirilmelidir. Hemcins çekimini hala hastalık olarak gören ulusal sınıflandırmalar da aynı şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- **Eğitim:** Devletler cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı zararlı kalıpyargılarla mücadele etmek için ulusal müfredatlarını gözden geçirmelidir. Müfredat, ayrımcılık yapmama ilkesini benimsemeli ve insan hakları eğitimini bütünleştirmelidir. Çocukların ve gençlerin gerçek veya algılanan cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya ifadeleri veya cinsiyet özellikleri ve toplumsal cinsiyete uymama temelinde karşılaştıkları zorbalık dahil olmak üzere ayrımcılık ve şiddetle mücadele etmek için eğitim bağlamında ayrımcılık yapmama kampanyaları ve standartları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Ayrımcılık vakalarına ilişkin veriler toplanmalı ve rapor edilmelidir. Devletler ayrıca çocukların ve gençlerin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve cinsiyet özellikleri hakkında bilgi içeren kapsamlı, yaşa uygun cinsellik eğitimi almalarını sağlamalıdır.
- **Barınma:** Devletler herkesin gerçek veya algılanan cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılığa uğramadan yeterli konuta erişimini sağlamalı ve bu ilkeyi konut politikalarına ve konut sektörünü yöneten mevzuata entegre etmelidir. Devletler, konut sektöründe bu faktörlere yönelik ayrımcılıkla mücadele etmeli ve LGBT, interseks ve toplumsal cinsiyete uymayan kişilerin, özellikle de gençlerin evsizliğe karşı savunmasızlığını ele almak üzere önlemler almalıdır. Bu, etkili koruma mekanizmalarının desteklenmesini, bu tür gençler için barınma evlerinde güvenli ve ayrımcı olmayan alanların sağlanmasını ve aile ve topluluk ortamlarında şiddet ve ayrımcılık dahil olmak üzere bu savunmasızlığın altında yatan faktörlerin ele alınmasını içerir.
- **İstihdam:** Devletler, gerektiğinde hem kamu hem de özel sektör istihdamını düzenleyen ilgili mevzuatta değişiklik yaparak LGBT ve interseks kişilerin işyerinde ayrımcılığa karşı korunmalarını sağlamalıdır. İyi uygulama, çalışanlara yönelik ilgili eğitim ve dahili ayrımcılık yasağı politikaları ve girişimlerinin benimsenmesi de dahil olmak üzere, kamu sektörü işverenlerinin bu tür ayrımcılığı yasaklama ve bunlarla mücadele etme açısından rol modeli

olarak hareket etmesini sağlamayı ve farkındalık yaratma ve bu tür ayrımcılıkla mücadele etme girişimlerine dair yönergeleri hazırlamak için özel sektör işverenleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışmayı içerir. Cinsiyet uyum süreci bağlamında, işyerinde trans kişilerin korunması için özel yönergeler oluşturmak da önemlidir.

- **Sosyal koruma:** Devletler, LGBT ve interseks kişilerin sosyal korumaya erişimde ayrımcılığa maruz kalmamasını sağlamalıdır. İyi uygulama, LGBT ve bu tür durumlarda interseks kişiler de dahil olmak üzere, özellikle ötekleştirilmiş kişilerin eğitim, istihdam ve sosyal yardımla ilgili sosyal koruma mekanizmalarına erişimini sağlamaya yönelik belirli girişimleri içerir.
- **Gençler:** Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve cinsiyete uymayan ve interseks çocuk ve gençlerin haklarının korunmasına ve evde, okullarda ve tıbbi ortamlarda zorbalık, evsizlik, şiddet ve ayrımcılık dahil olmak üzere karşılaştıkları çeşitli suistimallerin ele alınmasına özel dikkat ve özen gösterilmelidir. Trans gençlerin, çocuk haklarına ilişkin uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak cinsiyet kimliklerinin tanınmasına erişimi olmalıdır (Ayrıca bkz. A).

H. İFADE, BARIŞÇIL TOPLANMA VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KORUNMASI

- **İstismar edici gerekliliklerin olmaması:** Devletler, LGBT ve interseks kişilerin haklarını ifade, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik ayrımcı kısıtlamalar oluşturmak veya uygulamak için ulusal güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı ve ahlak kavramlarını kötüye kullanmamalıdır. Herhangi bir kısıtlamanın uygulanması, uluslararası insan hakları hukuku ve İnsan Hakları Komitesi ile ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin Özel Raportörler dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının tavsiyeleri tarafından sıkı bir şekilde yönetilmelidir.
- **İfade özgürlüğü:** Devletler, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili konularda kamuoyunda ifade veya kanaatle ilgili olanlar da dahil olmak üzere ayrımcılığa uğramadan ifade özgürlüğü hakkını aktif olarak desteklemelidir. Belirli gruplara karşı şiddete veya nefrete teşvikin yasaklanmasıyla ilgili ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, uluslararası insan hakları yasalarına göre meşru ve orantılı olabilmektedir (Ayrıca bkz. A).
- **Örgütlenme özgürlüğü:** Devletler, tescil talebinde bulunan LGBT ve interseks örgütlerinin ayrım gözetmeksizin yasal tescillerini sağlamalıdır. Devletler ayrıca bu tür kuruluşları meşru insan hakları çalışmalarına müdahale etmekten kaçınmalıdır. İyi uygulama, LGBT ve interseks kişilerin haklarının korunması konusunda çalışan devletler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki diyalog ve ortaklıkları ve LGBT ve interseks kişilerin haklarını etkileyen mevzuat ve politikalara ilişkin sivil toplum kuruluşlarının sistematik istişarelerini kapsar (ayrıca bkz.). Mahkemeler ayrıca LGBT ve interseks kişilerin hakları üzerinde çalışan örgütlerin örgütlenme özgürlüğünü desteklemektedir ve bu kişilerin meşru faaliyetlerini keyfi ve ayrımcı müdahalelerden korumakta özellikle önemli bir rol oynamışlardır.
- **Barışçıl toplanma özgürlüğü:** Devletler cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve onur yürüyüşleri gibi cinsiyet özellikleriyle ilgili gösteriler ve etkinlikler de dahil olmak üzere barışçıl

toplantıların, Devlet makamlarının veya Devlet dışı aktörlerin müdahalesi ve saldırganlığı olmaksızın gerçekleşmesine izin verilmesini sağlamalıdır. Bu bağlamda iyi uygulama, özellikle şiddet içeren saldırı riskinin tahakkuk ettiği durumlarda, bu tür etkinliklerin planlanması ve güvenliğinde LGBT ve interseks örgütleriyle yakın işbirliği içinde olmayı ve bu tür etkinliklere üst düzey kamu görevlilerinin katılımını ve desteğini ifade etmeyi içerir. LGBT ve interseks kişilerin insan haklarına saygı konusunda bu tür toplantıları korumakla uğraşan kolluk kuvvetlerine eğitim verilmelidir.

- **LGBT ve interseks insan hakları savunucularının korunması:** Devletler cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleriyle ilgili konularda çalışanlar da dahil olmak üzere insan hakları savunucularını şiddet ve ayrımcılığa karşı korumalı ve insan hakları çalışmaları nedeniyle tehditlerle karşı karşıya kaldıkları durumlarda etkili koruma önlemleri almalıdır. Devletler, insan hakları savunucularının çalışmalarına saldırı veya müdahaleden kaçınmalıdır. İyi uygulama, bu tematik alanda çalışanlar da dahil olmak üzere insan hakları savunucularının çalışmalarına yönelik desteğin kamuya açık ifadelerini kapsar.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DESTEĞİ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DESTEĞİ

Son yıllarda Birleşmiş Milletler sistemi genelinde faaliyet gösteren kuruluşlar, LGBT ve interseks kişilerin haklarına ve refahına yönelik endişeleri, sağlık, eğitim, istihdam, cinsiyet eşitliği, cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanları ve hakları, hukukun üstünlüğü, gözetim, insani yardım, kalkınma, HIV ve AIDS, sığınma ve iltica, insan hakları ve çocuk hakları dahil olmak üzere politika ve program çalışmalarına giderek daha fazla entegre etmiştir.⁹⁹ Birleşmiş Milletler kuruluşları, ulusal düzeyde yasal çerçeveyi güçlendirmek ve sahada ötekileştirilmiş ve risk altındaki toplulukların korunmasını sağlamak için kapasite oluşturmak amacıyla Hükümetler, yasama organları, yargı organları, ulusal insan hakları kuruluşları ve sivil toplumla aktif olarak işbirliği yapmaktadır. Birleşmiş Milletler ayrıca, LGBT ve interseks eşitliği için küresel bir multimedya kampanyası olan BMİHYK liderliğindeki Free & Equal girişimi aracılığıyla kamu bilincini artırmak için çalışmaktadır.

29 Eylül 2015'te on iki Birleşmiş Milletler kuruluşu: Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Birleşmiş Milletler Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi, Dünya Gıda Programı ve Dünya Sağlık Örgütü lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığa son verilmesi çağrısında bulunan benzeri görülmemiş ortak bir bildiri yayınlamıştır.

Bildiri, Devletlere LGBT ve interseks kişileri şiddetten, işkenceden, kötü muameleden ve ayrımcılıktan korumak ve kişilere cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılık yapan yasaları yürürlükten kaldırmak için daha fazlasını yapmaları için güçlü bir eylem çağrısıdır. Aynı zamanda, sistem genelinde Birleşmiş Milletler kuruluşları tarafından paylaşılan bağlılığın gücünün bir yansımasıdır. Açıklamada on iki birim anayasa, yasama ve politika değişiklikleri, ulusal kurumların ve eğitim, öğretim ve diğer girişimlerin güçlendirilmesi, tüm LGBT ve interseks kişilerin insan haklarına saygı gösterilmesi, korunması, teşvik edilmesi ve yerine getirilmesi için anayasal, yasal ve politika değişiklikleri, ulusal kuruluşların ve eğitim, öğretim ve diğer girişimlerin güçlendirilmesi dahil olmak üzere açıklamada belirtilen temel zorlukları ele almak için çalışırken Üye Devletleri ve diğer paydaşları desteklemeyi ve onlara yardım etmeyi taahhüt eder.

30 Haziran 2016'da Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı koruma konusunda Bağımsız Uzman yetkilendirmiştir. Eylül 2016'da Konsey tarafından atanan Bağımsız Uzman, diğer görevlerinin yanı sıra, mevcut uluslararası insan hakları belgelerinin uygulanmasını değerlendirmek, en iyi uygulamaları ve boşlukları belirlemek, diyaloga girmek ve Devletler ve diğer paydaşlarla işbirliği içinde çalışmakla ve cinsel yönelimleri

⁹⁹ OHCHR, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı olarak kişilere yönelik ayrımcılık ve şiddetle mücadele konusunda Birleşmiş Milletler sistemine dahil kuruluşlarının çalışmalarının yıllık bir özeti yayınlıyor. En son özete şurada erişilebilir [www.ohchr.org/ EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTUNSystem.aspx](http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTUNSystem.aspx)

veya cinsiyet kimlikleri temelinde kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadeleye yönelik ulusal çabaları desteklemek üzere danışmanlık hizmetleri verme, teknik yardım sağlama, kapasite geliştirme ve uluslararası işbirliği sağlamakla görevlidir.

Birleşmiş Milletler'in LGBT ve interseks kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele çalışmaları hakkında daha fazla bilgi Ek l'de mevcuttur.

EK I: İLAVE OKUMALAR

EK I: İLAVE OKUMALAR

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılıkla mücadele üzerine BMİHYK internet sitesi. Ulaşmak için: www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBT.aspx.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserinin kişilere cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri temelinde uygulanan ayrımcılık ve şiddet konularında İnsan Hakları Konseyine verdiği raporlar, 2011 ve 2015. Ulaşmak için: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTUNReports.aspx>.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin insan hakları, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda kararları, 2011, 2014, 2016. Ulaşmak için: www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTUNResolutions.aspx.

İnterseks kişilere karşı İnsan Hakları İhlallerinin Sonlandırılması Konulu BMİHYK Uzman Toplantısı ve İnterseks Kişilerin İnsan Hakları Hakkında Bilgi Notu, Eylül 2015. Ulaşmak için: www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/Astepforwardforintersexvisibility.aspx ve www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTFactSheets.aspx.

LGBTI kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığa son verme konusunda Birleşmiş Milletler ortak beyanı, Eylül 2015. Ulaşmak için: www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/JointLGBTStatement.aspx.

Kişilere Yönelik Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Birleşmiş Milletler'in Rolü — Birleşmiş Milletler kuruluşlarının çalışmalarına program düzeyinde genel bakış (yıllık olarak güncellenir), Kasım 2015. Ulaşmak için: www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTUNSystem.aspx.

Özgür ve Eşit Doğmak: Uluslararası İnsan Hakları Kanunlarında Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği, 2012. Ulaşmak için <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/BornFreeEqualBooklet.aspx>

Birleşmiş Milletler Özgür ve Eşit kampanyası. Ulaşmak için: <https://www.unfe.org>.

Birleşmiş Milletler Özgür ve Eşit kampanyası belgeleri, Ulaşmak için: <https://www.unfe.org/fact-sheets>

EK II: ÜLKE ÖRNEKLERİNİN REFERANSLARI

EK II: İLAVE OKUMA

Örneklerin dahil edilmesi, bunların iyi uygulama olduğu veya İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından onaylandığı anlamına gelmez. Örnekler metinde görüldükleri sıraya göre verilmiştir. Aynı bölümde bir ülkeye, görüldükleri sırayla tek bir giriş altında listelenen birkaç referans olabilir.

1 BİREYLERİN ŞİDDETTEN KORUNMASI	
1.2 Liderlik, stratejik yaklaşım ve katılım	
Güney Afrika	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks (LGBTI) Kesimi için Ulusal Müdahale Stratejisi, www.gov.za/sites/www.gov.za/files/2014_doj_national_intervention_strategy_lgbti_sector.pdf
Birleşik Krallık	Nefret Suçu Operasyonel Rehberlik Kılavuzu, www.report-it.org.uk/files/hate_crime_operational_guidance.pdf
Bolivya Çokuluslu Devleti	Plan Nacional de Acción de Derechos Humanos 2014-2018 www.justicia.gob.bo/index.php/inicio/1199
1.3 Halkı bilinçlendirme kampanyaları	
Brezilya	Brasil Sem Homofobia- Programa de Combate à Violência e à Discriminação contra GLTB e de Promoção da Cidadania Homossexual, www.adolescencia.org.br/upl/ckfinder/files/pdf/Brazil_sem_homofobia.pdf
Belçika	(Flandre) Lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilerin karşılaştığı sorunlar hakkında farkındalık yaratan broşürler. www.gelijkekansen.be/Praktisch/Publicaties/Publicatiesholebi.aspx
Tayland	Okul Gökkuşağı kampanyası, www.en.schoolrainbow.org/about/
Meksika	Consejo para Prevenir y Eliminar la Discriminación de la Ciudad de México, "Transformando la CDMX", http://copred.cdmx.gob.mx/comunicacion-social-y-prensa/campanas-de-difusion/transformando-la-cdmx/
Birleşik Krallık	Wipe Out Transphobia, www.wipeouttransphobia.com/
1.4 Kolluk kuvvetleri personeli için eğitim	
Danimarka	DIHR: LGBT Kişilere Yönelik Nefret Suçunun Takibi ve Mücadelesi, http://old.ilga-europe.org/home/issues/hate_crime_hate_speech/projects/dihr
Bosna	Sarajevo Açık Merkezi, http://soc.ba/en/first-education-of-police-officers-on-the-protection-of-the-human-rights-of-LGBT-persons-in-bih/
Karadağ	İçişleri Bakanlığı ve LGBT Forum Progres, "Police, Tolerance and Accepting Identities", 2013, www.mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=153602&rType=2&file=prirucnik_web.pdf
Belçika	Belçika Federal Polisi, Direction Générale de l'Appui et de la Gestion, Trans Çalışma Grubu, http://polsupport.be/AspxV02/Main/MainMenu.aspx?Menu=48410
1.6 Eğitim sektöründe şiddet ve zorbalığa karşı önlemler	

Filipinler	Filipinler Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyetin uygulama kuralları ve düzenlemeleri Yasa no. 10627, 2013 Yılı Zorbalıkla Mücadele Yasası olarak da bilinmektedir. www.gov.ph/downloads/2013/12dec/20131213-IRR-RA-10627-BSA.pdf
Yeni Zelanda	Yeni Zelanda Eğitim Bakanlığı, Cinsellik eğitimi: müdürler, mütevellî heyetleri ve öğretmenler için bir rehber, 2015 http://health.tki.org.nz/Teaching-in-HPE/Policy-guidelines/Sexuality-education-a-guide-for-principals-boards-of-trustees-and-teachers
Kolombiya	Alcaldía Mayor de Bogotá, Secretaría de Educación, Encuesta de clima escolar y victimización en Bogotá 2013 (2014) www.educacionbogota.edu.co/archivos/Temas%20estrategicos/Acerca-de-realidades/2 PRESENTACION DE LA ENCUESTA 2013 CLIMA ESCOLAR Y VICTIMIZACION.pdf

Birleşik Krallık	Birleşik Krallık Eğitim Bakanlığı, Zorbalıkla Mücadele ve Zorbalıkla Mücadele: Bölüm başkanları, personel ve yönetim organları için tavsiyeler (2014), www.gov.uk/government/publications/preventing-and-tackling-bullying Birleşik Krallık Hükümeti Eşitlik Ofisi, Homofobik, bifobik ve transfobik zorbalık incelemesi (2014), www.gov.uk/government/collections/homophobic-biphobic-and-transphobic-bullying-review
İrlanda	Zorbalıkla İlgili Eylem Planı – Eğitim ve Beceriler Bakanı Zorbalıkla Mücadele Çalışma Grubu Raporu (2013), www.education.ie/en/Publications/Education-Reports/Action-Plan-On-Bullying-2013.pdf

1.7 Nefret suçu ve nefret söylemi yasaları

Malta	Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası, 2015, http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=12312&l=1
Arnavutluk	Diğerlerinin yanı sıra Ceza Kanununun 50(j) ve 265. maddelerini tadil eden 144/2013 sayılı "Arnavutluk Cumhuriyeti Ceza Kanunu, 27.1.1995 tarihli ve 7895 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Hakkında Kanun"
Belçika	Belçika Ceza Kanunu'na göre, cinsel yönelim veya öz kimliğe dayalı olarak bir kişiye yönelik nefret, küçümseme veya düşmanlık, cezai hükümde ağırlaştırıcı bir faktör olarak kabul edilmektedir, www.ejustice.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=1867060801
Bolivya Çokuluslu Devleti	2011 tarihli Ley Contra el Racismo y Toda Forma de Discriminación yasasının 21 ve 23. maddeleri ile değiştirilen Ceza Kanununun (Título VIII del Libro Segundo del Código Penal), mükerrer 40. ve 281. maddeleri http://www.noracismo.gob.bo/archivos-pdf/LEY_%20045_CONTRA_EL_RACISMO_Y_TODA_FORMA_DE_DISCRIMINACION.pdf
Şili	2012 tarihli "Establece Medidas Contra la Discriminación" yasasıyla, değiştirildiği şekliyle Şili ceza yasası, ayrımcılık (cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı olanlar dahil) kaynaklı şiddet suçlarını nefret suçları olarak nitelendirmektedir; bu motivasyon, cezalandırmada ağırlaştırıcı bir faktör olarak değerlendirilmektedir.
Honduras	2013 yılında Honduras Meclisi, ceza kanununda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı yasaklayan ve bunları nefret saikli suçların cezalandırılması amacıyla ağırlaştırıcı faktörler olarak değerlendiren 23-2013 tarihli değişikliği onaylamıştır, http://www.poderjudicial.gob.hn/CEDIJ/Leyes/ Documents/C%3C3%B3digo%20Penal%20(Actualizado%20a%3C3%B1o%202014).pdf

ABD	Matthew Shepherd ve James Byrd Jr. Nefret Suçlarını Önleme Yasası (2009, 18 U.S.C. § 249), fiili veya algılanan cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle başka bir kişiye kasten bedensel yaralanmaya neden olma eylemini suç saymaktadır.
Birleşik Krallık	Ceza Adaleti ve Göç Yasası (2008) cinsel yönelime dayalı nefret söylemini yasaklamakta ve Suçlar (Önyargı Yoluyla Ağırlaştırma) Yasası 2009, homofobik ve transfobik motivasyonu cezai hükümlerde ağırlaştırıcı faktörler olarak kabul etmektedir.
Meksika	Amparo directo en revision 2806/2012, 6 Mart 2013, Suprema Corte de Justicia de la Nación

1.8 Soruşturma ve Kovuşturma

Brezilya Meksika Honduras	Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, "IACHR, OAS Üye Devletlerinde Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Kişilerin Haklarının Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Son Gelişmeleri Memnuniyetle Karşılıyor", 20 Mayıs 2014, www.oas.org/en/iachr/media_center/PReleases/2014/060.asp
İrlanda	Garda Racial, Kültürlerarası ve Çeşitlilik Ofisi, www.garda.ie/Controller.aspx?Page=154
Güney Afrika	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks (LGBTI) Kesimi için Ulusal Müdahale Stratejisi, www.gov.za/documents/national-intervention-strategy-lesbian-gay-bisexual-transgender-and-intersex-lgbti-sector
ABD	California Eyalet Meclisi, 2501, 27 Eylül 2014 Sayılı Meclis Yasası, http://leginfo.ca.gov/faces/billNavClient.xhtml?bill_id=201320140AB2501

1.9 Şiddeti, nefret suçlarını ve nefret söylemini kaydetme ve ihbar etme

Kanada	Registre des Actes Homophobes (RAH), www.gaiecouture.org/registre-des-actes-homophobes
İsveç	Stockholm İlçe Polisi, Kendin olmak suç değil, 2009, https://www.polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Informationsmaterial/01%20Polisen%20nationellt/Engelskt%20informationsmaterial/being_yourself_hatbrott_09.pdf
Belçika	Eşit Fırsatlar Üzerine Belçika Politika Araştırma Merkezi http://www.steunpuntgelijekansen.be/?page_id=73&lang=en

1.11 Zulümden kaçanlar için sığınma

Almanya	Oturum Yasası 2004, Kısım 60, https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/BjNR195010004.html
---------	---

Güney Afrika	Mülteciler Yasası (1998), cinsel yönelime dayalı zulmün sığınma nedeni olarak kabul edildiğini belirtmektedir.
İsveç	Yabancılar Yasası (2005) Bölüm 4. Kısım 1, www.icj.org/sogi-legislative-database/sweden-sogi-legislation-country-report-2013/ İsveç Göçmen Kurulu'ndan uluslararası koruma arayan LGBT kişiler hakkında bilgi formu, www.migrationsverket.se/download/18.5e83388f14c129ba6312b8b/1381926424262/HBT_en.pdf
Malta	Mülteci Statüsü Başvurularının İncelenmesinde Usul Standartları (Değişiklik) Yönetmeliği, 2014, sığınma amaçlı belirli bir sosyal grubun tanımına "cinsiyet kimliğini" dahil etmektedir.

Kanada	Kanada Göçmenlik ve Mülteci Kurulu, Savunmasız Kişilere İlişkin Prosedürlere İlişkin Kılavuz İleke 8 (2006) Madde. 21, "...cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı zulüm mağdurları" savunmasız kişiler için kriterlere dahil etmektedir.- http://www.irb-cisr.gc.ca/Eng/BoaCom/references/pol/guidir/Pages/GuideDir08.aspx
Birleşik Krallık	Birleşik Krallık Sınır Dairesi, cinsel kimlik ve cinsiyet kimliği de dahil olmak üzere çeşitli gerekçelerle sığınma talebinde bulunan kişiler için çevrimiçi bir kılavuz belgeler kütüphanesine sahiptir, https://www.gov.uk/government/collections/asylum-decision-making-guidance-asylum-instructions
1.12 Vaka çalışmaları	
Güney Afrika	Bkz. Güney Afrika Anayasası'ndaki Haklar Bildirgesi'nin "eşitlik maddesi" olarak anılan Bölüm 9(3). Madde, diğer gerekçelerin yanı sıra sırasıyla cinsel yönelim ve cinsiyet temelinde ayrımcılık yapmama ve eşitlik haklarını teyit etmektedir. Güney Afrika, Yargı Konularında Değişiklik Yasası 22, 2005, http://www.justice.gov.za/legislation/acts/2005-022.pdf Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks (LGBTİ) Kesimi için Ulusal Müdahale Stratejisi, http://www.gov.za/documents/national-intervention-strategy-lesbian-gay-bisexual-transgender-and-intersex-lgbt-sector LGBTİ Ekibi Cinsel Şiddet Vakalarında İlerleme Kaydediyor, Justice Today (April 2015) http://www.justice.gov.za/newsletter/JT/jt-2015-vol02.pdf Güney Afrika Adalet ve Anayasa Geliştirme Departmanından görüntülü mesaj, Nisan 2014 http://www.youtube.com/watch?v=UpqUKp0ZW-U
Brezilya	Disque 100 - Disque Direitos Humanos, http://www.sdh.gov.br/disque-direitos-humanos/disque-direitos-humanos "Rousseff encourages using hotline to report homophobic violence", Agencia Brasil (05 Mayıs 2014), http://agenciabrasil.ebc.com.br/en/direitos-humanos/noticia/2014-05/rousseff-encourages-using-hotline-report-homophobic-violence
Birleşik Krallık	Polis Koleji - Nefret Suçu Operasyonel Rehberliği, http://www.report-it.org.uk/files/hate_crime_operational_guidance.pdf
2.2 Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks tutukluların savunmasızlığı	
ABD	Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı, Cezaevi Tecavüzünü Önleme, Tespit Etme ve Müdahale Etme Ulusal Standartları(2012), http://ojp.gov/programs/pdfs/prea_final_rule.pdf New York Şehri İslah Departmanı Basın Bülteni, 18 Kasım 2014, www.nyc.gov/html/doc/downloads/pdf/press/DOC_OPENS_NEW_HOUSING_UNIT.pdf
2.3 Trans tutukluları korumak için özel tedbirler	
Birleşik Krallık	Birleşik Krallık Adalet Bakanlığı, Trans Mahpusların Bakımı ve Yönetimi (2011) https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/psipso/psi-2011/psi_2011_07_care_management_transsexual_prisoners.doc Birleşik Krallık Adalet Bakanlığı, Tüzük, Trans suçluların bakım ve yönetiminin gözden geçirilmesi, 8 Aralık 2015, https://www.gov.uk/government/publications/review-of-care-and-management-of-transgender-offenders
İsrail	Yargıtay (Asliye Ceza Mahkemesi), Dava 5833/12, Yargıtay Kararı, 12 Eylül 2013 http://elyon1.court.gov.il/files/12/330/058/z05/12058330.z05.htm

ABD	Amerika Birleşik Devletleri Massachusetts Bölge Mahkemesi, Mutabakat Muhtırası ve sekizinci değişiklik talebine ilişkin emir, 4 Eylül 2012. s. 114-115 https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCOURTS-mad-1_00-cv-12455/pdf/USCOURTS-mad-1_00-cv-12455-1.pdf The New York Times, "For Transgender Detainees, a Jail Policy Offers Some Security", 22 Aralık 2011, www.nytimes.com/2011/12/23/us/for-transgender-detainees-a-jail-policy-offers-some-security.html
-----	--

2.4 Trans tutuklular için cezaevi arama prosedürleri	
Fransa	Contrôle général des lieux de privation de liberté, Avis relatif à la prise en charge des personnes transsexuelles incarcérées, 30 Haziran 2010, https://www.legifrance.gouv.fr/jo_pdfdo?numJO=0&-dateJO=20100725&numTexte=32&pageDebut=&pageFin=
Güney Afrika	Gender DynamiX, Haklarını Bil – SAPS Standart Operasyon Prosedürlerinde Değişiklikler, 15 Mart 2013 http://www.genderdynamix.org.za/know-your-rights-changes-to-saps-standard-operating-procedures/
Kanada	Kanada Islah Servisi, Komiser Direktifi – Mahkumların Aranması, Ek E: Trans Arama Şartları, www.csc-scc.gc.ca/politiques-et-lois/566-7-cd-eng.shtm
2.5 Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks tutukluların ayrı tutulması	
Fransa	Contrôle général des lieux de privation de liberté, Avis relatif à la prise en charge des personnes transsexuelles incarcérées, 30 Haziran 2010, www.legifrance.gouv.fr/jo_pdf.do?numJO=0&-dateJO=20100725&numTexte=32&pageDebut=&pageFin=
2.6 Şikayet mekanizmaları	
Nepal	Nepal Ulusal İnsan Hakları Komisyonu: Kapsayıcılık, Sağlık Hakkı ve Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği hakkında Bölgesel Ulusal İnsan Hakları Projesine Rapor (2012), http://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research%20&%20Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2013-nhri-project-on-right-to-health-sogi-nepal.pdf
2.7 Gözaltı ortamlarında yetkililerin eğitimi	
Karadağ	İçişleri Bakanlığı ve LGBT Forum Progres, "Police, Tolerance and Accepting Identities", 2013, http://www.mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=153602&rType=2&file=prirucnik_web.pdf
Ekvador	Ekvador, Ulusal rapor, Evrensel Periyodik İnceleme, 8 Mart 2012, A/HRC/WG.6/13/ECU/1, http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/ECSession13.aspx
2.8 Tıbbi ortamlarda işkence ve kötü muamelelerin önlenmesi	
Malta	Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası (2015) - http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=12312&l=1
Avustralya	Avustralya'da interseks kişilerin istemsiz veya zorla kısırlaştırılması (2013) parag. 3.109 http://www.aph.gov.au/~\media\Committees\Senate\committee\clac_ctte\involuntary_sterilisation\second_report\report.ashx

Kolombiya	Sentencia T-447/95, 1995, Bir çocuğun cinsiyetinin bilgilendirilmiş rıza olmadan değiştirilebileceğini ve ebeveyn rızasının ancak bu rızanın bilgilendirilmiş, nitelikli ve kalıcı olması durumunda değiştirilebileceğini ve beş yaşından büyük çocuklarda ameliyatın çocuğun karar vereceği yaşa gelinceye kadar ertelenmesi gerektiğini yasaklayan karar.
İsviçre	Cinsiyet gelişimi farklılıklarının yönetimi hakkında - "İnterseksüalite" ile ilgili etik konular, İsviçre Ulusal Biyomedikal Etik Danışma Komisyonu, Görüş No. 20/2012 (Kasım 2012) http://www.nek-cne.ch/fileadmin/nek-cne-dateien/Themen/Stellungnahmen/en/NEK_Interseksualitaet_En.pdf
Şili	Ministerio de Salud, Subsecretaría de Salud Pública, Circular 18, Instruye sobre ciertos aspectos de la atención de salud a niños y niñas intersex, 22 Diciembre 2015
Almanya	Landgericht Köln, 25 Zivilkammer, 25 O 179/07, 6 February 2008
Arjantin	Ley 26.743, Identidad de Género (2012), www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/195000-199999/197860/norma.htm
Danimarka	Nüfus Kayıt Sisteminde Mevzuat Değişikliği, L182, 11 Haziran 2014 http://www.ft.dk/rlpdf/samling/20131/lovforslag/L182/20131_L182_som_vedtaget.pdf
İrlanda	Cinsiyetin Yasal Olarak Tanınmasına Dair Yasa 2015. http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/acts/2015/a2515.pdf
Almanya	Almanya, Federal Yüksek Mahkeme, Bundesverfassungsgericht, BVerfG, 1 BvR 3295/07, 28 Ocak 2011
İsveç	İsveç Hükümeti, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı, Basın açıklaması 27 Nisan 2016, http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/04/regeringen-tar-initiativ-till-lagforslag-om-ersattning-for-personer-som-steriliserats-i-samband-med-konsbytte
Ekvador	Ekvador, Halk Sağlığı Bakanlığı, Bakanlık Kararnamesi 767, Haziran 2012

ABD	Amerika Birleşik Devletleri New Jersey Hukuk Bölümü Yüksek Mahkemesi, Ferguson v. Jonah davası, Hudson Country Docket HUD-L-5473-12, 25 Haziran 2015
Çin	Çin, Haidian Bölge Halk Mahkemesi, Pekin, Chongqing Xinyu Piaoxiang Danışmanlık Merkezi ile ilgili 19 Aralık 2014 tarihli Karar.
Lübnan	Lebanese Order of Physicians, 7 Ağustos 2012 Genelgesi.

2.9 Sığınma bağlamında işkence ve kötü muamelenin önlenmesi

İtalya	Tribunale (Tribunal) Caltanissetta 7 Haziran 2010 (gay, Tunisia), Tribunale (Tribunal) Catania 4 Mart 2010, n1081/10; Tribunale (Tribunal) Caltanissetta 10 Şubat 2010 (gay, Ghana).
Birleşik Krallık	Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, İltica talimatı: Sığınma talebinde Cinsel Kimlik sorunları (2015) https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/404372/EXT_Asylum_Instruction_Sexual_Identity_Issues_in_the_Asylum_claim_v5_20150211.pdf

2.10 Vaka çalışmaları

Malta	2015 Yılı Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası XI (2015) http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=12312&l=1
Kanada	Ontario Toplum Güvenliği ve İslah Hizmetleri Bakanlığı, Haber bülteni: "Respecting trans inmates: new policy recognizes gender identity and gender identification", 26 Haziran 2015, http://news.ontario.ca/mccscs/en/2015/01/respectingtrans-inmates.html?utm_source=ondemand&utm_medium=email&utm_campaign=0

Nepal	Nepal Ulusal İnsan Hakları Komisyonu: Kapsayıcılık, Sağlık Hakkı ve Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği hakkında Bölgesel Ulusal İnsan Hakları Projesine Rapor (2012) s. 4 http://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research & Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2013-nhri-project-on-right-to-health-sogi-nepal.pdf
3.2 Suç olmaktan çıkarmanın yolları	
Palau	Palau Ulusal Kodu, Başlık 17, 2014'te revize edilmiştir.
Mozambik	Mozambik Ceza Kanunu, Kanun 35/2014, Mozambik Cumhuriyeti Resmi Bülteni, Ek 14, Seri I, sayı 105, 31 Aralık 2014.
Sao Tome ve Principe	Sao Tome ve Principe Ceza Kanunu, Yasa 6/2012, Temmuz 2012.
Seyşeller	Ceza Kanunu (Değişiklik), Mart 2016
Nauru	Suçlar Yasası 2016, 12 Mayıs 2016, http://ronlaw.gov.nr/nauru_lpms/index.php/act/view/1168
Samoa	Samoa, Suçlar Yasası 2013, Nisan 2013
Malezya	Malezya Temyiz Mahkemesi, Dava 01-498-11/2012, 7 Kasım 2014 Kararı Malezya Federal Mahkemesi, 8 Ekim 2015 Kararı
Lübnan	Lübnan, Jdeidah Mahkemesi (Beirut), Yargıç Naji El Dahdah Kararı, 28 Ocak 2014
Nepal	Dördüncü Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı (2014), Katmandu: Nepal Hükümeti Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu Singhadarbar
3.4 Geçmiş sabıka kayıtlarının silinmesi	
Birleşik Krallık	Özgürlüklerin Korunması Yasası 2012
Avustralya	Ceza Değişikliği (Tarihsel Eşcinsel Mahkumiyetlerin Kaldırılması) Yasası 2014 http://www.austlii.edu.au/au/legis/vic/num_act/sahcea201481o2014739/s3.html
3.5 Vaka çalışmaları	
Mozambik	Mozambik Ceza Kanunu, Kanun 35/2014, Mozambik Cumhuriyeti Resmi Bülteni, Ek 14, Seri I, sayı 105, 31 Aralık 2014.
Samoa	Samoa Hukuk Reformu Komisyonu, Suçlar Yönetmeliği 1961 Raporu 01/10, Haziran 2010 http://www.samoalawreform.gov.ws/wp-content/uploads/2014/08/Crimes-Ordinance-1961-Final-Report.pdf Samoa, Suçlar Yasası 2013, Nisan 2013
Avustralya	Ceza Değişikliği (Tarihsel Eşcinsel Mahkumiyetlerin Kaldırılması) Yasası 2014 http://www.austlii.edu.au/au/legis/vic/num_act/sahcea201481o2014739/s3.html
4.2 Anayasal ve yasal güvenceler	
Fiji	Fiji Cumhuriyeti Anayasası, Madde. 26 (3) (a)
Bolivya Çokuluslu Devleti	Bolivya Çokuluslu Devleti, Constitución de 2009, Madde. 14 (2)

Malta	Malta Anayasası, Sanat. 2014 tarihli X Yasası ile değiştirildiği şekliyle 32, 45 Erkekler ve Kadınlar için Eşitlik Yasası, 2003, diğerlerinin yanı sıra 2015 tarihli XI Yasası ile değiştirilmiştir. 2015 tarihli XX Yasası ile değiştirildiği şekliyle cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri Yasası.
Ekvador	Ekvador Cumhuriyeti Anayasası, Madde. 11(2)
Güney Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası, Bölüm 2, Madde 9(3) Eşitliğin Desteklenmesi ve Haksız Ayrımcılığın Önlenmesi Yasası 2000, diğerlerinin yanı sıra 2005 tarihli 22 Adli Konularda Değişiklik Yasası ile değiştirilmiştir.
Avustralya	Cinsiyet Ayrımcılığı Yasası 1984, derleme 37, Cinsiyet Ayrımcılığı Değişikliği (Cinsel Yönelim, Cinsiyet Kimliği ve İnterseks Statüsü) Yasası dahil 10 Aralık 2015'e kadar olan değişiklikler 2013, No98.
Meksika	Ley Federal para Prevenir y Eliminar la Discriminación, as revised in 2014.
Almanya	Alman Federal Anayasa Mahkemesi, Dava 1 BvR 2464/07 (2010), http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2010/07/rs20100721_1bvr061107.html
Çin (Hong Kong)	Leung T.C. William Roy v. Adalet Bakanı, Sivil Temyiz No. 317 2005, Temyiz Mahkemesi, Hong Kong Özel İdari Bölgesi, 2006
Nepal	Sunil Babu Pant ve Diğerleri v. Nepal Hükümeti ve Diğerleri, Nepal Yüksek Mahkemesi, Yazı No. 917, 21 Aralık 2007
Filipinler	Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifade temelinde kapsamlı bir ayrımcılık karşıtı politika sağlayan Yönetmelik, Quezon Kent Konseyi, 19. Kent Konseyi, 42. olağan oturum, Yönetmelik SP-2357, S-2014
4.3 Ayrımcılıkla mücadele eylem planları ve stratejileri	
Brezilya	Programa Nacional Direitos Humanos (2010), pp. 98 and 116 http://www.sdh.gov.br/assuntos/direito-para-todos/programas/pdfs/programa-nacional-de-direitos-humanos-pndh-3
Nepal	Dördüncü Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı (2014), Katmandu: Nepal Hükümeti Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu Ofisi Singhadarbar
Bolivia Çokuluslu Devleti	Bolivia Çokuluslu Devleti, Plan Nacional de Acción de Derechos Humanos 2014 – 2018 http://www.justicia.gob.bo/index.php/inicio/1199
Moldova Cumhuriyeti	Moldova Cumhuriyeti Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı 2004-2008, s. 46 http://www.ohchr.org/Documents/Issues/NHRA/moldova.pdf
Küba	Centro Nacional de Educacion Sexual, http://www.cenesex.org
Karadağ	İnsan ve Azınlık Hakları Bakanlığı, LGBT Kişilerin Yaşam Kalitesini İyileştirme Stratejisi (2013-2018),
Norveç	Çocuk ve Eşitlik Bakanlığı, Lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi 2009-2012, 2008, https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/homofile-og-lesbiske/hplhbtseptember2008eng.pdf
Güney Afrika	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks (LGBTI) Kesimi için Ulusal Müdahale Stratejisi, http://www.gov.za/documents/national-intervention-strategy-lesbian-gay-bisexual-transgender-and-intersex-lgbti-sector

Birleşik Krallık	Devlet Eşitlik Ofisi, Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Eşitliği için Çalışmak: moving forward (2011), https://www.gov.uk/government/publications/working-for-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-equality-moving-forward Devlet Eşitlik Ofisi, Trans eşitliğinin ilerletilmesi: bir eylem planı (2011), https://www.govuk/government/publications/transgender-action-plan
4.4 İstihdamda ayrımcılığın önlenmesi	
Botsvana	2010 tarihli İstihdam (Değişiklik) Yasası 10

Samoa	Çalışma ve İstihdam İlişkileri Yasası, 2013 (2013, No. 7)
Mauritius	Fırsat Eşitliği Yasası 2008, Yasa No. 42, 2008, 30 Aralık 2008
Ukrayna	Yasa No.785- İş Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair VIII, 12 Kasım 2015
Malta	Anayasa, Madde 45 Malta İstihdamda Eşit Muamele (Değişiklik) Yönetmelikleri (2014) Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası 2015, Madde 13
Arjantin	Buenos Aires, Constitución de la Ciudad de Buenos Aires
Filipinler	Quezon Kent Konseyi, 19. Kent Konseyi, 42. olağan oturum, Yönetmelik SP-2357, S-2014, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifade temelinde kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele politikası sağlayan Yönetmelik, 27 Ekim 2014
Yeni Zelanda	Yeni Zelanda Çalışma Bakanlığı, İşyerinde Trans Kişiler (2011)
Uruguay	Uruguay, Ministerio de Desarrollo Social, Diversidad sexual en Uruguay – Las políticas de inclusión social para personas LGBT del Ministerio de Desarrollo Social (2010-2014) Informe Final, Aralık 2014.
4.5 Eğitimde ayrımcılığın önlenmesi	
Tayvan, Çin'in bölgesi	Eğitim Bakanlığı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitim Yasası 2003 (değiştirildiği şekliyle), http://law.moj.gov.tw/Eng/LawClass/LawAll.aspx?PCode=H0080067
Namibya	Milli Eğitim Bakanlığı, Ortaokul, Yaşam Becerileri Müfredatı 10-8. Sınıflar, 2006, http://www.moe.gov.na/files/files/Life_Skills_Syllabus.pdf
İsveç	Ayrımcılık Yasası 2008:567 (değiştirildiği şekliyle), http://www.government.se/information-material/2015/09/discrimination-act-2008567
Malta	Eğitim ve İstihdam Bakanlığı, Trans, Cinsiyet Değişkeni ve Okullarda İnterseks Öğrenciler Politikası, 2015, http://education.gov.mt/en/resources/Documents/Policy%20Documents/Trans,%20Gender%20variant%20and%20Intersex%20Students%20in%20Schools%20Policy.pdf
Avustralya	UNESCO, Hakaretten Dahil Edilmeye: Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelinde Zorbalık, Şiddet ve Ayrımcılık üzerine Asya-Pasifik raporu (2015), s. 58 https://en.unesco.org/themes/homophobic-and-transphobic-violence-education
ABD	Adalet Bakanlığı Medeni Haklar Birimi ve Eğitim Dairesi Medeni Haklar Dairesi, Sevgili Meslektaşım Trans Öğrencilere İlişkin Mektup, 13 Mayıs 2016, DearColleague Letter on Transgender Students, 13 Mayıs 2016 http://www2.ed.gov/about/offices/list/ocr/letters/colleague-201605-title-ix-transgender.pdf

4.6 Sağlık hizmetlerine erişimde ayrımcılığın önlenmesi	
Norveç	Çocuk ve Eşitlik Bakanlığı, Lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi 2009-2012 (2008), bölüm 11 https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/homofile-og-lesbiske/hplhbtseptember2008eng.pdf
Argentina	Ley 26.743, Identidad de Genero (2012), http://www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/195000-199999/197860/norma.htm
South Africa	Sosyal Gelişim Dairesi, Ulusal Ergen Cinsel ve Üreme Sağlığı ve Hakları Çerçeve Stratejisi 2014-2019 (2015) http://www.dsd.gov.za/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=578&Itemid=39
Malta	2015 Yılı Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası XI (2015) http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=12312&l=1
United Kingdom	İngiltere Halk Sağlığı ve Kraliyet Hemşirelik Koleji, İhtiharı Önleme: lezbiyen, gey, biseksüel ve trans gençler (2015) https://www.gov.uk/government/publications/preventing-suicide-lesbian-gay-and-bisexual-young-people
United States	Uygun Bakım Yasası (2010), Başlık I, Kısım 1557 http://www.hhs.gov/healthcare/about-the-law/read-the-law Sağlık ve İnsan Hizmetleri Departmanı, Uygun Fiyatlı Bakım Yasasının 1557. Bölümüne İlişkin Önerilen Kural (2015) https://www.federalregister.gov/articles/2015/09/08/2015-22043/nondiscrimination-in-health-programs-and-activities

ABD	Sağlık ve İnsan Hizmetleri Departmanı, Ulusal Sağlık İstatistik Raporları, ABD'li Yetişkinlerde Cinsel Yönelim ve Sağlık: Ulusal Sağlık Mülakat Anketi 2013 (2014), http://www.cdc.gov/nchs/data/nhsr/nhsr077.pdf Sağlık ve İnsan Hizmetleri Departmanı, Kadın Sağlığı Ofisi, Lezbiyen ve biseksüel sağlık bilgi formu (2012) http://womenshealth.gov/publications/our-publications/fact-sheet/lesbian-bisexual-health.html
Kanada	Yardımcı Üreme Teknikleri Yasası (2004) http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-13.4/

4.7 Hastalık olarak görmeme – hastalık olarak gören tıbbi sınıflandırmaların gözden geçirilmesi ve kaldırılması

Güney Afrika	Academy of Science of South Africa, Diversity in Human Sexuality: Implications for Policy in Africa, May2015, www.assaf.co.za/wp-content/uploads/2015/06/8-June-Diversity-in-human-sexuality.pdf
Danimarka	Danish Parliament, Health and Elderly Committee, B7 - Parliamentary resolution on the removal of transsexuality from the list of diseases, 31 May 2016
Finlandiya Norveç	Avrupa Komisyonu, Adalet Genel Müdürlüğü Ayrımcılık yapmama alanında Avrupa Hukuk Uzmanları Ağı, Trans ve interseks kişiler: Cinsiyet, cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesi temelinde ayrımcılık (2012), http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/trans_and_intersex_people_web3_en.pdf

4.8 İlişkilerin tanınması

Hollanda	21 Aralık 2000 yasası, Staatsblad nr. 9 (11 Ocak 2001) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2001-11.pdf
İrlanda	Anayasanın Otuz Dördüncü Değişikliği (Evlilik Eşitliği) Yasası 29 Ağustos 2015 http://www.irishstatutebook.ie/eli/2015/ca/34/enacted/en/pdf
Kolombiya	Colombia, Corte Constitucional, Sentencia C-075/07 (2007), Sentencia C-029/09 (2009), Sentencia C-577/11 (2011), Sentencia T-276/12 (2012), Sentencia SU-214/16 (2016) dahil çeşitli kararlar www.corteconstitucional.gov.co/
Güney Afrika	Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, İçişleri Bakanı ve Another v. Fourie and Another (CCT 60/04) [2005]. http://www.saflii.org.za/za/cases/ZACC/2005/19.html Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, Du Toit ve Another - Refah ve Nüfus Geliştirme Bakanı ve Diğerleri (CCT40/01) (2002) http://www.saflii.org.za/za/cases/ZACC/2002/20.html
ABD	Yüksek Mahkeme, Obergefell et al. v. Hodges, No. 14-556, 26 Haziran 2015 www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf
Belgium	Loi portant établissement de la filiation de la coparenté, 5 May 2014 www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=2014050508
Brazil	Superior Tribunal de Justiça, Recurso Especial 889.852 - RS (2006/0209137-4) https://ww2.stj.jus.br/processo/revista/documento/mediado/?componente=ITA&sequencial=966556&num_registro=200602091374&data=20100810&formato=PDF
Mexico	Suprema Corte de Justicia de la Nación, Protocolo de actuación para quienes imparten justicia en casos que involucren la orientación sexual o la identidad de género (2014) www.sitios.scjn.gob.mx/codhap/sites/default/files/archivos/paginas/PROTOCOLO_DE_ACTUACION_PARA QUIENES IMPARTEN JUSTICIA EN CASOS QUE INVOLUCREN LA ORIENTACION SEXUAL O LA IDENTIDAD DE GENERO_0.pdf

4.9 Vaka çalışmaları	
Fiji	Fiji Cumhuriyeti Anayasası, Art. 26 (3) (a) 2009 Kanun Hükmünde Kararname (2009 tarih ve 44 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) İstihdam İlişkileri Tebliği 2007) 2007 tarih ve 36 No'lu Tebliği) Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu Raporu, Fiji, 17 Aralık 2014, A/HRC/28/8 OHCHR, Pasifik'te LGBTİ Eşitliğini Teşvik Etmek, 11 Ağustos 2015, www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/PromotingLGBTequalityinthePacific.aspx
Brezilya	Brasil Sem Homofobia- Programa de Combate à Violência e à Discriminação contra GLTB e de Promoção da Cidadania Homossexual (2004) http://bvsm.sau.gov.br/bvs/publicacoes/brasil-sem-homofobia.pdf Conselho Nacional de Combate à Discriminação e Promoção dos Direitos LGBT www.sdh.gov.br/sobre/participacao-social/cncd-lgbt/cndc-lgbt

Arnavutluk	10/221 Sayılı Ayrımcılıktan Korunma Kanunu, 4 Şubat 2010 144/2013 sayılı "Arnavutluk Cumhuriyeti Ceza Kanunu, 27.1.1995 tarihli ve 7895 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Hakkında Kanun", diğerlerinin yanı sıra, Ceza Kanununun 50(j) ve 265. maddelerini tadil etmektedir. Ayrımcılıktan Koruma Komiseri, Arnavutluk'taki LGBTİ Topluluğunun Haklarının Korunması ve Haklarına Saygı Özel Raporu, 2014, http://kmd.al/?fq=brenda&gj=gj2&kid=225 Halkların Savunucusu'nun 2014 yılı faaliyetlerine ilişkin Yıllık Rapor ve LGBT kişilerin haklarına ilişkin faaliyetlerine ilişkin Özel Raporu 2012, http://www.avokatipopullit.gov.al/sites/default/files/ctools/PEOPLES%20ADVOCATE_2014.pdf www.avokatipopullit.gov.al/sites/default/files/ctools/Raporti%20final%20per%20LGBT_03%20shtator%202012%20doc.pdf Arnavutluk Parlamentosu, LGBT topluluğuna mensup kişilerin Hak ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Karar, 7 Mayıs 2015, https://www.parlament.al/wp-content/uploads/2016/01/rezoluta_per_komunitetin_lgbt_dt_7_5_2015.pdf
Hindistan	Hindistan Yüksek Mahkemesi, Ulusal Hukuk Hizmetleri Kurumu v Hindistan Birliği ve diğerleri, 15 Nisan 2014, http://judis.nic.in/supremecourt/imgs1.aspx?filename=4141 Sosyal Adalet ve Güçlendirme Bakanlığı, Basın Enformasyon Bürosu, Medya Bülteni, 26 Şubat 2015, http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=115985 Rajya Sabha, Trans Kişilerin Hakları Yasası, 2014, 24 Nisan 2015 IUluslararası Hukukçular Komisyonu, UAD Brifing Belgesi, NASAL kararının uygulanması, 15 Nisan 2016, http://icj.wppengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/04/India-QA-NALSA-Advocacy-Analysis-brief-2016-ENG.pdf
Birleşik Krallık	Eşitlik Yasası 2010, www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents Devlet Eşitlik Ofisi, Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Eşitliği için Çalışmak: moving forward (2011), https://www.gov.uk/government/publications/working-for-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-equality-moving-forward Devlet Eşitlik Ofisi, Trans Eşitliğinin Geliştirilmesi: Bir Eylem Planı (2011), https://www.gov.uk/government/publications/transgender-action-plan
Filipinler	Quezon Kent Konseyi, 19. Kent Konseyi, 42. olağan oturum, Yönetmelik SP-2357, S-2014, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifade temelinde kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele politikası sağlayan Yönetmelik, 27 Ekim 2014
Uruguay	Uruguay, Ministerio de Desarrollo Social, Diversidad sexual en Uruguay – Las políticas de inclusión social para personas LGBT del Ministerio de Desarrollo Social (2010-2014) Informe Final, Aralık 2014. https://issuu.com/dnpsmides/docs/15.02_-_diversidad_sexual_en_uruguay
5.3 İfade özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması	
Samoa	Samoa Hukuk Reformu Komisyonu, Suçlar Yönetmeliği 1961 Raporu 01/10, Haziran 2010 www.samoalawreform.gov.ws/wp-content/uploads/2014/08/Crimes-Ordinance-1961-Final-Report.pdf Samoa, Suçlar Yasası 2013, Nisan 2013
Malezya	Malezya Temyiz Mahkemesi, Dava 01-498-11/2012, 7 Kasım 2014 Kararı Malezya Federal Mahkemesi, 8 Ekim 2015 Kararı OHCHR Güneydoğu Asya Bölge Ofisi, Haber Bülteni, "UN Human Rights Office concerned by criminalization of transgender women in Malaysia", 9 Ekim 2015, http://bangkok.ohchr.org/files/ROB%20Press%20Statement%20091015.pdf
Hindistan	Hindistan Yüksek Mahkemesi, Ulusal Hukuk Hizmetleri Kurumu v Hindistan Birliği ve diğerleri, 15 Nisan 2014 http://judis.nic.in/supremecourt/imgs1.aspx?filename=4141
Tayland	Teerarojanapongs I and Champathong II v. Chiang Mai Valisi, Chiang Mai/Tayland İdare Mahkemesi, 5 Şubat 2010

ABD	McMillen v. Itawamba County School District, 702 F. Supp. 2d 699, District Court of N.D. Mississippi, 23 Mart2010
Zambiya	The People v. Paul Kasonkomona, Zambiya Yüksek Mahkemesi, HPA/53/2014, 15 Mayıs 2015 The People v. Paul Kasonkomona, Lusaka Bölgesi 1. Sınıf Alt Mahkemesi, 9/04/16, 25Şubat 2014.
Moldova Cumhuriyeti	Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu, 23 Mayıs 2013 tarihinde kabul edilen daha önceki 117 Sayılı Kanunla kabul edilen bir bölümü yürürlükten kaldıran Moldova Cumhuriyeti'nin ihlal yasasını değiştiren 233 Sayılı Kanun, 11 Ekim 2013. http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiecte-deactelegislative/tabid/61/LegislativId/1949/ language/en-US/Default.aspx
5.4 Barışçıl toplanma özgürlüğü, onur yürüyüşü ve ilgili kamu etkinlikleri	
Litvanya	Litvanya Yüksek İdare Mahkemesi, İdari dava No A858-2475/2013, Litvanya Gay Ligi v. Vilnius Şehri Belediye İdareci, Temmuz 2013 www.lvat.lt/download/1643/metinis_2013_en.pdf
Sırbistan	BBC News, "Serbia Gay Pride march returns after four years", 28 Eylül 2014, http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-29399404 ILGA-Europe, Avrupa'da Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Kişilerin İnsan Hakları Durumunun Yıllık İncelemesi, Mayıs 2016 http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/annual_review_2016-for_web.pdf
Ukrayna	Avrupa Parlamentosu LGBT hakları İnter grubu, "Successful Kiev Pride despite far right attacks", 9 Haziran2015, http://www.lgbt-ep.eu/press-releases/successful-kiev-pride-despite-far-right-attacks/
Türkiye	Beşiktaş Belediye Başkanı Murat Hazinedar'ın Açıklaması, 20 Kasım 2014 http://besiktas.bel.tr/Sayfa/7138/nefrete-inat-yasasin-hayat
Rusya Federasyonu	St. Petersburg İnsan Hakları Ombudsmanı, 2014 Yıllık Rapor, 2015, http://ombudsmanspb.ru/files/files/doklad_2014/DOKLAD_2014_site_last.pdf
ABD	Basın Toplantısı, Belediye Başkanı de Blasio, New York Belediye Başkanı, 3 Mart 2016 http://www1.nyc.gov/office-of-the-mayor/news/218-16/transcript-mayor-de-blasio-holds-press-conference-announce-participation-st-patrick-s-day Basın Bülteni, New York Belediye Meclisi, 25 Şubat 2014 http://council.nyc.gov/html/pr/022514sp.shtml
Moldova Cumhuriyeti	OHCHR, "Moldova'da LGBTİ eşitlik için yürüdü", 23 Mayıs 2014, http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/LGBTinMoldovamarchforequality.aspx
5.5 Kuruluşların ve derneklerin tescili	
Botswana	High Court of Botswana, Thuto Rammoge et al. v Attorney General of Botswana, MAHGB-000 175-13(2014), 14 November 2014 Court of Appeal of Botswana, CACGB-128-14, 16 March 2016
Kenya	Kenya Yüksek Mahkemesi, Trans Eğitim ve Savunuculuk ve Diğerleri / STK Koordinasyon Kurulu, Başvuru No. 308A 23, 2013 Temmuz 2014 Kenya Yüksek Mahkemesi, Eric Githari v. Sivil Toplum Kuruluşları Kurulu ve Diğerleri, 24 Nisan 2015 http://kenyalaw.org/caselaw/cases/view/108412/

Türkiye	Yargıtay, Dava numarası 2008/4109, 25 Kasım 2008 Beyoğlu/İstanbul 3. Asliye Hukuk Mahkemesi Dava Numarası; 2009/65, Karar Numarası: 2009/69, 30 Nisan 2009 İzmir 6. Asliye Mahkemesi, The People v. Siyah Pembe Üçgen İzmir Derneği ("Siyah Pembe Üçgen"), 30 Nisan 2010
Zimbabve	Yüksek Mahkeme, Yargıç Priscilla Chigumba'nın Zimbabve Gay ve Lezbiyenleri (GALZ) davasına ilişkin kararı, 14 Ocak 2014 Harare Sulh Ceza Mahkemesi 5, GALZ başkanı Martha Tholana ile ilgili davada Sulh Hakimi Donald Ndirowe'nin Kararı, 26 Şubat 2014
Filipinler	Yüksek Mahkeme, Ang Ladlad LGBT Partisi v. Seçim Komisyonu, GR No. 190582, 8 Nisan 2010
Moğolistan	Evrensel Periyodik İnceleme, Dokuzuncu Oturum, Moğolistan'ın Gözden Geçirilmesi, Ortak paydaş sunumu 9, Moğol LGBT Merkezi ve Cinsel Haklar Girişimi, Kasım 2010.

5.6 Vaka çalışmaları	
Botsvana	Botsvana Yüksek Mahkemesi, Thuto Rammoge ve ark. v Botsvana Başsavcısı, MAHGB-000 175-13 (2014), 14 Kasım 2014 Botsvana Temyiz Mahkemesi, CACGB-128-14, 16 Mart 2016 OHCHR, Botsvana: Birleşmiş Milletler ve Afrikalı insan hakları uzmanları bir LGBT örgütünü tanıyan kilit karar selamıyor, 18 Kasım 2014, http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15306
Filipinler	Yargıtay, Ang Ladlad LGBT Partisi / Seçim Komisyonu, GR No. 190582, 8 Nisan 2010 UNDP, USAID, Asya'da LGBT Olmak: Filipinler Ülke Raporu (2014) s.48 http://www.ph.undp.org/content/dam/philippines/docs/Governance/Philippines_Report_Final.pdf
6.1 İstismar edici şartlar olmaksızın cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması	
Arjantin	Ley 26.743, Identidad de Genero (2012), http://www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/195000-199999/197860/norma.htm
Malta	Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası (2015) - http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=12312&l=1
Danimarka	Nüfus Kayıt Sisteminde Mevzuat Değişikliği, L182, 11 Haziran 2014 http://www.ft.dk/Rlpdf/samling/2013/lovforslag/L182/2013_L182_som_vedtaget.pdf
İrlanda	Cinsiyet Tanıma Yasası 2015 http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/acts/2015/a2515.pdf Trans Eşitlik Ağı İrlanda, "It's time to hear our voices", Trans Gençlik Forumu Raporu, Nisan 2016 http://www.teni.ie/news-post.aspx?contentid=1522
Norveç	Norveç Palamentosu, Lov om endring av juridisk kjønn, Prop. 74 L (2015-2016), Innst. 315 L (2015-2016) Lovvedtak 71 (2015-2016), www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=64488
Kolombiya	Ministerio de Justicia y del Derecho, Decreto 1227, 4 June 2015 https://www.minjusticia.gov.co/Portals/0/Ministerio/decreto%20unico/%23%20decretos/1.%20 DECRETO%202015-1227%20sexo%20c%C3%A9dula.pdf
Meksika	Gobierno del Distrito Federal, Decreto por el que se reforman y adicionan diversas disposiciones del código civil para el Distrito Federal y del código de procedimientos civiles para el Distrito Federal, 18 December 2014

Hindistan	Hindistan Yüksek Mahkemesi, Ulusal Hukuk Hizmetleri Kurumu v Hindistan Birliği ve diğerleri, 15 Nisan 2014, http://judis.nic.in/supremecourt/imgsl.aspx?filename=41411
ABD	Adalet Bakanlığı Sivil Haklar Birimi ve ABD Eğitim Bakanlığı Medeni Haklar Ofisi, Dear Colleague Mektubu, 13 Mayıs 2016, http://www2.ed.gov/about/offices/list/ocr/letters/colleague-201605-title-ix-transgender.pdf
6.2 İkili olmayan kişilerin haklarını tanıma ve koruma	
Hindistan	Hindistan Yüksek Mahkemesi, Ulusal Hukuk Hizmetleri Kurumu v Hindistan Birliği ve diğerleri, 15 Nisan 2014 http://judis.nic.in/supremecourt/imgsl.aspx?filename=41411
Nepal	Yargıtay Bölümü Bench, Sunil Babu Pant ve Diğerleri / Nepal Hükümeti ve Diğerleri, Yazı No. 917, 21 Aralık 2007, http://njanepal.org.np/index.php?option=com_rokdownloads&view=file&task=download&id=33%3Anja-law-journal-2008-issue-2&Itemid=157 UNDP, Asya'da LGBT Olmak: Nepal Ülke Raporu, 2014, http://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research & Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2014-blia-nepal-country-report.pdf Asya Pasifik Trans Ağı, UNDP ve Sağlık Politikası Projesi, Trans Kişiler ve Trans Topluluklar için Kapsamlı Bakım Sağlanması için Plan, 2015, http://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research & Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2015-asia-pacific-trans-health-blueprint.pdf
Pakistan	Pakistan Yüksek Mahkemesi, Khaki v. Rawalpindi, Anayasa 43/2009 sayılı Dilekçe, Diğerlerinin yanı sıra, 17 Ağustos 2009, 23 Aralık 2009, 22 Mart 2011 tarihli Emirler
Bangladeş	Asya Pasifik Trans Ağı, UNDP ve Sağlık Politikası Projesi, Trans Kişiler ve Trans Topluluklar için Kapsamlı Bakım Sağlanması için Plan, 2015, http://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research & Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2015-asia-pacific-trans-health-blueprint.pdf
Yeni Zelanda	İçişleri Bakanlığı, Yeni Zelanda Pasaportları, Cinsiyet / cinsiyet kimliği değiştirme hakkında bilgi, http://www.passports.govt.nz/Transgender-applicants
Danimarka	Nüfus Kayıt Sisteminde Mevzuat Değişikliği, L182, 11 Haziran 2014 http://www.ft.dk/Plpdf/samling/20131/lovforslag/L182/20131_L182_som_vedtaet.pdf
6.3 Birden fazla ve kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalan lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks kişilerin durumunun ele alınması	
Güney Afrika	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve Interseks (LGBTI) Kesimi için Ulusal Müdahale Stratejisi, http://www.justice.gov.za/vg/lgbti/NIS-LGBTIProgramme.pdf LGBTİ Kişilere Yönelik Toplumsal Cinsiyet ve Cinsel Yönelime Dayalı Şiddetle İlişkin Ulusal Görev Ekibi Görev Tanımı, http://www.justice.gov.za/vg/lgbti/TOR-NTT.pdf

Birleşik Krallık	<p>Eşitlik Ağı, "Complicated? Biseksüel kişilerin hizmetleri iyileştirme konusundaki deneyimleri ve fikirleri", May 2015, http://www.equality-network.org/resources/publications/bisexual/</p> <p>Eşitlik Ağı, "Everyone In: İskoçya'da azınlık etnik lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişiler için eşitlik için çalışmak. Araştırma Özeti", 2009, http://www.equality-network.org/wp-content/uploads/2015/04/Everyone-IN-Research-Summary-August-2009.pdf</p> <p>Eşitlik Ağı, "Putting the pieces together: Hizmetlerin engelli lezbiyen, gey, biseksüel ve trans hizmet kullanıcılarını daha fazla kapsamasını teşvik eden bir araştırma raporu", Mart 2014, http://www.equality-network.org/wp-content/uploads/2015/04/Putting-the-Pieces-Together-Report-March-2014.pdf</p> <p>Eşitlik Ağı, Kesişen Kaynaklar, http://www.equality-network.org/resources/publications/intersectional/</p> <p>United Kingdom Black Pride, "Top politicians honour ten years of UK Black Pride", 26 Haziran 2015, http://www.ukblackpride.org.uk/4518/</p>
ABD	<p>Sağlık ve İnsan Hizmetleri Departmanı, "Trans toplumunda HIV'i ele almak için yeni federal eylemler", 13 Nisan 2016 https://blog.aids.gov/2016/04/new-federal-actions-to-address-hiv-in-the-transgender-community.html</p>
6.4 Ulusal insan hakları kuruluşlarının ve diğer ilgili ulusal organların rolü	
Sierra Leone	<p>Sierra Leone İnsan Hakları Komisyonu, Sierra Leone İnsan Haklarının Durumu, 2010 ve 2011 raporları. http://www.hrcsl.org/sites/default/files/2010 Human Rights Report-Sierra Leone.pdf ve http://www.hrcsl.org/sites/default/files/SOHR Report 2011 p 39-61.pdf</p>
Moğolistan	<p>Moğolistan Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, 12. İnsan Hakları Raporu</p> <p>Moğolistan'da Hak ve Özgürlükler, 2013, http://mn-nhrc.org/eng/main2/188/</p> <p>Asya Pasifik Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları Forumu, APCOM, UNDP, Ulusal insan hakları kuruluşlarının Asya ve Pasifik'teki LGBTİ Kişilerin Sağlık dahil Haklarının Teşvik Edilmesi ve Korunmasındaki rolüne ilişkin çalıştay raporu, 2015, http://www.asia-pacific.undp.org/content/rbap/en/home/library/democratic_governance/hiv_aids/report-of-the-workshop-on-the-role-of-national-human-rights-inst.html</p>
Uganda	<p>Uganda İnsan Hakları Komisyonu, 12. Yıllık Rapor (2009) ve 13. Yıllık Rapor (2010), http://uhrc.ug/reports</p>
Kenya	<p>Kenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, Kenya'da Cinsel ve Üreme Sağlığı Haklarının Gerçekleştirilmesi: Amyth or reality?, Nisan 2012 http://www.knchr.org/portals/0/reports/reproductive_health_report.pdf</p> <p>Kenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, 2010/2011 Mali Yılı Yıllık Raporu, http://www.knchr.org/Portals/0/AnnualReports/Annual Report 2010 to 2011.pdf</p>
Bangladeş	<p>Bangladeş Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, Kapsayıcılık, Sağlık Hakkı ve Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği hakkında Bölgesel Ulusal İnsan Hakları Kurumları Projesine Rapor (2013) s23 http://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research & Publications/hiv_aids/rbap_hhd-2013-nhri-project-on-right-to-health-sogi-bangladesh.pdf</p>
Finlandiya	<p>Eşitlik Ombudsmanı, Eşitlik Yasası: Cinsiyet Çeşitliliği, https://www.tasa-arvo.fi/web/en/gender-diversity</p>
Filipinler	<p>Filipinler İnsan Hakları Komisyonu, Ang Ladlad'ı tescil etmeyi reddetmeye ilişkin basın açıklaması, 14 Kasım 2009, http://www.chr.gov.ph/MAIN/PAGES/news/PR_14Nov09_Ladlad.htm</p> <p>Yüksek Mahkeme, Ang Ladlad LGBT Partisi v. Seçim Komisyonu, GR No. 190582, 8 Nisan 2010</p>
Birleşik Krallık	<p>Kuzey İrlanda İnsan Hakları Komisyonu, Basın Bülteni, "Human Rights Commission welcomes adoption ruling", 18 Ekim 2012, http://www.nihrc.org/news/detail/human-rights-commission-welcomes-adoption-ruling</p>

İrlanda	İrlanda Eşitlik Kurumu ve Kuzey İrlanda için Eşitlik Komisyonu, Lezbiyen, Gey ve Biseksüel Kişilerin Eşitlik Yasası Kapsamında Haklarına Erişimlerini Sağlıyor, Kasım 2007, http://www.ihrec.ie/download/pdf/enabling_lesbian_gay_and_bisexual_individuals_to_access_their_rights_under_equality_law.pdf
Malta	Malta Ulusal Eşitliğin Geliştirilmesi Komisyonu, LGBT Ayrımcılığı Araştırma Raporu, Niteliksel Çalışma, Aralık 2011, https://ncpe.gov.mt/en/Documents/Projects_and_Specific_Initiatives/Think_Equal/gbt_research.pdf
Yeni Zelanda	İnsan Hakları Komisyonu, Trans Kişilerin Karşılaştığı Ayrımcılığın Soruşturulması, Yeni Zelanda İnsan Hakları Komisyonu, 2008 http://hrc.co.nz/your-rights/social-equality/our-work/inquiry-discrimination-experienced-transgender-people/ İnsan Hakları Komisyonu, İnterseks Yuvarlak Masa Toplantıları, 2009-2010, http://hrc.co.nz/your-rights/social-equality/our-work/inquiry-discrimination-experienced-transgender-people/intersex-people/
6.5 Yargı sisteminin rolü	
Almanya	Landgericht Köln, 25 Zivilkammer, 25 O 179/07, 6 Şubat 2008
Güney Afrika	Güney Afrika İş Mahkemesi, Dava JS02/07, Quinton Atkins v. Datacentrix Ltd, 2 Aralık 2009
Birleşik Krallık	Kraliyet Savcılığı, Nefret suçu ve yaşlılara karşı suçlar raporu, 2013-2014, Ekim 2014, http://www.cps.gov.uk/publications/docs/cps_hate_crime_report_2014.pdf
Meksika	Suprema Corte de Justicia de la Nación, Protocolo de actuación para quienes imparten justicia en casos que involucren la orientación sexual o la identidad de género (2014) http://www.sitios.scjn.gob.mx/codhap/sites/default/files/archivos/paginas/PROTOCOLO_DE_ACTUACION_PARA QUIENES IMPARTEN JUSTICIA EN CASOS QUE INVOLUCREN LA ORIENTACION SEXUAL O LA IDENTIDAD DE GENERO 0.pdf
Nepal	Sunil Babu Pant ve Diğerleri v. Nepal Hükümeti ve Diğerleri, Nepal Yüksek Mahkemesi, Yazı No. 917, 2 Aralık 2007
6.6 Parlamentoların rolü	
Fiji	Fiji Cumhuriyeti Anayasası, Madde 26 (3) (a)
Malta	2015 Yılı Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri Yasası XI (2015) http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=12312&l=1
Arjantin	Ley 26.743, Identidad de Genero (2012), http://www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/195000-199999/197860/norma.htm
Avustralya	Senato, Toplum İşleri Referans Komitesi, Avustralya'da interseks kişilerin istemsiz veya zorla kısırlaştırılması (2013) parag. 3.109 http://www.aph.gov.au/~media/Committees/Senate/committee/clac_ctte/involuntary_sterilisation/second_report/report.ashx
6.7 Siyasi liderler ve verilen mesajlar	
Bahamalar	Dışişleri ve Göç Bakanı Fred Mitchell'in cinsel yönelime dayalı şiddet ve ayrımcılıkla ilgili açıklamasına atf: The Nassau Guardian, 17 Şubat 2014 http://www.thenassauguardian.com/news/45206-fred-mitchell-says-his-career-harmed-by-push-for-gay-rights
Belize	Başbakan Dean Barrow'un bağımsızlık günü konuşması, Belize Basın Ofisi, 21 Eylül 2013.

Küba	Devrimden sonra Küba'da eşcinsellere yönelik zulme ilişkin Fidel Castro ile röportaj, 31 Ağustos 2010, http://www.bbc.com/news/world-latin-america-11147157
Myanmar	Aung San Suu Kyi'nin Asya ve Pasifik'teki 11. Uluslararası AIDS Kongresi'ne yaptığı video açıklaması, 19 Kasım 2013
Jamaika	Jamaika Adalet Bakanı tarafından trans genç Dwayne Jones'un öldürülmesini kınayan basın açıklaması, 29 Temmuz 2013. http://www.moj.gov.jm/content/ministry-justices-response-brutal-killing-dwayne-jones J-FLAG En İyi Başarılar: 2014'te LGBT Hakları, http://jflag.org/wp-content/uploads/2013/11/Final-JFLAG-LGBT-Progress-2014.pdf
Ekvador	Andes Haber Ajansı, "Historic meeting between the President of Ecuador and the GLBTI community to allow moving forward in claiming rights", 16 Aralık 2013, http://www.andes.info.ec/en/news/historic-meeting-between-president-ecuador-and-gbti-community-allow-moving-forward-claiming
Bangladeş	Asya Pasifik Trans Ağı, UNDP ve Sağlık Politikası Projesi, Trans Kişiler ve Trans Topluluklar için Kapsamlı Bakım Sağlanması için Plan, 2015, http://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research & Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2015-asia-pacific-trans-health-blueprint.pdf
Hindistan	Uluslararası Hukukçular Komisyonu, UAD Brifing Belgesi, NALSA kararının uygulanması, 15 Nisan 2016, http://icjwpingine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/04/India-QA-NALSA-Advocacy-Analysis-brief-2016-ENG.pdf

Moğolistan	Asya Pasifik Trans Ağı, UNDP ve Sağlık Politikası Projesi, Trans Kişiler ve Trans Topluluklar için Kapsamlı Bakım Sağlanması için Plan, 2015, http://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research & Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2015-asia-pacific-trans-health-blueprint.pdf
Kolombiya	Kolombiya Başkanlığı, İnsan Hakları Programı, "Hay que avanzar en la lucha contra el odio", Basın açıklaması, 11 Temmuz 2014 http://historico.derechoshumanos.gov.co/Prensa/Comunicados/2011/Paginas/140711-avanzar-lucha-contra-odio-concluye-Vicepresidente-Garzon-clausural-Encuentro-Igualdad- No.aspx
Güney Afrika	OHCHR, Özgür ve Eşit: homofobi ve transfobiye karşı yeni bir küresel halk eğitimi kampanyası, 26 Temmuz 2013, http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/FreeAndEqualCampaign.aspx

6.8 İstişare ve sivil toplum katılımı

Tayland	UNESCO, Hakaretten Dahil Edilmeye: cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde okulda zorbalık, şiddet ve ayrımcılık hakkında Asya-Pasifik raporu, Kasım 2015, http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235414e.pdf
Malta	Sosyal Diyalog, Tüketici İşleri ve Sivil Özgürlükler Bakanlığı, LGBTIQ Eylem Planı 2015-2017, Temmuz 2015, https://socialdialogue.gov.mt/en/Documents/LGBTIQ%20Action%20Plan/LGBTIQ%20Action%20Plan%20lo%20res.pdf LGBTIQ Danışma Konseyi, https://socialdialogue.gov.mt/en/LGBTIQ%20Consultative%20council/Pages/Home.aspx

Güney Afrika	Adalet ve Anayasa Geliştirme Departmanı, Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks (LGBTI) Kesimine Yönelik Ulusal Müdahale Stratejisi, http://www.justice.gov.za/vg/lgbti/NIS-LGBTIProgramme.pdf Adalet ve Anayasa Geliştirme Daire Başkanlığı LGBTİ Kişilere Yönelik Toplumsal Cinsiyet ve Cinsel Yönelime Dayalı Şiddet Ulusal Görev Ekibi Görev Tanımı, http://www.justice.gov.za/vg/lgbti/TOR-NTT.pdf
6.9 Ortak konularda eylem planları	
Avustralya	Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı, 2012, http://www.ohchr.org/Documents/Issues/NHRA/NHRPAustralia2012.pdf
Meksika	Programa Nacional de Derechos Humanos 2014-2018, http://www.dof.gob.mx/nota_detalle.php?codigo=5343071&fecha=30/04/2014
Yeni Zelanda	İnsan Hakları Eylem Planı 2005-2010, www.ohchr.org/Documents/Issues/NHRA/New_Zealand.pdf
Güney Afrika	Adalet ve Anayasa Geliştirme Bakanlığı, ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlükle mücadele için Ulusal Eylem Planı, halkın katılımı için taslak, Ekim 2015, http://www.justice.gov.za/docs/other-docs/NAP/NAP-A4-PublicConsultationBook.pdf
Norveç	Çocuk ve Eşitlik Bakanlığı, Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transların Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi 2009-2012, 2008, https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/homofile-og-lesbiske/hplhbtseptember2008eng.pdf
Birleşik Krallık	Devlet Eşitlik Ofisi, Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Eşitliği için Çalışmak: movingforward (2011), https://www.gov.uk/government/publications/working-for-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-equality-moving-forward Devlet Eşitlik Ofisi, Trans Eşitliğini Geliştirmek: Bir Eylem Planı (2011) https://www.gov.uk/government/publications/transgender-action-plan
6.10 Yerel girişimler	
Filipinler	Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifade temelinde kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele politikası sağlayan Yönetmelik, Quezon Kent Konseyi, 19. Kent Konseyi, 42. olağan oturum, Yönetmelik SP-2357, S-2014
Meksika	Comisión de Derechos Humanos del Distrito Federal, Foro "Inter visibilidad, visibilidad intersex", 31 Ekim 2014, http://cdhdfbeta.cdhd.org.mx/wp-content/uploads/2014/10/programa-foro-intersexualidad.pdf
Almanya	Berlin Eyalet Eşit Muamele ve Ayrımcılığa Karşı Ofisi, Homofobi ve Transfobiye Karşı Berlin Eylem Planı, Bilgi Notu 03e, 2014, https://www.berlin.de/lb/ads/_assets/ueber-uns/materialien/factsheets/factsheet_03_isv_en_bf.pdf
Arjantin	Poder Judicial de la Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Curso "Complejidades en el tratamiento jurídico de los derechos de las personas intersexuales", Programa Permanente de Capacitación y Sensibilización en Género y Derecho, Abril 2013

Rusya Federasyonu	St. Petersburg İnsan Hakları Ombudsmanı, 2014 Yıllık Rapor, 2015, http://ombudsmanspb.ru/files/files/doklad_2014/DOKLAD_2014_site_last.pdf
Brezilya	Birleşmiş Milletler Brezilya, "Daniela Mercury lança em São Paulo a campanha mundial da ONU Livres & Iguais", 29 Nisan 2014, http://www.onu.org.br/daniela-mercury-lanca-em-sao-paulo-a-campanha-mundial-da-onu-livres-iguais/ , https://nacoesunidas.org/?post_type=post&s=LGBT
Malta	Sosyal Diyalog, Tüketici İlişkileri ve Sivil Özgürlükler Bakanlığı, LGBTIQ Eylem Planı 2015-2017, Temmuz 2015, https://socialdialogue.gov.mt/en/Documents/LGBTIQ%20Action%20Plan/LGBTIQ%20Action%20Plan%20lo%20res.pdf
6.11 Bölgesel kuruluş ve girişimler	
Güney Afrika	Ekurhuleni Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ve ifadesine dayalı kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığın sona erdirilmesine ilişkin pratik çözümlere yönelik Açıklama (SOGIE), 5 Mart 2016, www.chrup.ac.za/images/files/news/news_2016/EKURHULENI%20DECLARATION%20FINAL.pdf
6.12 Veri toplama, ölçme ve izleme	
ABD	Sağlık ve İnsan Hizmetleri Departmanı, Ulusal Sağlık İstatistik Raporları, ABD'li Yetişkinler Arasında Cinsel Yönelim ve Sağlık: Ulusal Sağlık Görüşmesi Anketi 2013 (2014), http://www.cdc.gov/nchs/data/nhsr/nhsr077.pdf
Birleşik Krallık	Elliott ve diğerleri, "İngiltere'deki cinsel azınlıkların sağlıkları daha zayıf ve sağlık hizmeti deneyimleri daha kötü: ulusal bir anket, Journal of General Internal Medicine, cilt 30, sayı 1, Eylül 2014, http://rd.springer.com/article/10.1007%2Fs11606-014-2905-y
Avustralya	Jones T. ve diğerleri, Intersex: Stories and Statistics from Australia, 2016, http://oii.org.au/wp-content/uploads/key/Intersex-Stories-Statistics-Australia.pdf
6.13 Vaka çalışmaları	
Arjantin	Argentina, Ley 26.743, Identidad de Genero (2012), http://www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/195000-199999/197860/norma.htm
Kenya	Realising Sexual and Reproductive Health Rights in Kenya: A myth or reality? (2012) http://www.knchr.org/Portals/0/Reports/Reproductive_health_report.pdf Kenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, Yıllık Rapor 2010/2011, http://www.knchr.org/Portals/0/AnnualReports/Annual Report 2010 to 2011.pdf SKenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonunun Kenya Evrensel Periyodik İncelemesine sunulması, 2010 http://lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session8/KE/KNHRC_UPR_KEN_S08_2010_TheKenyaNationalCommissiononHumanRights.pdf
Meksika	Mexico, Suprema Corte de Justicia de la Nación, Protocolo de actuación para quienes imparten justicia encasos que involucren la orientación sexual o la identidad de género (2014) http://www.sitios.scjn.gob.mx/codhap/sites/default/files/archivos/paginas/PROTOCOLO_DE_ACTUACION_PARA QUIENES IMPARTEN JUSTICIA EN CASOS QUE INVOLUCREN LA ORIENTACION SEXUAL O LA IDENTIDAD DE GENERO_0.pdf

Malta	Sosyal Diyalog, Tüketici İşleri ve Sivil Özgürlükler Bakanlığı, LGBTIQ Eylem Planı 2015-2017, Temmuz 2015, https://socialdialogue.gov.mt/en/Documents/LGBTIQ%20Action%20Plan/LGBTIQ%20Action%20Plan%20lo%20res.pdf LGBTIQ Danışma Konseyi, https://socialdialogue.gov.mt/en/LGBTIQ%20Consultative%20Council/Pages/Home.aspx
Karadağ	nsan ve Azınlık Hakları Bakanlığı, LGBT Kişilerin Yaşam Kalitesini İyileştirme Stratejisi (2013-2018), https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016801e8db7

Sorular aşağıdaki adrese y6nlendirilmelidir:

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Y6ksek Komiserliği
Palais des Nations
CH-1211 Cenevre 10
İsviçre

Fotoğraflar:

Luong Thai Linh/EPA (kapak) Joerg Crastensen/EPA (b6l6m 1)
Dennis M. Sabangan/EPA (b6l6m 2) STR/EPA (b6l6m 3)
Gugu Mandla/Iranti-org (b6l6m 4) Sedat Suna/EPA (b6l6m 5)
Jagadeesh NV/EPA (b6l6m 6)
Charles Radcliffe/ BMİHYK (Birleşmiş Milletler Desteği ile ilgili b6l6m)